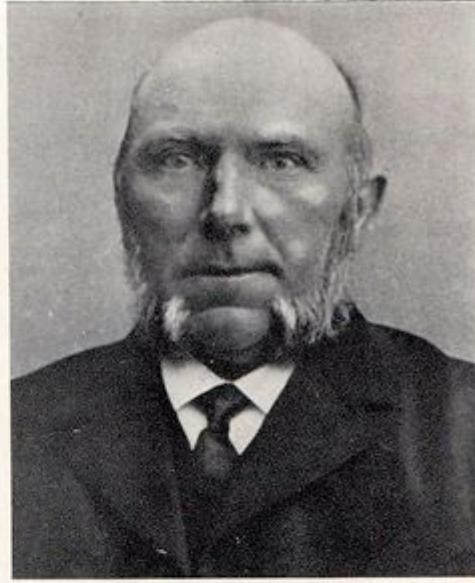

**LANGS WEGEN
VAN
GARANTIES**

S. C. Korteweg, voorzitter (1906—1916 †)

Paul den Hertog, hoofdbestuurslid (1930 †)

*Dr. H. van Gulik,
directeur K.Z. VOLVET 1906—1937 (1948 †)*

*Het K.Z. Volvet tot 1923
(Gebouw Prinsegracht 59 - 's-Gravenhage)*

A. PAARLBERG

LANGS WEGEN
VAN
GARANTIES

Heruitgave van www.zuivelhistorienederland.nl

Naast deze pdf versie van '*Langs wegen van garantie*' door de heer A. Paarlberg geschreven n.a.v. het 50 jarig bestaan van het Kaascontrolestation Zuid-Holland Volvet bevat bovengenoemde site nog meer historische gegevens over kaascontrole, kaasonderzoek, kaasmerk, boerenkaas enz.....
Kijk in de lijst onder de *knop* 'kaas'.
Eerste versie geplaatst 2013-03-08

INHOUD

versie 2013-03-08

Onderwerp	blz
1956 Voorwoord door A. van Wijnen – voorzitter	6
1890 Iets over kunstboter en vreemde dromen	7
1900 Goede en kwade uitvindingen	11
1905 De steen gaat rollen	14
1906 Spijkers met koppen- kaascontrolestation opgericht	18
1906 Oorlog in de kaashandel	21
1906 De boeren komen in stelling	26
1909 Wolken met lichtende randen	30
1911 Getrouwd	32
1910 Den Hertog geeft het niet op	34
1912 Stilte voor de storm	37
1914 In paniekstemming – oprichting <i>Bond van Kaasproducenten</i>	41
1915 Donderdag 11 maart – B.v.K.P. komen in bestuur	44
1915 Allerlei beweging	46
1916 Tussen de Stolkse kaasmakers – oprichting ‘ <i>De Producent</i> ’	48
1916 Hoog bezoek aan Oudshoorn	50
1918 Na-oorlogse uitbreiding	56
1920 Kees Koolhaas is obligatiehouder – Het Kaasmerk	60
1921 Den Hertog doet een voorspelling	64
1922 Dr. Swaving gaat naar Washington	66
19xx Het geheim van die Zuidhollandse boeren	69
1925 Dr. Swaving gaat naar Parijs.....	73
1927 De straffe pil van dr. Swaving	76
1931 ‘Waarom geen eigen merk voor boerenkaas’?	80
1931 30 oktober 25 jarig bestaan Kaascontrolestation Z.-H. VV.	82
1935 Melkproductiebeperving	88
1938 Een zelfkazer in Noord-Frankrijk	90
1940 Volvette kaas in oorlogstijd	92
1945 Opbouw	101
1947 Periodieke berichtgeving	105
1956 Van oude en jonge kaasmaaksters	110
xxxx Kort overzicht Kaascontrolestation Zuid-Holland	112

Heruitgave www.zuivelhistorienederland.nl

versie 2013-01-06

VOORWOORD

BIJ een jubileumgeschrift past een voorwoord. Zonder enige inleiding zou de schrijver immers al te onverwacht voor z'n lezers kunnen komen te staan. Ondergetekende acht het een voorrecht dit voorwoord te kunnen schrijven en wel om twee redenen. De eerste is, dat het hier gaat om de jubilerende vereniging: „Het Kaascontrôlestation Zuid-Holland voor volvette kaas”, het Station van de boerenkaas in deze provincie, dat op 30 oktober 1956 zijn 50-jarig bestaan viert. Met nog al wat beroering tot stand gekomen en na jarenlang zoeken aler het zeer bruikbare merk van heden werd gevonden, heeft het thans een diensttijd achter de rug, welke het bewijs levert van zijn bruikbaarheid en noodzakelijkheid. Het „K.Z.Volvet” is een begrip geworden.

Hierover echter niet meer, teneinde niet op het terrein van de schrijver te komen. De tweede reden tot mijn bereidheid is, dat de schrijver er in geslaagd is zich los te houden van een droge opsomming van feiten en ervaringen en daarvoor in de plaats de verhalende trant heeft gekozen. De actie en het tafereel boeien boer en boerin doorgaans meer dan de documentatie! Wat de schrijver over de jubilerende vereniging wilde zeggen, heeft hij boeren en boerinnen in de mond gelegd: in feite is hun geschiedenis die van het Kaascontrolestation; de geschiedenis van de bedrijfs- en geestesgemeenschap van vrije, ondernemende boeren en boerinnen, die de reputatie van en de verdiensten met hun wereldberoemd produkt veilig hebben willen stellen langs wegen van garanties.

Hoewel het lijkt alsof het verhaal een mengsel is van historie en romantiek, is elk der taferelen historisch en documentair. De schrijver, die mede uit de notulen heeft geput, kon aan het noemen van enkele namen blijkbaar niet ontkomen! In de persoon van Paul den Hertog worden echter alle zelfkazers geëerd, die de voetstappen van deze Oudshoornse pionier hebben gevolgd.

De schrijver is onzes inziens in zijn opzet uitstekend geslaagd.

De voorzitter van het K.Z.Volvet,
A. VAN WIJNEN

Gouda, oktober 1956

OVER KUNSTBOTER EN VREEMDE DROMEN...

IN 1888 is Jans van Berkel met Cornelis Koolhaas getrouwd en een jaar later al werd hun dochter Mientje geboren.

Ja, die naam Wilhelmina werd veel gekozen in de jaren, dat er een jonge prinses, een jonge koningin-moeder en een grijze koning waren.

Mientje was een jaar oud toen de winter van 1890 zich deed gelden. Vreselijk, zoveel kou als ze toen geleden hebben in die grote, oude boerderij.

Opvallend, hoeveel bejaarde mensen er die winter zijn gestorven. Zoveel weerstand kon hun oude, zwakke hart blijkbaar niet meer opbrengen.

Ja, die winter is legendarisch geworden.

In die winter stierf ook „koning Willem Drie”.

Hij was „de laatste mannelijke telg uit het Oranjehuis”. Zo stond het in de kranten en, later, in de geschiedenisboekjes.

Van de soldaten, die voor het paleis stonden of die de koninklijke stoet moesten begeleiden, bevroren soms handen, voeten of neuzen.

Jacob van Berkel, de broer van Jans, die destijds in dienst was, heeft dat allemaal zelf meegemaakt en verteld. Niet dat er van hém iets is bevroren. Gelukkig niet!

Hij was toen korporaal-kok en in die jaren had ie veel weg van een bolle kaas ...

Over kaas gesproken: zelfs de kazen in de pakhuizen vrozen stuk. Nu, als er kazen barsten door de vorst dan moet het wel héél hard vriezen. En dat deed het ook, verschrikkelijk!

Gelukkig is op die dure winter een mooie zomer gevolgd. Broer Jacob ging op 1 april 1891 nog met een compagnie en zware kanonnen over het ijs van de rivier bij Gorkum. Kort daarop vormden zich bij de snelle dooi dikke ijssdammen en de genie moest ze opblazen.

Merkwaardig - op 1 mei 1891 was het volop zomer! De rivieren waren schoon en het water glinsterde in de warme voorjaarszon. De akkers lagen geploegd en gezaaid. Over de weiden van Zuid-Holland lag al een waas van groen. De vogels kwetterden in de takken tussen menigten gezwollen en al gebarsten knoppen.

Toen Jans nog maar zo'n peuter was ...

Ja, de natuur kan snel veranderen als alle elementen willen medewerken.

Als vrouw Koolhaas aan die tijd terugdenkt, vraagt ze zich altijd weer met verwondering af waar de jaren zijn gebleven. Ze heeft zelfs een eeuwwisseling en twee wereldoorlogen meegemaakt. Wat is er toen allemaal niet voor verschrikkelijks gebeurd!

Maar zo'n jaar of zestig, zeventig geleden spraken de mensen óók al van een veelbewogen tijd!

Toen Jans nog maar zo'n peuter was, spraken de mensen over oorlog tussen Duitsland en Frankrijk: de oorlog van 1870, die de Fransen bar gauw verloren hadden. Na enkele maanden al marcheerden de Duitsers, de meesten met zware snorren, met punthelmen op over het Ile de Paris, het hartje van Parijs ...

„Dat was hun straf, omdat de Fransen de kunstboter in de wereld hebben gebracht” heeft de moeder van Jans haar leven lang met stelligheid beweerd. Jans heeft dat nog heel lang geloofd, want moeders weten alles en de moeder van Jans was daarenboven een kundige kaasboerin.

In de jaren, dat Jansje op school ging, liepen de gesprekken nog al eens over bedriegerijen met kunstboter. In enkele jaren tijds wist iedereen wat margarine was. Vreemd, dat de kunstboter nergens zoveel opgang maakte als juist in Nederland, het land van de boter!

Fabrikanten; handelaren en winkeliers werkten margarine door de boter alsof dat de gewoonste zaak van de wereld was!

Ieder op zijn beurt vervalste het mengsel nog een beetje meer en in die tijd wist je dikwijls niet waar nog zuivere boter was te krijgen. Zelfs boeren deden aan het bedrog mee...

Jans hoorde er haar vader en de burens dikwijls over praten. De knoeierij was zo schaamteloos, dat een eerlijke boterfabrikant zijn bedrijf haast niet meer op de been kon houden.

In het buitenland wilde men de Hollandse boter vaak niet eens meer kopen! „De Hollanders vervalsen hun boter met margarine”, was overal reeds bekend, en werd doorverteld.

Het is gebeurd, dat er echte, zuivere Hollandse boter wekenlang aan de grens werd opgehouden, eenvoudig omdat de douane het zaakje niet vertrouwde.

Als vrouw Koolhaas goed nadenkt schiet haar nog meer te binnen. De margarine-zwendel bleef jarenlang een van de onderwerpen van gesprek. Er was zelfs een straatversje, dat zo begon:

„O, Margarien,
't Is nagemaakte boter”,

maar hoe het verder was heeft vrouw Koolhaas toch vergeten. Ze wordt al een dagje ouder!

De prijzen van de boter zakten van jaar op jaar. Eens is het voorgekomen, kort voor Jans trouwen, dat er goede boter voor een stuiver het pond werd verkocht!

Op de botermarkt schreeuwden de kooplui:

„Een pondje boter
voor een stoter:
zo'n lage prijs komt nooit weerom”.

Het was in diezelfde tijd, dat bekend werd, dat er in Leiden een boter-en-kaasfabriek zou worden opgericht. Dat zou de eerste kaasfabriek in Zuid-Holland, misschien wel in Nederland, worden!

„Ik moet die fabriek en die fabriekskaas eerst nog zien” heeft vader Van Berkel lange tijd gezegd. Maar de fabriek werd toch maar gebouwd en ingericht, en de „kunstkaas” kwam er.

Van Berkel was er heimelijk toch wel nieuwsgierig naar en toen hij ze eens bij de kaaskoper mocht proeven was hij gauw klaar met zijn beoordeling. „Dat spul zal ons geen kwaad doen”, was zijn overtuiging.

Maar kaasboer Paul den Hertog, met zijn bakkebaardjes en pientere ogen, was van andere gevoelens.

Hij vond die kunstkaas er nog niet zo gek uitzien en de directeur van de Leidse fabriek had een solide naam. *)

Wel vond Den Hertog het verkeerd, dat deze fabriekskaas hetzelfde model had als de Goudse boerenkaas. En hij vond het ook niet juist dat zulke kaas al onder de naam „Goudse” kaas werd verkocht.

„We moeten opletten, dat het met onze kaas niet de kant uitgaat als met de boter en de margarine”, waren zo zijn gedachten. Dat zei hij telkens wéér tegen de Goudse-kaasmakers.

Soms had hij vreemde dromen over ratelende machines, waar dunne, magere kazen uitkwamen. Die kazen droegen maskers en roken naar margarine. Maar de kaaskopers liepen ze tegemoet, omarmden die vreemde kazen en deden er woeste dansen mee.

Van het geschreeuw werd hij dikwijls wakker!

---

*) J. Rinkes Borger, directeur van „De Leidsche Melkinrichting”, 1879.

GOEDE EN KWADE UITVINDINGEN

WAS het wonder, dat Paul den Hertog soms van die wilde dromen had? De mensen maakten in de laatste jaren van de vorige eeuw immers allerlei schokkende gebeurtenissen mee. De oorlog met Atjeh hield de mensen gespannen en de kranten vulden er hele kolommen mee. Als de jongens in die dagen een koloniaal zagen dan zongen ze hardop:

„Hij is zijn leven moe,
Hij gaat naar Atjeh toe” ...

Je hoorde in die jaren van telefoons, van elektrische trams in Amerika en van schrijfmachines. Er kwamen fietsen met wielen die even groot waren en er zaten banden omheen waarin je lucht moest pompen.

In het buitenland had iemand wel een paar minuten achtereen gevlogen in een vliegmachien en de Duitsers lieten de mensen verbluft staan met een zeppelin. In verschillende landen waren er ineens automobielen! De mensen raakten er niet over uitgepraat, maar gezien had haast nog niemand zo'n nieuwerwetse wagen.

Zelfs in Friesland deden ze uitvindingen! Die lagen op het gebied van de kaas en waren eigenlijk niet minder opzienbarend. De Friezen maakten nl. allerlei soorten kaas na in hun fabrieken, natuurlijk ook de Goudse. Maar ze ontroomden de kaas-melk voor een deel, ze wisten hun kaas een hoog vochtgehalte te geven en lieten hun produkt voor „echte Goudse kaas” doorgaan. Zelfs Zuidhollandse kaaskopers konden de verleiding niet weerstaan om aan het bedrog mee te doen. Er werd grof geld mee verdiend, maar geleidelijk kreeg de Hollandse kaas in het buitenland net zo'n slechte naam als de Hollandse boter.

De vrees van Paul den Hertog werd dus bewaarheid. Zijn dromen kwamen min of meer uit, want de kaaskopers kregen hoe langer hoe meer moeilijkheden met hun afzet. Net als bij de boter het geval was begonnen ook de prijzen te dalen.

Zover was het nu al gekomen ...

[010] Zo ver was het nu gekomen, dat de „Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boterhandel”, die al in 1885 was opgericht, ook de belangen van de goedwillende kaasproducenten en kaashandelaren ging behartigen en haar naam 11 jaar later, dus in 1896, wijzigde in: „Vereeniging tot bestrijding van knoeierijen in den boteren kaashandel”.

De Hollandse Maatschappij van Landbouw vestigde voortdurend de aandacht der regering op de gevaren van het toenemend bedrog op het gebied van de zuivelbereiding en -handel.

Natuurlijk liep de kaasexport ook niet meer zo vlot als in voorgaande jaren. Het wantrouwen van de kopers was eenmaal gewekt.

In talrijke dag- en weekbladen werd over de „kaaskwestie” geschreven. Zaken als deze waren ook onderwerp van gesprek op het „vijftigste Nederlandse Landbouwkundig Congres”, dat in 1897 in Hoorn gehouden werd en waar de kaashandelaar De Jong vertwijfeld uitriep:

„als het zo doorgaat als nu, zal ik het nog beleven, dat wij de markt zelfs voor onze beste kaas gesloten zullen vinden”.

Dat waren krasse woorden, maar had de veehouderij geen leerzaam voorbeeld aan de boter?

[011] Het was twee dagen later, dat boer Koolhaas voor het eerst van zijn leven een heuse automobiel langs de Rijndijk zag aankomen. Kees was net met de avondmelk binnengekomen en Jans had juist de kaastobbe op de stoel toen het ding er in de verte aankwam. Hij was zó opgewonden, dat hij Jans letterlijk naar de dijk duwde.

Eerst was er een grote stofwolk en een zwaar geronk. Toen ging de automobiel voorbij. Opzij allemaal handels, een grote hoorn met een bal eraan en voorop grote, koperen lampen. Een brede kap werd omhoog gehouden met riemen naar de voorspatborden. Het ging zo gauw, dat ze nauwelijks de tijd kregen om te zien of er veel mensen in zaten: het waren mannen met grote stofbrillen op. Ze hadden hun pet achterstevoren gezet, zodat die niet kon afwaaien.

„Die gaan zeker met een vaart van vijfentwintig kilometer per uur,” zei Kees vol ontzag. „Misschien zijn het er wel dertig.”

Naderhand hadden ze gehoord dat die auto dicht onder Leiden was blijven stilstaan en dat er een reparateur uit Den Haag aan te pas had moeten komen. Nog weer later zouden boeren uit Oudshoorn en Alphen het gezicht van één van de mannen uit die auto terugzien: het volle, zwaarbesnorde gezicht van de heer Simon Cornelis Korteweg, secretaris van de Hollandse Maatschappij van Landbouw.

Op die bewuste dag had hij, met nog een paar heren uit Den Haag, het congres in Hoorn bijgewoond.

Boven het lawaai van de auto had hij, de hele weg terug, steeds maar de woorden van de heer De Jong gehoord.

„Er moet iets gebeuren,” was zijn besluit geweest. Toen de auto bij Leiden bleef stilstaan, mompelde hij opnieuw en hardop: „Er moet iets gebeuren.”

Zijn metgezellen hadden geknikt, maar op dat ogenblik bedoelden zij wel iets anders dan de heer Korteweg ...

DE STEEN GAAT ROLLEN

[012] **VEEL** aandacht heeft vrouw Koolhaas doorgaans niet besteed aan de buurpraatjes van het manvolk. Het gaat toch altijd over hetzelfde: over het weer, over koeienverkoop of over de kaaskwestie. Ze heeft het druk genoeg met haar huishouden. Onlangs was er weer een adres aan de minister over het knoeien met het vetgehalte van de kaas. En nu heeft de Nederlandse Kamer van Koophandel te Londen zo waar een „open brief” gepubliceerd aan alle Nederlandse belanghebbenden bij de kaashandel op Engeland.¹⁾

Al dat gepraat en geschrijf vindt Jans helemaal niet opzienbarend meer. Het duurt al vanaf haar trouwen en de tijd, dat Mientje geboren werd. Tja, die Mien is ook al weer 15 jaar ...

Over de vergaderingen, die er sinds jaar en dag over de kaaskwestie gehouden zijn - en worden - heeft ze al lang haar eigen mening. Met praten is de wereld trouwens nog nooit verder gekomen. En boeren moesten zich helemaal verre van vergaderingen houden.

„Boeren, die aan vergaderen doen, zijn dagdieven,” heeft ze altijd van haar moeder gehoord. Dus ook Jans houdt die bewering staande.

Maar zoëven is Kees van de Bodegravense markt teruggekeerd en hij heeft weer een halve cent minder voor de kaas gehad dan verleden week. Het heeft nu maar weinig gescheeld of Kees had de kaas mee naar huis terug genomen. 't Is dat Jans al die kazen weer keren en wassen moet, anders had hij geen genoeg genomen met het lage bieden van de kaaskopers.

Op de ruim zevenhonderd pond, die hij vanmorgen heeft weggebracht, betekent dit een tegenvaller van bijna vier gulden ... Dat is haast het weekloon voor de dag-gelder!

„We kopen de Friese kaas heel wat voordeliger dan die van jullie,” heeft de kaaskoper beweerd, „en die is óók volvet. Die smeert als boter, jongens!”

Kees is toen kwaad geworden. Hij heeft woorden geuit, die hij, naderhand overdacht, beter achter de kiezen had kunnen houden. Och, wie boos wordt doet wel eens meer een uitval.

[013] De kaaskoper hield overigens voet bij stuk en Kees kon weinig inbrengen tegen diens hatelijke opmerking: „We moeten van jullie ook maar avonturen of je veel of weinig roomt.”

Cornelis Koolhaas, die gewend is wekelijks te markten en waarheidsgetrouw aan Jans te rapporteren, heeft dat ook nu gedaan.

„Dan moet er toch iets gebeuren!- heeft vrouw Koolhaas nu zelf ook gezegd. En als buurman Den Hertog 's avonds komt binnenstappen, volgt ze het gesprek met méér interesse dan ze voorheen wel eens gedaan heeft, hoewel ze op de buurman en diens vrouw niet zo heel bijzonder gesteld is. Niet, dat ze ooit onvriendelijk te-

---

1 Dec. 1903.

gen hen is geweest. Kees óók niet. Wederzijds zijn ze hun burenplichten prompt nagekomen.

Maar eerlijk gezegd vindt ze hen wel wat aan de pedante kant. Ze zijn te modern naar de opvattingen van vrouw Koolhaas. Ze doen, volgens haar, graag wat groot-sig.

Waarom heeft Den Hertog anders een fiets?

Waarom draagt Paul den Hertog zondags een hoed? Een boer hoort nu eenmaal een pét te dragen.

Waarom leest Den Hertog een krant? Vader Van Berkel heeft altijd beweerd, dat, wie boer wil blijven, geen tijd heeft om te lezen.

Er zit, volgens vrouw Koolhaas, voor mooi wel wat te veel verbeelding bij deze burenen. Laat vrouw Den Hertog zich ook niet „juffrouw” noemen?

Deze zomer - het was toch al september van 1903 - hebben ze nog een Amerikaans snijmes gekocht: gewoon niet anders dan een stalen raam met lange messen ertussen. Ze hielden niet op of vrouw Koolhaas en haar man moesten komen kijken en ook zo'n ding kopen. Volgens hen was het snijmes van vrouw Koolhaas met al die dwarsspijltjes, tussenringen en schroeven één brok besmetting ... Dat moest allemaal losse kaas teweegbrengen. Op hun beurt hadden ze dat weer van de heer Bos gehoord, de zuivelconsulent, die de Hollandse Maatschappij in Zuid-Holland heeft aangesteld.

Ze vond dat trouwens maar een eigenwijs mannetje. Hij was zo maar eens bij de Koolhazen binnengestapt om te vragen of de vrouw of Mientje niet mee wilden doen met een kaascursus.

Wat weet nu een vént van kaasmaken af! Bij haar zou zo'n kerel niet in huis komen: de burenen zouden meteen denken dat er moeilijkheden waren met de kaas. Waarom juist de Hertogs die man wel eens laten komen is iets, [014] dat vrouw Koolhaas niet goed kan rijmen. Daar is ze nog nieuwsgierig naar, al laat ze dat nooit blijken.

En nu zit Hertog daar weer en heeft hij het over de vergadering, die de 21 ste oktober door de Hollandse Maatschappij van Landbouw is belegd en waar gesproken zal worden over de wenselijkheid, dat maatregelen worden genomen ter beveiliging van de goede naam van de Goudse en Edammer kaas.

Hij vraagt, of Kees soms zin heeft om mee te gaan. Er konden wel eens heel belangrijke dingen worden besproken, waar vooral de Goudse kaasmakers belang bij hebben. „Je weet zelf hoe het de laatste tijd met de kaasprijzen gaat. Al maar bergafwaarts door dat geknoei. Van óns als belanghebbenden moet de tegenweer uitgaan.”

Maar Kees heeft zich niet laten bepraten. „Zoiets gaat natuurlijk uitdraaien op controle of zo en dat kost altijd géld. Wie boer wil blijven moet de belasting, de politie, de wet of de controle van zijn erf houden, heeft m'n vader altijd beweerd. En of dat juist is of niet, ik ga me dat zelf niet op de hals halen.”

Dit is de kijk van Cornelis Koolhaas op deze zaken. Hertog wist toch immers al dat Kees nooit om vergaderingen heeft gegeven? Jans heeft er ook een hekel aan. Nee, Kees blijft bij zijn mening over het resultaat van vergaderingen:

„ze dronken een glas,
ze deden een plas
en de zaak blééf zoals die was. ...”

Wedden, dat het hier net zó gaat?

Na zijn zoveelste poging is Paul den Hertog nog weer verder de buurt ingegaan.

„Ze dronken een glas en ... de zaak bleef zoals die was”

Het zijn maar een paar kaasboeren uit Oudshoorn en omgeving geworden, die Den Hertog naar die vergadering kon meekrijgen. Sindsdien heeft hij, althans met buurman Koolhaas, niet meer over kaasprijzen of over vergaderingen gesproken.

Het lijkt erop, dat Kees gelijk zal krijgen.

Ondertussen zijn de kaasprijzen nog meer gezakt. Waar het op den duur heen moet met de boerderij, durft geen mens uit te spreken.

[015] Voor zijn laatste partij volvette kaas heeft Kees Koolhaas met veel pijn 19 centjes het pond kunnen krijgen. De kaasfabriek doet het er immers óók voor? En kaas is immers kaas?

Het enige, wat hij nadien van buurman Den Hertog heeft gehoord is, dat er toen, in 1903, een commissie van onderzoek is gevormd. Daar schijnt het dus bij te zijn gebleven.

Maar Kees weet niet alles.

Hij weet niet, dat die commissie na een jaar een heel uitvoerig rapport heeft uitgebracht, waarin zelfs voorstellen zijn vervat omtrent garanties voor het vetgehalte van Goudse en Edammer kaas.

Daar zijn nog weer verschillende vergaderingen op gevolgd, totdat, op 17 mei 1905, door de Hollandse Maatschappij in principe besloten wordt tot het oprichten van een controlevereniging. Zulks in navolging van de inmiddels opgerichte boter-controlestations.

Dit alles heeft Paul den Hertog ook langer geduurd dan hem lief was. Maar hij heeft er niet bij stilgezeten. Hij heeft zijn fiets vaker gebruikt dan ooit.

De zuivelconsulent, de heer Bos, is meermalen op het bedrijf van de Hertogs gezien. Dat is Kees Koolhaas en zijn vrouw niet ontgaan. Maar voor zover Kees heeft kunnen merken is er daar met de kaas totaal niets aan de hand. Iets wat hij, eerlijk gezegd, van zijn eigen kaas niet kan zeggen ...

SPIJKERS MET KOPPEN

[016] **HET** is die morgen van de eerste november 1906 knap guur voor de tijd van het jaar. Bijna overal zijn de koeien een paar dagen eerder binnengehaald dan de datum, die bijna geijkt is voor het opstallen van de koeien: 1 november.
Vrouw Koolhaas heeft juist de kaasvaten op de pers gezet. Ze staat op het punt om de avondkaas naar de kelder te dragen, als buurman Den Hertog het wringhuis binnenstapt.

„Ik wou jullie even iets laten lezen.”

Hij reikt buurvrouw een krant over, wijst met z'n grove wijsvinger een kolom aan en zegt: „Vraag eens, wat je man daar van zegt, wil-je? Ik kom die krant vanavond wel terughalen.”

Tegelijk is hij weer weg.

Vrouw Koolhaas ziet niet elke dag een krant en daarom is ze des te nieuwsgieriger naar dat bijzondere bericht. „Roep je vader eens even uit de stal,” zegt ze tegen Mien en onderwijl leest ze in de rubriek „Landbouw en Veeteelt”:

KAASCONTROLESTATION ZUID-HOLLAND OPGERICHT

ROTTERDAM, 30 October - Heden werd in het Notarishuis hier ter stede eene vergadering gehouden door de Holl. Mij, van Landbouw, onder presidium van den Heer K. Breebaart Jzn., waarnemend voorz. der H.M.V.L. In een inleidend woord wees Z.Ed. er op, dat het Kaascontdlestation Noord-Holland, eerst kortelings opgericht, reeds zeer gunstig werkt. Het Hoofdbestuur der H.M.V.L. had dan ook niet gearzeld om de Afdeelingen in Zuid-Holland tot oprichting van een Kaascontrôlestation te adviseren.

De Heer A. Bos, Zuivelconsulent der H.M.V.L., deelde in eene toelichting mede, dat blijkens door hem en anderen verkregen cijfers bij het voorbereidend onderzoek z.i. 40% vet in droge stof gegarandeerd zoude moeten worden, zijnde een cijfer, waaromtrent de bonafide Goudscheakaasbereider gerust zou kunnen zijn, doch dat dan ook voorlopig niet hooger moest wezen. Gerekend de Z.H. toestanden en de wenschen van hen, wier industrie beschermd moet worden tegen minderwaardige producten in denzelfden vorm moet garantie worden verschaft slechts voor kaas met 40 % vet en voor geen andere.

De jaarlijksche kosten voor de aangeslotenen zijn geschat op ten hoogste 1/4 cent per kg. kaas, doch zullen vermoedelijk lager blijven.

Het merken der kaas zal misschien niet dadelijk verplichtend worden gesteld, doch wellicht zal bijv. een kleurmerk zonder bezwaar kunnen worden ingevoerd.

In ieder geval zal worden begonnen met het publiceren van de namen der aangeslotenen.

Door den Heer Korteweg werd betoogd, dat eene garantie voor het vetgehalte van groote waarde is tegenover de afnemers, gezien ook de naar verhouding lage kosten.

Bij de Botercontrôle - aldus Spreker - werden aanvankelijk veel zwaardere offers gevergd. Thans echter is het gecontroleerde product reeds tien cent per kg. in prijs gestegen vergeleken bij de niet-gecontroleerde boter. Door den Heer Dr. L. T. C. Scheij, zuivelconsulent te Hoorn, werd toegelicht, dat de contributie voor het Kaascontrôlestation „Noord-Holland” mede afgestemd is op de grootte der bedrijven der producenten. De kosten zullen waarschijnlijk spoedig aanzienlijk minder dan 1/4 cent per kg. kaas gaan bedragen.

Door den Heer Le Coultre, Burgemeester van Badegraven, tevens Voorzitter der Afdeeling Bodegraven der H.M.V.L. werd gezegd, dat hij in staat was eene lijst over te leggen met 48 aspirant-leden voor de nieuwe Vereeniging. De vertegenwoordiger van de Afdeeling Woerden verklaarde, dat zijne Afdeeling reeds bereid is om als Donatrice op te treden. De Voorzitter, gehoord diverse andere toezeggingen, verklaarde daarop de Vereeniging voor geconstitueerd.

Op nader te bepalen datum zullen de leden worden opgeroepen om een Bestuur te verkiezen en de wijze der exploitatie te bespreken. Tot voorloopig Voorzitter van het Kaascontrôlestation werd benoemd de Heer S. C. Korteweg; tot Secretaris de Heer A. Bos.

Kees Koolhaas is achter zijn vrouw komen staan en over haar schouder heen heeft hij het belangrijke bericht méégelezen.

Hij weet echt niet wat hij moet zeggen. Zijn rijmpje op vergaderingen gaat hier dus niet op. Dat heeft Paul den Hertog hem fijntjes onder de neus gewreven. Maar dat die nieuwigheid géld gaat kosten, komt dan toch maar weer uit! Een kwart cent per kilogram kaas is geen kleinigheid. En dat het hele jaar dóór! Voor de twaalfduizend kilo kaas, die Kees elk jaar zo ongeveer maakt, zou dat een uitgave van dertig gulden betekenen: meer dan een maand loon voor een daggelder. In tien jaar zou je dus een kapitaaltje van driehonderd gulden neertellen ...

[018] Dan moest je nog maar afwachten wat zulk gedoe uithaalde. Wat er in dat bericht van de boter werd gezegd was wel mooi, maar boter was nu eenmaal geen kaas. .

Het zou Kees benieuwen, wie er al zo aan die nieuwe vereniging zouden meedoen.

Paul den Hertog kon zijn krant terug komen halen, maar daarmee zou hij Kees nog geen lid maken.

Kees zou eerst de kat uit de boom kijken.

OORLOG MET DE KAASHANDEL

[019] DE boerenkaasproducenten hebben er geen gras over laten groeien. Al op 12 november 1906 komen ze bijeen in het „Zuid-Hollandsche Koffijhuis” in Den Haag om, overeenkomstig de agenda, „de wijze van exploitatie” te bespreken. Voor dag en dauw is Paul den Hertog er reeds op de fiets heengereden, over Leiden. Die weg is behoorlijk en dat geeft minder kans op lekke banden.

De heer Korteweg heeft goed nieuws. Hij kan zeggen dat de kranteberichten druk besproken zijn en dat de jeugdige vereniging al blijken vat. sympathie heeft ondervonden.

Bij de kaashandel is het bericht in het algemeen in minder goede aarde gevallen. Men is het meest tegen een controlemerk gekant. Dit acht de voorzitter overigens begrijpelijk: dikwijls zijn het dezelfde heren, die ook in de boterhandel ervaring hebben ...

Dank zij de heer Den Hertog, die heel Oudshoorn en omgeving blijkt te hebben afgefietst, kon de afdeling Alfen a/d Rijn van de Hollandse Maatschappij als eerste worden ingeschreven met 17 veehouders-kaasproducenten. Hun gezamenlijke produktie is per jaar rond 148.000 kilo kaas.

Dadelijk daarop meldde de afdeling Bodegraven zich aan met 40 leden. Deze groep blijkt een gezamenlijke jaarproduktie van 248.000 kilogram kaas te hebben. Dan zijn er nog negen verspreid wonende veehouders toegetreden met een gezamenlijke jaarproduktie van 75.000 kg kaas.

„Uw vereniging begint dus - als tenminste alle handtekeningen geplaatst worden - met 66 leden, die een totale produktie hebben van bijna een half miljoen kilogram kaas,” heeft de heer Korteweg vlug even vastgesteld.

Vlot worden de statuten goedgekeurd.

Men is het er over eens, dat de aanvang der exploitatie en het verplicht merken der gecontroleerde kaas moeten samenvallen. Men vindt de 1ste januari 1907 een gunstige datum om te beginnen. Onder de leden [020] zijn er tien, die doorlopend kazen, dus dan kan ook hun hooikaas onder de controle vallen.

Hoewel er nog geen definitief dagelijks bestuur is, worden reeds de volgende bestuursleden gekozen:

H. Le Coultre, Bodegraven,
C. M. Houweling, Peursum,
M. C. Piek Czn., Oudshoorn
D. Prins, Nieuwerbrug,
J. C. v. d. Torren, Waddinxveen,
Th. C. Wesselingh, Hazerswoude.

Natuurlijk moet er een vaste voorzitter benoemd worden en een directeur van het controlestation. Men zal naar een controleur moeten omzien en naar een onderdak voor de nieuwe instelling.

Men is ook van gevoelen dat het, terwille van de reputatie van de kaascontrole, nuttig zal zijn dat de te benoemen voorzitter zelf geen kaasproducent is. Allen hebben immers als voornaamste doel de buitenwereld volledige garanties te geven voor hun volvette produkt. Als de persoon van de voorzitter steun aan die reputatie kan geven, wel, dan is die persoon aan alle aangeslotenen welkom. Over dit alles is er volstreekte eenstemmigheid.

Kees Koolhaas leest geen krant. Zo'n abonnement loopt nog lelijk op over een jaar berekend! Dus hoort hij pas naderhand van een nieuwe vergadering van het kaascontrolestation, waarover het volgende verslag in de krant heeft gestaan:

NAAR EEN GARANTIEMERK VOOR VOLVETTE KAAS

DEN HAAG, 13 Dec. 1906 - Nadat kort geleden eene oprichtingsvergadering en eene eerste algemeene vergadering gehouden werd van de Vereeniging: „Het Kaascontrôlestation Zuid-Holland”, werd heden te 1½ ure aan het Buitenhof 42 alhier, opnieuw vergaderd in verband met het in werking treden van de contróle op Goudsche Boerenkaas.

Door de vergadering werd tot Voorzitter gekozen de Heer S. C. Korteweg, zulks met algemeene stemmen. Tot Directeur werd benoemd de Heer Dr. H. van Gulik, thans Directeur van het Botercontrôlestation te Leiden. Deze zal ook bij het Botercontrôlestation in functie blijven.

Het Bestuur van het Botercontrôlestation heeft inmiddels toestemming tot combinatie dezer functies verleend. Het Botercontrôlestation zal in verband hiermede naar Den Haag worden overgeplaatst. Ook het personeel zal naar Den Haag verhuizen.

Voorshands zullen beide instellingen onderdak vinden ten kantore van den Zuivelconsulent der Holl. Mij. van Landbouw, Nieuwe Havenstraat 60 ter plaatse. Hierdoor zullen de exploitatiekosten tot een minimum beperkt kunnen blijven.

Tot controleur der Vereeniging werd aangesteld de Heer P. Groenewegen, die per 1 Januari a.s. den dienst bij den Provinciaal Waterstaat zal beëindigen.

Als in te voeren en te deponeren kaasmerk werd vastgesteld een in de kaas in te drukken rond merk, in den geest van het merk voor Jodenkaas, terwijl het zal bevatten de letters K.C.Z.H. en een volgnummer, dat den producent zal aanwijzen.

Bij rondvraag werd als te garandeeren vetgehalte 40 % vastgesteld. Dit cijfer werd noodzakelijk geacht teneinde over een vol kalenderjaar vele gegevens te kunnen verzamelen, alvorens een hooger vetcijfer te kunnen garandeeren. Op eene vergadering van patroons van kaasfirma's, in November 1904 te Gouda gehouden, was door eenige groothandelaren trouwens reeds het voorstel gedaan om, naast wettelijke maatregelen voor vette en half-vette kaas ook nog eene particuliere kaascontróle te bevorderen voor vette kaas met tenminste 40 % vet, welke kaas bij den aanmaak zou dienen te worden voorzien van een duidelijk ingedrukt stempel, afwijkend van dat voor half-vette.

Overeenkomstig den wensch der vergadering zegde de Directeur voorts toe om uiterlijk den eersten Maart 1907 met het kaasmerk en de geheele exploitatie gereed te zijn.

De kaashandelaren echter hebben dit bericht terdege gelezen! Als een lopend vuurtje is van markt tot markt, van kantoor tot kantoor en van kaaspakhuis tot kaaspakhuis gegaan, dat de kaasboeren hun actie hebben doorgezet en kaasstempels zullen gaan gebruiken.

Er is een complete opschudding.

Wat willen die kaasboeren? Een monopolie voor kaas met een garantiemark? Dan kan elke kaaspotser óók voor handelaar gaan spelen en is er geen vakkennis meer nodig.

Moet het dezelfde kant op als met de botercontrole, waarmee de Friezen zijn begonnen? Zijn er niet boterhandelaren bij dozijnen naar de maan gegaan?

En willen de boeren beweren dat 40 procent volvet is? Al garanderen ze het dubbele, dan heeft de kaashandel er niemendal aan. Dan valt er met geroomde kaas niet meer te scharrelen ... Er moeten nu eenmaal ook dubbeltjes tussen de centen doorlopen.

In elk geval: geen kaasmerken op of in de kaas!

Er lopen meer kaaskopers rond op de Bodegravense kaasmarkt dan gewoonlijk op die 15de januari van 1907. Wat de meeste boeren niet weten is, dat de kaashandel dadelijk na de markt, om half elf in de Brugstraat in protestvergadering bijeen zal komen.

[022] Een commissie, onder aanvoering van de kaashandelaar J. F. W. S. Middelbeek, heeft de kaashandelaren op grote schaal opgeroepen om tegen de op handen zijnde controle te ageren.

Het is die morgen stampvol geworden in het vergaderzaaltje bij Van Haaften.

Daarbinnen heeft eerst de heer Middelbeek gesproken. Daar is debat op gevolgd. Tenslotte is er een motie aangenomen, die ter kennis zou worden gebracht van de Hollandse Maatschappij van Landbouw en van het kaascontrolestation in Zuid-Holland.

Het duurt niet lang, of alle kaasboeren kennen er de inhoud van:

MOTIE

De vergadering van kaashandelaren en kaasbereiders, gehouden te Bodegraven den 15en Januari 1907, spreekt als hare overtuiging uit:

1e. dat het vaststellen van een minimum grenscijfer van 40 % vetgehalte in de droge stof voor eerste soort Goudsche kaas niet goed te keuren is, omdat daardoor wantrouwen en verwarring zal ontstaan tusschen kaas uit volle melk en die uit licht geroomde melk gemaakt en zodoende de reputatie der werkelijke eerste soort volvette kaas wordt geschaad;

2e. dat het aanbrenge van een ingedrukt merkstempel den verkoop van de prima bewaar kaas zal bemoeilijken en dus nadeel zal berokkenen aan de producenten, die zich, door aansluiting aan het kaascontrolestation Zuid-Holland, daartoe verbinden;

3e. dat het daarom wenschelijk is, in het belang der volvette kaasindustrie, het percentage vetgehalte in de droge stof voor eerste soort Goudsche kaas, onder controle gemaakt, in de statuten van het kaascontrolestation niet vast te stellen, doch alleen garantie te geven voor absoluut zuivere volvette kaas:

dat het eventueel aan te brengen contrólemerk, duidelijk afwijkende van dat, door het kaascontrólestation Noord-Holland voor Edammers vast te stellen, alleen zal worden aangebracht op volvette Goudsche kaas en alvorens tot de verplichte stempeling over te gaan, hieromtrent alsnog in overleg te treden met producenten en handelaren.

De motie komt, met een begeleidend schrijven, op het perceel Nieuwe Havenstraat 60 te Den Haag aan: het kantoor van de jeugdige vereniging. De heer Van Gulik heeft zijn bril eens schoongepoetst en denkt er het zijne van. Hij meent te moeten twijfelen aan de motieven, die de kaashandelaren aanvoeren. Ongetwijfeld heeft deze motie mede ten doel om de kaasboeren van de controlevereniging af te houden.

Hij weet in ieder geval, dat sommige kaashandelaren het helemaal niet met deze actie eens zijn en integendeel de kaascontrole hard nodig vinden ...

[023] De gedachte aan een spoedvergadering over deze motie komt dan ook niet eens in zijn hoofd op. „De controle is op mars en niets zal hem stuiten,” zo mompelt hij Emiel Zola na. Ook is er nog nooit een kaasboer levend door een kaaskoper opgegeten.

Hij zal de brief én de motie ter tafel brengen zodra er om andere redenen vergaderd moet worden.

Dat blijkt te worden: eind januari 1907.

Het bestuur besluit de motie te bespreken aan het eind der vergadering, wanneer alle andere zaken die voortgang moeten hebben, zijn afgedaan.

Als het zover is, zegt en herhaalt Den Hertog, en zulks bij voorbaat en uit naam van zijn 17 Alfense vrienden, dat zij geen controle verlangen zonder een kaasmerk.

Dit blijkt het standpunt te zijn van alle andere aanwezigen. De heer Korteweg apprecieert deze duidelijke taal. De motie wordt voor kennisgeving aangenomen. . .

Het opdrukmerk zal zijn intrede doen.

Elke actie brengt zijn reactie mee.

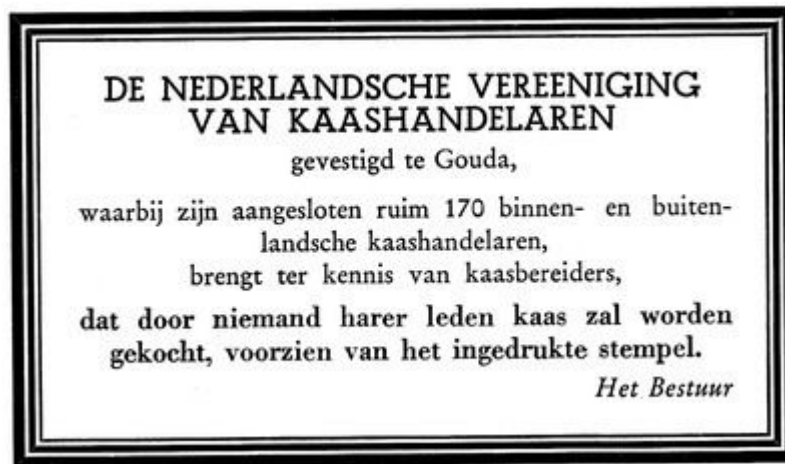
Ook de kaashandel gaat zich verenigen.

Op 7 maart 1907 wordt de „Nederlandse Vereniging van Kaashandelaren” te Gouda opgericht.

Ook de kaashandel wil spijkers met koppen slaan. De thans georganiseerde kaashandel zal de Zuidhollandse kaascontrole reeds in de wieg de nek omdraaien.

Nog in diezelfde vergadering wordt tot boycot van de gecontroleerde kaas besloten!

[024] Nog in diezelfde week kunnen de kaasboeren in vele kranten in het kaasgebied de volgende advertentie lezen:

Ook deze boycot brengt opschudding teweeg. De oorlog is begonnen.

DE BOEREN KOMEN IN STELLING

[025] **WAT** zich nog niet eerder heeft voorgedaan is dan toch maar de eerste de beste dinsdag nadien op de Bodegravense kaasmarkt gebeurd: Kees Koolhaas heeft zijn kaas eerder verkocht dan Paul den Hertog.

Geen van de kaaskopers heeft de kaasbrik van buurman Paul, noch die van Piek of de anderen ook maar één ogenblik aangekeken.

Ze zijn daar gewoonweg door de kaashandel te pronk gezet ...

„Dat wordt mosterd eten voor de voorstanders van de controlevereniging”, dat heeft Koolhaas wel zien aankomen. En al heeft hij dan heel geen fiducia in die controlekaas en alles wat daar bij komt, dit miserabele verloop heeft hij toch niet verwacht. En dit heeft hij, eerlijk gezegd, Den Hertog niet gegund.

Het is negen uur geworden.

Het is tien uur geworden.

Maar de brikken met controlekaas staan er nog net zoals ze daar ‘s ochtends om vijf uur zijn neergezet.

De kaaskopers zijn elkaar telkens voorbijgelopen, quasi-onverschillig. Ze geven knipoogjes, maar houden elkaar tegelijk in de gaten: de kaas van Den Hertog en van Piek is solide ...

„Hij leest wel, en toch leest hij niet . . .”

Al die tijd heeft Den Hertog op de bok z'n krant zitten lezen, net alsof de kaasmarkt nog moest beginnen. Zo 'n ijskoude is hij wel.

Piek en de anderen groepen onwennig samen in deze vreemde situatie. Zo nu en dan kijken ze eens naar Den Hertog. Maar die steekt af en toe zijn sigaar aan.

Maar zo rustig is Den Hertog niet. Hij léést wel, en toch leest hij niet. Hij rookt wel, maar z'n sigaar is telkens uit.

Waar blijven de goedwillende handelaren? Ze hebben toch beloofd om controlekaas te kopen? Waar blijven ze nou?

Daar is plotseling Goebel. Goebel en Co. van Bodegraven. Den Hertog heeft nooit aan hem verkocht: hij zal nu wel een veer moeten laten.

Goebel heeft nog nooit zó lang een partij kaas bekeken. Telkens kijkt hij weer naar dat nieuwe kaasmerk.

[026] Resoluut doet hij een bod. Resoluut slaat Den Hertog toe: Goebel maakt geen misbruik van de omstandigheden.

Den Hertog zal weten te onthouden dat Goebel hem heeft losgemaakt: los uit deze netelige toestand.

En als Kees het, bij het naar huis rijden, goed heeft gezien, was Piek bezig zijn kaas aan Keus te verkopen: aan Keus en Co. uit Gouda.

Blijkbaar zijn er dus tóch nog een paar kaaskopers die niet aan de boycot meedoen.

Koolhaas is achteraf maar wat blij dat hij niet met de controle is meegegaan. Om daar zo maar voor Piet Snot gezet te worden op de markt met al je goeie kaas lijkt hem toch maar een gewaarwording! Wie weet in wat voor muizenissen die lui zich gestoken hebben ...

Terwijl de vos op de haver staat te mummelen en de kaasbrik door de daggelder in de wagenshuur wordt gereden, krijgt Jans Koolhaas het hele verhaal van Kees te horen.

Ook zij is benieuwd naar wat Den Hertog voor zijn kaas gemaakt zal hebben.

Die dag en die avond is er druk gepraat onder kaasboeren, die in Bodegraven zijn wezen markten.

De boeren van de merken-kaas zijn overal het onderwerp van de gesprekken. Zelf zeggen ze niet zo heel veel. Wat zullen ze ook? Ze zullen volgende week en volgende maand en, als het moet, nog langer met tegenslag moeten markten.

[027] Ze zijn een eerlijke strijd begonnen voor een eerlijk produkt. Een strijd tegen bedrog en misverstand bij de kaashandel. Een strijd tegen kortzichtigen, die, om vuig gewin, aan misstanden willen vasthouden.

Doctor Van Gulik kijkt van nature al stuurs, maar nu staat zijn gezicht bepaald gramstorig.

De kaashandel is dus met grof geschut begonnen. Góed: hij zal het weten te beantwoorden.

Met een donker gezicht heeft hij het relaas van zijn kaasboeren aangehoord. Hij beseft, dat de kaaskopers de eerste schermutselingen hebben gewonnen. Natuurlijk zal de boycot andere boeren van de kaascontrole afhouden.

Wat zelfs de boterhandel niet heeft aangedurfd, levert hier de kaashandel.

Ook de heer Korteweg heeft wel moeilijkheden voorzien, maar toch zeker niet dit verloop. Voor de boeren hun handtekening hebben gezet bij de oprichting van de controlevereniging heeft hij gezegd: „Weet goed wat je doet, want zo gemakkelijk zal het de eerste tijd niet gaan.”

Wil het bestuur voorkomen dat de slag wordt verloren, dan dient er in de eerste plaats voor te worden gezorgd, dat de aangeslotenen hun kaas kwijt kunnen. Daar-

om moet er vraag naar gecontroleerde kaas komen en moet de buitenwereld volledig over de aard van de strijd worden ingelicht.

De kaashandel is met grof geschut begonnen ...

Onderwijl zullen de kaasboeren één ding hebben te doen: zorgen, dat hun kaas de beste is en dat het garantiemerken een begrip wordt.

Waar zulks maar kan zal het controlestation „acte de présence” geven.

[028] Het bestuur heeft al gedacht aan de Internationale Landbouwtentoonstelling, die in september in Den Haag zal worden gehouden. Daar worden ook veel buitenlandse handelaren verwacht.

Er zullen brochures in vier talen worden opgesteld om uitgereikt te worden in de in te richten zuivelstand.

Er zullen advertenties worden geplaatst in de binnenlandse bladen, maar ook in Duitse, Franse en Engelse.

Dit alles zal geld kosten. Geld, dat in feite niet aanwezig is.

Zeker, daar is het renteloze voorschot van de Hollandse Maatschappij, maar het is al lang verbruikt ...

Het bestuur hoopt dringend, dat de regering een subsidie zal geven. De contributie van het handjevol aangeslotenen is immers lang niet toereikend.

Reeds is bekend, dat de regering welwillend staat tegenover de kaascontrole. De Inspecteur van de Landbouw, de heer F. B. Löhnis en de Inspecteur in Algemene Dienst, dr. A. J. Swaving - die al verscheidene vergaderingen van het K.C.Z.H. met veel interesse hebben bijgewoond - koesteren het vertrouwen, dat niet alleen voor 1908, maar zelfs nog over 1907 op een subsidie van 2000 gulden mag worden gerekend.

Ook is al zo goed als zeker, dat het provinciaal bestuur van Zuid-Holland een subsidie van 1000 gulden zal toekennen.

Dit zijn welkome perspectieven, maar de heer Korteweg heeft gewaarschuwd, dat dit de kurken niet zijn, waarop het K.C.Z.H. drijven kan.

Het zijn de kaasmakers zelf waarvan nu het welslagen zal afhangen..

De aangeslotenen zijn overigens niet allemaal van het slag als Den. Hertog. Er zijn er, die als maar foeteren over de stuitende manier van zaken doen op de markt.

Anderen hebben het bestuur al eens, voorzichtig weliswaar, gepolst over mogelijke verlaging der contributie ...

Dat is niet opwekkend in deze omstandigheden.

Maar altijd weer is het de heer Korteweg die de bewering staande houdt, dat de zwaarste hindernissen in feite al zijn genomen. De actie heeft de aandacht van de regering. De boeren hebben a gezegd, nu moeten ze ook b durven zeggen.

Ook het bestuur heeft het moeilijk: het doet al veel meer dan de beschikbare middelen toelaten.

[029] Grimmig doktert de heer Van Gulik aan het vervolmaken van zijn garantiemerk.

Hij is directeur, analist, administrateur en wat al niet meer tegelijk.

Onderwijl instrueert, demonstreert, adviseert en assisteert de zuivelconsulent.

Voor nu het najaar nadert en de melk vetter wordt, hebben de kaasmaaksters assistentie nodig. De mening, dat er in het najaar ietwat geroemd moet worden, wil de kaas houdbaar blijven, zit er nu eenmaal van ouder op ouder in. En overal doet hij het voor, hoe je die vette najaarswrogel droger moet afwerken dan de zomerkaas.

Intussen is ook gebleken, dat de garantie voor 40 procent vet royaal gestand kan worden gedaan. Bijna het hele voorjaar en de zomer door zijn de monsters boven een vetgehalte van 45 procent geweest.

Pas nu dit vaststaat en er zekerheid is, dat alle leden aan een hoger garantiecijfer kunnen voldoen, durft het bestuur het aan om de garantieline van 40% vet tot 45% te verhogen. Nu kan er ook op des te solider gronden van „volvette” kaas worden gesproken.

Op de derde algemene vergadering van 2 september 1907 wijzigen de aangeslotenen met algemene stemmen het huishoudelijk reglement aldus:

„Art. 1 Het stempelmerk K.C.Z.H. waarborgt een gehalte aan zuiver melkvet in de droge stof der kaas van tenminste 45% vet”.

WOLKEN MET LICHTENDE RAND

[030] **HET** zonnige voorjaar van 1909 heeft het Hollandse polderland kwistig in het groen gezet. De heer Korteweg heeft, en dat in 't begin van april, hier en daar al koeien in het land gezien. Dat belooft de veehouders een vroege uitslag, al is het waar, dat een vroeg voorjaar nog geen vroege zomer betekent.

De voorzitter kan dit, in zekere zin, ook op zijn controlevereniging van toepassing achten. De kaas is in het tweede jaar van de controle soms iets minder, maar later af en toe beslist beter verkocht dan de ongestempelde kaas. Dit komt mede, doordat de firma's Keus en Goebel de partij van de merken-kaas ten zeerste gesteund hebben, zo heeft de heer Korteweg in een der vergaderingen erkend.

Daarnaast is ongetwijfeld nog de krachtige propaganda van het controlestation oorzaak geweest, dat ook de grote firma Dekhuyzen en De Moor als nieuwe, „aan de kant van de merkenkaas staande firma's” is aan te merken.

De boycot duurt overigens onverzwakt voort. Tegen deze tactiek zijn echter niet alle aangeslotenen bestand gebleken. Het aantal leden, dat in 1908 nog 50 bedroeg, is in het voorjaar van 1909 tot 34 gedaald en tot nu toe is er geen enkel nieuw lid ingeschreven ...

De schuld van het kaascontrolestation is tot meer dan vierduizend gulden gestegen!
Paul den Hertog, die intussen meer dan ooit overtuigd is geworden van het nut der controle, betreurt de onverschilligheid en bangelijke houding der meeste kaasmakers, waarvan reeds een klein deel, door aansluiting, de controlevereniging er direct bovenop zou helpen.

Ieder is er van overtuigd, dat wanneer spoedig een Rijksmerk voor le soort kaas werd ingevoerd, dit de kaascontrole een flinke duw in de rug zou geven. Dit met des te meer reden, omdat de deelname van het K.C.Z.H. aan verschillende landbouwtentoonstellingen, waaronder die in Londen ²⁾ alsmede het bezoek van Franse en Belgische autoriteiten en niet te vergeten de advertenties in binnen- en buitenlandse bladen, een duidelijk effect gehad hebben.

[031] Soms werden er in één week tijds alleen al uit Duitsland ruim drie dozijn aanvragen om inlichtingen ontvangen!
Ook is uitgelekt, dat een grote klant van de fa. Middelbeek op de merkenkaas is overgestapt! Mogelijk is dit mede van gunstige invloed geweest op de herhaalde bemiddelingspogingen die dr. Swaving heeft ondernomen teneinde het conflict tussen kaashandel en K.C.Z.H. bijgelegd te krijgen.

---

2 Sept. 1908.

In ieder geval is het jaar 1909 iets hoopvoller begonnen met een brief van de heer Middelbeek, waarin hij zijn excuses aanbiedt voor zijn destijds gebruikte uitdrukking: „toevluchtsoord voor de kaasknoeiërs”, waarmee hij het nieuwe controlestation bedoelde.

Op deze kwalificatie was het dagelijks bestuur van het K.C.Z.H. het antwoord niet schuldig gebleven: op zijn beurt heeft het de heer Middelbeek c.s. destijds „onder uit de kan gegeven” ...

Welnu, het K.C.Z.H. heeft, hoewel zich de sterkste achtend, wederkerig zijn leedwezen betuigd voor de mogelijk gebezigde „scherpe uitdrukkingen” in de publikaties die daarop gevolgd zijn.

Het geschil is hiermede al halverwege geliquideerd. Zelfs heeft de Nederlandse Vereniging van Kaashandelaren schriftelijk verklaard bereid te zijn de gecontroleerde kaas te zullen kopen en de controlevereniging zoveel mogelijk te zullen steunen mits er eerst een Rijkskaasmerk zal worden ingevoerd.

In feite duurt de boycot nog onverminderd voort. Geen wonder, dat het K.C.Z.H. zijn hoop gesteld heeft op het welslagen van het werk der „stempelcommissie”, die bezig is om een Rijkskaasmerk voor volvette kaas voor te bereiden.

Maar ook de zomer van 1909 is voorbijgegaan zonder dat er nog iets nader bekend is over het al of niet tot stand komen van een Rijkskaasmerk.

In afwachting daarvan heeft het K.C.Z.H. het nog steeds niet aangedurfd om het garantiemerks ook in het buitenland de deponeren! Het geld is er trouwens ook niet voor ...

[032] De Alfense kaasmakers beginnen langzamerhand hun geduld te verliezen. De boycot hindert hen meer dan de afwezigheid van een Rijkskaasmerk. Op de zevende algemene vergadering in september van 1909 wordt het plan geopperd om zelf een exportvereniging op te richten.

Zover hoeft het echter niet te komen. De heer Van Gulik laat de vergadering een kaas zien, gestempeld met het „naaldenmerk” van de heer Van der Zande. Dit „prikmerk” is door de stempelcommissie goed bruikbaar bevonden: een voorstel, om dit prikmerk in combinatie met het opdrukmerk van dr. Van Gulik tot „Rijkskaasmerk” aan te wijzen, heeft de minister al bereikt en het wachten is nu maar op een spoedige beslissing van de regering!

De voorzitter is al zo zeker van een gunstige ontwikkeling, dat hij adviseert om met de voorjaarsvergadering in 1910 te wachten tot er iets naders omtrent het nieuwe kaasmerk bekend kan worden gemaakt.

MIEN KOOLHAAS TROUWD MET JAN HOGEDOORN

[033] **HEEL** in het begin van de meimaand van 1911 heeft Mien Koolhaas de grote stap gedaan. Zij is met Jan Hogedooren getrouwd. Ze woont niet zo ver van Oudshoorn af of ze kan, zo tussen het middagdutje en melkenstijd in, wel eens even bij moeder om het hoekje kijken.

Jan heeft zich tegelijk bij het K.C.Z.H. als lid aangemeld. Niet omdat het met die controlekaas nu zo geweldig loopt. Hij heeft méér en andere redenen. Zijn vader heeft eigenlijk z'n leven lang met één en dezelfde kaaskoper zaken gedaan. Die kaaskoper was tevens meelmuis en de oude Hogedooren heeft eeuwig bij hem in het krijt gestaan wegens de voederrekeningen. Vader Hogedooren was nu eenmaal geen secure boekhouder: de zoon heeft de kaaskoper nergens van willen betichten, daar niet van, maar hij heeft die gedwongen zakenverhouding altijd maar zó-zó gevonden.

Nu Jan zelf is gaan boeren wil hij dat anders. Hij heeft het liever van de kunst dan van de gunst. Vandaar, dat hij Mien heeft aangeraden, om, althans de eerste tijd, kaas in overleg met de zuivelconsulent te maken. Diens adviezen zijn beter en zuiverder dan die van een kaaskoper. Het is mede hierom, dat hij zich bij het K.C.Z.H. heeft aangesloten, want werkelijk goede controlekaas doet het zo slecht nog niet.

Zodoende is er in de afgelopen zomermaanden al verschillende keren controle op de kaas geweest.

[034] Moeder Jans is daar nogal nieuwsgierig naar gebleken. „Is dat nou niet erg onvrij met al die inspectie door je hele huis?”

Niks hoor! Dat kan Mien beslist tegenspreken. „Die controleur is zelfs een heel beleefde man. Hij trekt altijd eerst een monster. Dan vraagt hij of ‘ie de kazen in de kaaskamer mag tellen en die in de kelder. Dat doet hij ook wel eens in andere volgorde. Het laatste wat hij altijd doet is het kaasboek nakijken of het goed is ingevuld en zo. Dan tekent ‘ie het boek af. Dat is alles!”

Nou! Vrouw Koolhaas had zich dat altijd heel anders voorgesteld.

Ze heeft beloofd om zelf ook weer eens gauw over te wippen. Ze kan dan tegelijk eens naar dat nieuwe kaasmerk kijken.

En nu is het zover. „Vrouw” Koolhaas is bij „juffrouw” Hogedooren op de thee en ze heeft al toegegeven, dat haar dochter bar mooie kaas maakt. En dat in zo korte tijd.

„Zo’n kunst is het niet hoor,” is de bekentenis van Mien. Het moet een beetje precies gaan, hè? Het melken zelf, dat is haast het voornaamste. Het gereedschap is trouwens ook erg belangrijk. „Daarom hebben we nu net zo’n snijmes als bij Den Hertog. Zo’n Amerikaans, ziet u wel?”

Mien heeft de aanwijzingen van de heer Bos precies opgevolgd. De burenen zullen wel denken dat het hier scheef zit met de kaas van die pas-begonnen boerin omdat de zuivelconsulent geregeld aankomt, maar Jan heeft, net als Paul den Hertog, maling aan de burenen en onderhand maakt hij toch maar een beste prijs!

„U moet toch heus dat ouwe snijmes wegdoen, moeder: die zuinigheid kost hopen geld. En vader moest ook maar aan de kaascontrole gaan.” Ja, je ziet toch maar dat het met „an óók goed gaat? Als je kaas werkelijk goed is, hoef je niet zo benauwd te zijn voor de kaaskopers.

Vrouw Koolhaas ziet nu voor het eerst het officiële kaasmerk: de letters C en V, die een ietsje óp de korst van de kaas liggen. Daaromheen, in de korst geprikt, het woord „Rijkscontrole”.

Het is niet helemaal waar wat Mien daareven heeft gezegd: er is nl. nog geen officieel kaasmerk. De wet op het Rijksmerk is onlangs, op 17 juli 1911 wel door de Kamer aangenomen, maar de definitieve vaststelling van het Rijkskaasmerk laat nog steeds op zich wachten!

- [035] Het kaasmerk met „Rijkscontrole” erop, zoals Mien Hogedooren dat gebruikt en haar moeder heeft laten zien, is dus nog altijd „officieus”. Niettegenstaande het, met toestemming van de minister, al sinds mei 1910 in gebruik is ...

Al dit uitstellen van de regering doet de zaak van de controle geen goed. Het heeft twijfel onder de boeren gezaaid. Twijfel aan de toekomst voor het merk van het K.C.Z.H.

Daar zal toch wel een reden voor zijn dat de regering het niet tot Rijkskaasmerk wil verheffen?

Een regeringsmerk heeft nu eenmaal meer gezag dan dat van een particuliere vereniging.

Tot overmaat van ramp verschijnen er steeds artikelen en lopen er geruchten, dat de regering een systeem voorstaat, waarbij ook rijkskaasmerken voor afgeroomde kaas zullen worden gebruikt.

Nou, als dat waar is! Daar is het K.C.Z.H. destijds niet voor opgericht.

Is het wonder, dat de kaasboeren een afwachtende houding aannemen?

En dat er weer een paar leden voor het K.C.Z.H. bedankt hebben?

DEN HERTOOG GEEFT HET NIET OP!

[036] **DE** boerenhoeve is taaier dan de mensen. Hoeveel geslachten leven, werken en sterven niet binnen dezelfde muren?

Natuurlijk - de boerderij blijft niet eeuwig jong! Daar wordt op zijn tijd ook wel eens aan gedokterd, net als bij de mensen. Aan het dak zie je dat doorgaans het eerst: net als bij het haar van de mensen.

Van één kamer worden er wel eens twee gemaakt, of van twee kamers één. Maar van de schouw blijft men in de regel af. De schouw is het hart van de boerderij en zoiets laat zich niet gemakkelijk verplaatsen. Ook al precies als bij de mensen. Ja, die schouw! Hier heeft de gezelligheid toch maar zijn vaste plaats. Overigens net zo goed als de pronkzucht. Daar kunnen de smid en de metselaar, de pottenbakker en de beeldhouwer over meepraten.

Jans Koolhaas pronkt hier met acht Delftse borden. Die had haar grootvader al in de tijd, dat zijn jongste broer als loteling mee moest in de grote armée van Napoleon. Die broer is, tussen twee haakjes, nooit teruggekomen.

Hoe vaak heeft ze die borden al niet duur kunnen verkopen!

Kees Koolhaas pronkt hier met het tegeltableau, dat hij er de metselaar kort na zijn trouwdag heeft laten inbrengen. De kleine, oude tegeltjes die er zaten, zijn er toen allemaal eerst afgehaald. Alles wat gaaf was, is opnieuw vastgemetseld en voor de kapotte tegeltjes is toen het tableau in de plaats gekomen. Daar is de schouw, tot beider plezier, bar van opgeknapt.

Er zijn méér boeren die „zwak” op dat tableau hebben.

In de grond van de zaak is het niet onaardig! Vast niet! Die koeien met die boerderij zijn immers het beeld van de eigen streek, al ziet de boer er in die lange jas wel een beetje buitennissig uit. Het is ook in wezen de spreuk die het ‘m doet:

„Het land te bouwen is myn lust;
Myn ziel en zinnen zyn bewust
Te wonen bij het woeligh vee
Gelijck eens Vader Jacob dêe.”

[037] Die spreuk is Paul den Hertog goed vertrouwd: hij stond in zijn vaders huis óók onder de schoorsteen. Het heeft er wel eens wat van weg dat sommige boeren die spreuk heimelijk als lijfspreuk voeren ...

Jan Hogedooren heeft Paul den Hertog een zachte wenk gegeven. Zeker, zeker: Paul zou er weer eens op af gaan ... Hij houdt niet van uitstel.

Zo zit Den Hertog weer voor de schouw bij buurman Koolhaas om hem - in zijn eigen belang immers? - over te halen om het gelid van de „controleboeren” te versterken.

Maar Koolhaas heeft het herhaald: een boer moet vrij blijven. Aan het kaasmerk zit controle vast. Nog weer meer controleurs. Zijn er soms al geen wetten en ambtenaren genoeg?

Neem nou een dorp als Oudshoorn: pas weer een Rijksveldwachter d'r bij. Wat doen zulke kerels? Boeren lastig vallen en daar later pensioen voor opstrijken. „Je moest toch eens tot zakelijker gedachten komen, Koolhaas,” zo is Den Hertog opnieuw begonnen. Hij wijst met zijn pijpsteel naar die tegels. „De tijden van vader Jacob zijn voorbij. We leven nu eenmaal niet in een land waar je een lap grond maar voor het pakken hebt, maar in een moderne maatschappij met zes miljoen inwoners! Die had vader Jacob óók niet om zich heen. Tussen die zes miljoen mensen zitten fatsoenlijken en deugnieten: net als bij de boter- en kaashandelaren.

Als er nu eens helemaal geen politie was en jij moest zelf, dag en nacht, in je land op post staan om op te passen, dat je koeien niet weggeroofd werden, nou, dan kwam er van je boer-zijn niet veel terecht, wel?

Dat je overdag ongehinderd kunt werken en 's nachts kunt slapen komt, doordat er een veldwachter rondloopt die, om zo te zeggen, voor jou de veiligheid produceert. Er moet weer leiding zijn over de veldwachters en zo levert ieder mens in de maatschappij zijn nuttigheid op, ook al zie je het verband dan niet altijd even duidelijk.

[038] Jij moest eens anders over die vrijheid denken en niet zo vaak naar die spreuk kijken, dan kijk je achteruit! Je moet vooruit kijken en een voorbeeld aan de boter nemen.

Het is best mogelijk, net als je zegt, dat de regering vandaag of morgen zelf ingrijpt om het knoeien in de kaashandel te beteugelen. Tenslotte heeft ook de consument er recht op dat hij beschermd wordt tegen de producenten. Ook onder de boeren schuilen deugnieten.

Maar als de regering ingrijpt, komen er óók regelingen en controle. Maar dan van boven af. Dan krijg je mannetjes op je erf, die soms van het hele bedrijf of vak niets afweten en die naar hun gedachte de wet ten uitvoer brengen.

„Maar pakken we zélf aan en gaan we de kwaliteit van ons produkt opvoeren en garanderen, dan komen we in een andere verhouding tot de maatschappij te staan. Dan hebben we het zelf in de hand om de controle zo goed en zo goedkoop mogelijk uit te oefenen. Die kunst verstaat de regering, die nu eenmaal verder van de dingen afstaat, nooit zo goed. Wanneer wij als boeren het noodzakelijke vrijwillig tot stand kunnen brengen, moeten we niet wachten tot anderen ons vandaag of morgen iets komen opleggen.”

Kees Koolhaas kan niet aan het idee van vrijwillige controle wennen. „Ik betaal nu eenmaal niet graag voor iets, waar ik niet dadelijk voordeel van trek,” is zijn commentaar.

„Maar je bent toch lid van de kerk?”

Da's ook een vraag! Dat weet Den Hertog wel!

„Betaal je daar dan niet aan?”

Daar zit Kees Koolhaas toch wel een beetje mee in. Natuurlijk draagt Kees het zijne bij. Tja, die voordelen ...

Het is een pijnlijke vraag van de buurman. Hier antwoord op geven, vindt Kees wel een beetje netelig.

„Zou je je maar niet laten inschrijven?” dringt Den Hertog aan.

Kees zegt geen ja en geen nee. Het is immers de vraag, of hij voor gecontroleerde kaas meer zal maken dan hij nu doet. Hij ziet nu tenminste elke week nog kaaskopers rond zijn wagen. Wie weet wat die lui vandaag of morgen in hun schild voeren tegen de controle ...

Nee, Kees Koolhaas hoort zulke optimistische berichten niet over de gecontroleerde kaas. Den Hertog heeft toch zeker zelf ook wel gehoord wat de kaaskopers zeggen? „Goede wijn behoeft geen krans.” En nu kan Den Hertog wel volhouden dat de boycot met ingang van 1 maart 1910 is opgeheven omdat het kaasmerk toen werd ingevoerd, hij kan wel beweren dat de kaashandel schriftelijk heeft verklaard de zaak van de kaascontrole te zullen steunen, maar dat klopt toch allemaal niet met wat de boeren op de markt meemaken.

[039] Heeft Den Hertog gehoord wat Anker uit Oudewater heeft meegemaakt met die agenten van Laming en Middelbeek? Niet? Die lui werken de controle tegen zo hard ze maar kunnen. Waarom komt Mocking uit Cothen helemaal naar Bodegraven?

„Je noemt daar Mocking: die is anders al van eind 1910 bij ons lid. Net als Knigge in Wilnis. En Schouten in Everdingen. En Zwijnenburg, helemaal in Ottoland. Die zien toch blijkbaar toekomst in het kaasmerk!”

Het heeft Den Hertog niet geholpen. Zoals Cornelis Koolhaas praat, spreken alle boeren.

Het is een spijtige zaak. Wat Koolhaas daar heeft gezegd, is ten dele nog waar ook. De houding van de kaashandel is allesbehalve. Men schrijft telkens „de zaak van het kaasmerk en van de kaascontrole te zullen steunen,” maar in de praktijk blijken heel andere dingen. De kaashandel pleegt lijdelijk verzet.

Nee, Den Hertog heeft de toekomst wel eens zonniger ingezien. Wat hij onlangs in een der zuivelbladen heeft gelezen,³⁾ heeft minstens zijn achterdocht opgewekt. Het was dat verslag van de vergadering van de Kaascommissie van de F.N.Z. en V.V.Z. Deze commissie bleek met een eigen kaasmerk gereed te zijn gekomen en zou dit willen gebruiken voor volvette kaas, voor „veertig plus”, „dertig plus” en „twintig plus”.

Allerlei soort merken en allerlei vetgehalten: een compleet gekkenhuis, volgens Paul den Hertog.

---

3 De „Zuivelcourant”, februari 1912.

STILTE VOOR DE STORM

[040] DE heer Korteweg heeft belangrijk nieuws voor het bestuur.

De sluier van geheimzinnigheid, waarin het nieuwe, Friese kaasmerk maandenlang was gehuld, is eindelijk weggenomen.

De heren zijn uitgenodigd om dinsdag 13 februari 1912 aanwezig te zijn in het bekende vergaderzaaltje van het Nederlands Landbouw-Comité aan de Assendelftstraat in Den Haag.

Het is hier, dat de heer Van Gulik twee kazen kan laten zien, die door de heer Gramser ⁴⁾ zelf met zijn nieuwe merk zijn gestempeld.

Het is heel moeilijk geweest om hierover contact te krijgen met de Friese Merken-Commissie. Zoveel geheimzinnigheid is destijds door het K.C.Z.H. niet betracht bij het zoeken naar een bruikbaar kaasmerk!

Dr. Van Gulik heeft zo de indruk, dat de Directie van de Landbouw de Friezen op een of andere manier te kennen heeft gegeven, dat het al of niet vaststellen van een definitief, Rijkskaasmerk, toch niet buiten het K.C.Z.H. om zou kunnen worden ingevoerd.

Hoe het zij, het kaasmerk ligt hier dan en de bestuursleden van het K.C.Z.H. krijgen uitleg van de wijze van aanbrengen van dit merk, dat uit een dun, zwart, uitgeponst, vierkant plaatje bestaat.

Zo op het eerste oog ziet het er, eerlijk gezegd, bruikbaar uit. De Friezen zeggen dat het zéér voldoet, maar de Hollanders willen dat toch eerst zélf ondervinden.

Zou de heer Den Hertog misschien weer ...?

Natuurlijk, de heer Den Hertog stelt zijn kaasmakerij weer ter beschikking. „De vrouw vindt het onderhand al vreemd als er een maand lang niets te proberen valt. ..”

De vergadering loopt al min of meer vooruit op het resultaat van de proefnemingen. Zoals het zich laat aanzien zal dit werkelijk dé oplossing zijn. Het op de kaas leggen van dunne plaatjes is heel wat bevalliger dan het gebruik van de opdrukmerken en het naderhand „tatoeëren” van de korst met het prikmerk.

[041] Mogelijk kan er nu op korte termijn eindelijk een Rijkskaasmerk tegemoet worden gezien.

De vergadering meent goed te doen zich te realiseren hoe de ontwikkeling zal zijn zodra het Rijkskaasmerk er werkelijk is en er tevens kaassoorten mochten komen, die niet volvet zijn en óók een Rijkskaasmerk zullen dragen.

Dat moet toch verwarring stichten bij het publiek? Hoe zal men misleiding voorkomen bij de veelal onwetende consument?

Het samengaan van de Nederlandse Vereniging van Kaashandelaren met de F.N.Z. achten de heren geen combinatie, die veel goeds voor de volvette kaas voerspelt ...

Het vreemde is, dat de N.V.K. destijds als voornaamste eis gesteld heeft het hebben van een kaasmerk uitsluitend voor volvette kaas.

---

4 Rijkszuivelvisiteur te Leeuwarden.

De kaashandel is juist hierom met de boycot begonnen.
Waarom dan nu geijverd voor Rijksmerken op geroomde kaas? Of ... wil men juist verwarring?
Uiteindelijk wordt besloten om het beleid van de regering af te wachten.

Een paar dagen later is er weer reden tot vergaderen.
Belanghebbenden uit geheel Nederland zijn op 21 februari 1912 bijeen geweest en hebben aan de Directie van de Landbouw een referendum gericht, waarbij op de noodzakelijkheid is gewezen dat te zijner tijd ook een Rijkskaasmerk voor geroomde kaas moet worden ingevoerd.

Men gunt de Hollandse kaasboeren van alles, maar geen voorsprong met hun volvette kaas, laat staan met hun kaasmerk!
Veel te vlug naar de zin van de mensen verstrijkt ook de zomer van 1912.
Het wordt september. De avonden worden al kil.
Ook de ochtenden worden koud. Oktober gaat voorbij. De koeien worden opgestald.
Een witte Kerstmis gaat aan de Nieuwjaarsdag vooraf. Er is stilstand in de natuur.
Er is stilstand bij het K.C.Z.H....

[042] Ook de proeven met het kaasmerk van de heer Gramser hebben niet helemaal voldaan: de plaatjes kleven aan het kaasdoek en laten nadien nogal gemakkelijk los.
Het wordt weer Pasen.
Pinksteren volgt.
En nog steeds is het wachten op een officieel Rijkskaasmerk.

Weer is juffrouw Den Hertog aan het experimenteren geweest. Nee, niet meer met het merk van Gramser.
In verband hiermede heeft het bestuur opnieuw een oproep gehad voor een vergadering. Thans komt men samen in het perceel Prinsegracht 59, waarheen het K.C.Z.H. al in 1912 is verhuisd.

De heer Van Gulik doet mededeling, dat nu ook dr. Van Sillevoldt, directeur van het Rijkszuivelstation te Leiden, een nieuw kaasmerk ontworpen heeft.
Nee, de heren moeten nu niet gaan grijnslachen! De zaak is serieus! Het merk is, met in acht nemen van het nodige stilzwijgen, bij enige leden in gebruik geweest.
Resultaat? Gewoonweg verbluffend.

De heer Korteweg knikt. Hij is nog nooit zo optimistisch geweest. Dit merk is veel beter dan dat van Gramser! De oplossing is het toppunt van eenvoud!
De heer Sillevoldt heeft een merk gemaakt van blanke kaasstof. Daar zijn, net als door de heer Gramser, dunne plaatjes van gewalst. Maar hier is echter de onderkant van de merkplaatjes bedrukt, in spiegelschrift, zodat men, door de kaasstof heen, de letters, beschermd en wel, op de kaas kan zien liggen!

Wat het vasthechten aan de kaas betreft, dit valt nog wel iets te verbeteren, maar dr. Van Sillevoldt is ervan overtuigd, dat dit in orde is wanneer de perforatie nog wat wordt veranderd: wanneer, in plaats van ronde gaatjes, een kruisjes-perforatie wordt toegepast.

In verbijsterend tempo schijnt men de verloren tijd te willen inhalen.
Op 26 juli 1913 verschijnt in de Staatscourant het besluit van Zijne Excellentie Minister A. S. Talma, waarbij het Rijkskaasmerk voor volvette kaas wordt vastgesteld.

[043] Het is het kaasmerk van dr. Van Sillevoldt!

Tegelijk worden in de Staatscourant afgedrukt de voorwaarden, waaraan controlestations voor volvette kaas moeten voldoen om onder Rijkstoezicht te kunnen worden gesteld.

Nadien is het bestuur al twee keer bijeen geweest.

In de laatste vergadering, die van 10 november, is de stemming heel wat opgewekter dan jaren tevoren!

De voorzitter steekt dat niet onder stoelen of banken.

Zes jaar achtereen heeft het controlestation niet anders moeten doen dan zich verdedigen. Verdedigen tegen tegenwerking van alle kanten. Van de kaashandel werd de grootste tegenwerking ondervonden.

De heer Korteweg vindt het jammer, dat de bedoelingen van het K.C.Z.H. niet beter begrepen zijn door de boeren. Genoeg!

Thans heeft de minister het Rijkskaasmerk ingesteld. De heer Korteweg bedankt de heer Swaving hartelijk voor alles, wat hij als Inspecteur van de Directie van de Landbouw heeft gedaan.

Nadrukkelijk brengt de voorzitter dank aan die kaashandelaren, welke, alle boycot ten spijt, hun volle steun aan de kaascontrole hebben gegeven.

Dr. Swaving is zo vrij de tot hem gerichte woorden van dank over te brengen op de Minister en de Directeur-Generaal, de heer P. van Hoek. De heer Swaving verklaart zeer optimistisch te zijn over de toekomst van de volvette boerenkaas. Hij is ervan overtuigd, dat dit niet te overtreffen produkt de wind in de zeilen krijgt nu het Rijkskaasmerk er eenmaal is.

Hij wijst er op, dat de kaasgroothandel er op moet kunnen rekenen, dat er, ook na de eerste levering van volvette boerenkaas, genoeg van het gecontroleerde produkt aan de markt moet blijven komen! Hier is het gevaar voor een kringloop, nl. dat de handel niet zou kopen omdat er niet genoeg controlekaas kwam, en dat de boeren zich niet zouden aansluiten omdat de handel niet zou kopen.

„Laten de boeren zich nu in massa's aansluiten, opdat deze kringloop, zo die al mocht bestaan, wordt doorbroken,” aldus de heer Swaving.

Nog geen uur later vindt de ledenvergadering plaats. Een ledenvergadering, die ongewoon druk bezocht is.

[044] Dit bewijst dat het wantrouwen van de boeren tegen de kaascontrole aan het wijken is.

De heer Korteweg wijst er op, dat het ogenblik dus eindelijk is aangebroken waarnaar allen reikhalzend hebben uitgezien.

Tot nu toe zijn het slechts weinige veehouders geweest die het controlestation in stand hebben gehouden. Zij zijn de pioniers die, door hun vasthouden, door hun pal staan, gemaakt hebben dat er een Rijkskaasmerk moest komen.

Hij is er trots op de voorman van zulke aangeslotenen te mogen zijn.

Wanneer, in de loop van Wintermaand, bekend wordt gemaakt dat er tot 1 juli 1914 geen entreegeld van nieuwe leden zal worden geheven, stromen de boeren toe.

Het ledental van het K.C.Z.H. gaat zelfs met een sprong omhoog. De stijging gaat, van 50 leden af, ineens door tot tweehonderd vierentachtig in het nieuwe jaar.

In het ledenregister staat ook ingeschreven een zekere Cornelis Koolhaas te Oudshoorn.

Dr. Van Gulik kijkt, voor zijn doen, beslist opgewekt: het K.C.Z.H. is op mars en het is niet meer te stuiten.

IN PANIEKSTEMMING...

[045] **VROUW** Koolhaas en juffrouw Hogedooren horen ook bij de aangeslotenen, aan wie het eerste pakje nieuwe Rijkskaasmerken verzonden wordt: op 21 februari 1914. Voor moeder Koolhaas is dit onwennig en nieuw, maar haar dochter valt al- lereerst het gemak van het nieuwe kaasmerk op. Dat precies in het midden leggen van het opdrukmerk en het netjes daaromheen drukken van het prikmerk is er ge- lukkig niet meer bij!

Ja, die Mien is een secure! Moeder Koolhaas moet wel eens glimlachen als ze ziet, hoe Mien dat kaasmerk altijd precies op het midden van de kaas legt en hoe glad ze het kaasdoek rond de weke kaas trekt.

„Tja, we zijn nu eenmaal kaasfabrikant, al zijn we dan geen grote,” is dan haar commentaar. „Met onze kaas moet de handelaar overal in de wereld kunnen pron- ken. Je weet nooit waar zo'n kaas terecht komt en wie zo'n kaas in handen krijgt of opeet. In feite draagt iedere kaas van ons het merk „Hogedooren”: dat wijst het kaasmerk uit. Is dat waar of niet waar?”

Zeker, dat is waar. Juffrouw Hogedooren staat, wat je noemt, op een zakelijk standpunt. Zoals juffrouw Hogedoorens kazen uiterlijk al beloven zo zijn ze in werkelijkheid van binnen: gelijkmatig gekruimeld, gesloten, zuiver, lekker.

Al heeft juli 1914 hete dagen meegebracht, al is het weer de eerste augustus be- paald drukkend, toch heeft juffrouw Hogedooren zich niet ongerust over de kaas te maken. Jan is ontzettend kreen op het melken. De melk wordt niet alleen vlug, maar ook steeds voorzichtig gekoeld. Geloof maar niet dat er bij Jan ook maar een spatje slootwater in een melkbus terecht zal komen. Over drukkend gesproken.

„Laat in de avond doktert bij, met de heer Van Gulik, aan een circulaire”

Het schijnt in de politiek óók drukkend te zijn. Nadat die Oostenrijkse troonopvol- ger en zijn gemalin in Serajewo zijn doodgeschoten, heeft de keizer van Oosten- rijk-Hongarije een ultimatum aan Servië gesteld en onmiddellijke uitlevering van de moordenaar geëist. Als het waar is wat Kees van Den Hertog heeft gehoord, moet de keizer het Oostenrijkse leger al gemobiliseerd hebben.

Ineens heeft de oorlogsfakkeltje vlam gevat.

[046] Het eerste bericht heeft vrouw Koolhaas vernomen van de controleur Dogterom. W. T. Dogterom uit Krimpen, de nieuwe controleur, die het K.C.Z.H. dit voorjaar als tweede beambte heeft aangesteld.

„Hebt u dat nog niet gehoord? Overal zijn biljetten aangeplakt: alle miliciens moeten met spoed opkomen. Het is een mobilisatiebevel.”

Geruchten en sensatieverhalen gaan rond. Wat er in werkelijkheid gebeurt is al afschuwelijk genoeg. Bij honderden, bij duizenden zijn de vluchtelingen uit België over de Nederlandse grens gestroomd. Geen grenswacht die deze stroom kon keren: vrouwen, mannen, kinderen. Groot en klein bepakt en bezakt - van huis en hof verdreven, op de vlucht voor het verdragende Duitse geschut.

Wat een ellende als je vluchten moet. Je huis kun je niet meenemen. Je bed en je meubelen ook niet. Hooguit wat kleren en geld. Vooral geld. Alleen geld is waardevol in oorlogstijd ...

Wie zegt dat de Duitser deze kant niet uitkomt? Ze zijn ook zo maar België binnengerukt. Antwerpen wordt al beschoten.

[047] ‘s Avonds, als het lawaai van de dag is verstild, kun je duidelijk het kanongebulder in België horen: hier in Zuid-Holland.

Vrees sluipt op de Hollandse boeren aan en achter die vrees kruipt de paniek.

„Géld maken”. Dat zullen de boeren. Nu kan het nog!

Tegen belachelijke prijzen gaan hun vette kazen, met of zonder Rijkskaasmerk, van de hand. De grens zit immers al dicht? Geen handelaar koopt meer ...

Weer is de heer Korteweg op zijn post. Laat in de avond doktert hij, met de heer Van Gulik, aan een circulaire. Die moet morgen de deur uit!

Het is een aansporing om kalm te blijven en het verstand te gebruiken. „Onder den indruk van den tijdelijken stilstand in den kaashandel zijn er kaasmakers geweest, die hun kaas voor een bespottelijk lagen prijs verkocht hebben.” Er is geen enkele reden om dit te doen:

„van alle zuivelproducenten verkeeren onze makers van volvette kaas in de meest gunstige conditie, nl. zij maken uit de melk een product, dat bewaard kan worden.”

„Ook is het gerucht niet waar, dat de uitvoer van kaas naar het buitenland verboden was: de uitvoer is ten volle toegestaan.”

„Bij de organisatie, welke over het geheele land optreedt, laat het zich aanzien, dat de kalmte binnenkort voldoende zal zijn teruggekeerd, zoodat de banken weder geld aan den handel zullen uitkeeren.”

„Naar aanleiding van bovenstaande raden wij de leden van ons Station met klem aan, hun kaas te bewaren, zoo zij daarvoor thans geen redelijken prijs kunnen bedingen. Tevens raden wij hen aan vertrouwen te blijven stellen in den handelaar dien zij kennen en in vorige jaren als betrouwbaar hebben leeren kennen en niet te verkopen aan lieden, die nu rondtrekken en die vaak onder allerlei bedriegelijke, onrustwekkende praatjes trachten hun kaas ver beneden den prijs te koopen.

Komt men bergruimte te kort, laat men dan met zijn burens samenwerken, gezamenlijk pakhuisruimte huren of met een handelaar een overeenkomst sluiten tot het bewaren van kaas.”

De circulaire mist zijn uitwerking niet. De bezinning keert terug. Angst is een slechte raadgeefster ... Enkele weken later is de kaas duurder dan ooit te voren!

DONDERDAG 11 maart 1915.

[048] Kees Koolhaas zal vandaag helemaal in Gouda markten. Hier wordt de achttiende algemene vergadering van het K.C.Z.H. gehouden. Daar moet Paul Den Hertog ook naar toe en Koolhaas zal er misschien na de kaasmarkt nog komen. Het is nog donker. De vos staat al voorgespannen. O, daar is Den Hertog al. Ze kunnen gelijk wegrijden.

Het grint knerpt onder de ijzeren wielbanden; even later ratelen de wielen op de harde weg in de richting van Alphen.

De wagen kraakt onder het gewicht van de kaas.

Het is mistig en koud en daarom houdt Koolhaas de kraag van zijn jekker maar hoog opgeslagen.

Daar is de Brugstraat in Alphen en hier slaan ze rechts af: de hoge ophaalbrug over; dat obstakel voor alle bespannen wagens. Dan weer links, over Waddinxveen: de kortste weg naar Gouda.

Ze spreken elkaar de laatste tijd meer dan vroeger, die twee. Ze hebben beiden een schadelijke winter achter de rug. De veevoederprijzen zijn geregeld opgelopen. Niettemin zijn de varkensprijzen lager dan ooit. De Nederlandse regering moet vrede zien te houden, ook met de Geallieerden. Daarom is de uitvoer van varkensvlees en spek naar Duitsland totaal stopgezet.

Op veel plaatsen heeft het mond- en klauwzeer geducht om zich heen gegrepen. Het is gewoonweg een ramp, juist in deze tijd! De regering tracht het kwaad radicaal de kop in te drukken door alle zieke dieren onverwijld te laten afslachten. Het aantal dieren loopt al in de duizenden, maar het resultaat heeft niets te betekenen. Gelukkig loopt de oorlogswinter ten einde. „Het is maar goed, dat we de zomer tegemoet gaan,” zegt Den Hertog.

Koolhaas zegt niet zoveel. Dat het nieuwe jaar vrede zal brengen kan hij er niet in bekijken. In het noorden van Frankrijk wordt verschrikkelijk gevochten. Hier en daar zit het front compleet vast; daar lijkt het een loopgravenoorlog te worden.

[049] De toestand wordt ingewikkeld. Het bestuur van het K.C.Z.H. kan zich moeilijk met alle regeringsmaatregelen inlaten. „Het zou mooi zijn als het de steun had van iemand als boer Van Wijnen, die in Stolwijk woont en die in 't laatst van 1913 de Bond van Kaasproducenten heeft opgezet.”

„Is toen niet tegelijkertijd dat kaascontrolestation in Utrecht opgericht?” meent Koolhaas.

„Nee, dat was al in de zomer.” Ja, dat K.C.U. bestaat ook al haast weer twee jaar. Toen daar de eerste geruchten over gingen heeft Den Hertog zich afgevraagd of ze daar wel wisten wat ze gingen beginnen ... Er is intussen al eens contact tussen de twee controlestations geweest. Voor het eerst in 1914, toen de grens gesloten zou worden voor de uitvoer van kaas. De besturen hebben toen gezamenlijk moeite

gedaan om te bereiken, dat gecontroleerde kaas een bevoorrechte plaats zou krijgen, evenals gecontroleerde boter. Pas naderhand is dat gelukt.

„Wel hebben we spoedig bereikt, dat bij het vaststellen van maximumprijzen voor kaas de prijs voor controlekaas hoger gezet is dan voor kaas zonder Rijksmerk.”

Ja, dat weet Koolhaas. De kaashandel was er allesbehalve mee ingenomen!

„Het zal ze weinig baten als alle boeren één lijn trekken.”

Om even over acht zijn ze aan de Kleiwegbrug. Den Hertog stapt hier maar vast van de kaasbrik af: het is niet ver naar de Societeit „Ons Genoegen”. Het bestuur praat vooraf graag nog even samen.

Koolhaas stuurt recht op de kaasmarkt aan. Als de handel vlot mocht gaan, komt hij in ieder geval nog naar de vergadering.

Pas bij twaalven steekt Koolhaas zijn hoofd om het hoekje van de deur. De vergadering is al bijna afgelopen. Den Hertog heeft hem óók gezien. Koolhaas heeft hem een knipoogje gegeven. Dat moet betekenen, dat hij het de moeite niet meer waard vindt en al vast naar de stalhouder zal gaan: de vos én de wagen ophalen.

Op de terugweg krijgt Koolhaas het voornaamste wel te horen: dat de heer Van Hoek, de Directeur-Generaal van de Landbouw óók op de jaarvergadering was, evenals de heren Swaving en Van Sillevoldt. Dan nog een paar heren van het Kaascontrolestation uit Utrecht. De ene heette Tromp van Holst. De naam van die andere is Den Hertog vergeten.

[050] Verder zijn dan de heren Van Wijnen en De Groot in het bestuur gekozen.

„Wie is die De Groot?” wil Koolhaas weten.

„Dat is de secretaris van de Bond van Kaasproducenten.”

Het is allemaal erg vlot gegaan. De vertegenwoordiger van de Hollandse Maatschappij heeft gezegd, dat zijn instelling het kaascontrolestation zal blijven steunen: het is immers „een kind van de Hollandse Maatschappij”?

Ja, zo heeft hij dat gezegd. De heer Korteweg heeft het in zijn slotwoord nog over de Zuidhollandse boeren gehad. Van jongsaf, zo zei hij, heeft 'ie zelf in de landbouw gewerkt en daarom heeft het hem des te meer getroffen, dat juist die Zuidhollandse boer zo slecht te vinden is voor „verenigen”. Het is een misplaatst vrijheidsgevoel, dat hem parten speelt en hem steeds achter de gebeurtenissen aan doet lopen.

„Dat komt, omdat elke boer hier zich ook een koopman voelt, die zijn waren zelf het best aan de man kan brengen. Maar aan het gezamenlijk optreden en aan het gezamenlijk slagen staat dit zo in de weg. En toch - zonder vereniging, zonder samenwerking krijgt men niets gedaan: de laatste jaren en maanden hebben dat weer duidelijk bewezen.”

Dat heeft de heer Korteweg woordelijk gezegd.

Hij heeft er - tussen twee haakjes - wel eens voordeliger uitgezien dan tegenwoordig. Dat is Den Hertog opgevallen.

ALLERLEI BEWEGING

[051] ER is, in april van 1915, beweging in het front gekomen. De Duitsers maken weer flinke vorderingen. Door gifgas. De verrassing is volkomen geweest: als ratten zijn de Geallieerde soldaten gestikt, de eerste dagen en weken. Ja, die Mof is wat mans! Koolhaas heeft het altijd wel gezegd. Wie weet wat hij nog meer achter de hand heeft.

Ze betalen anders best. Béter dan Engeland. De Engelsen hebben trouwens nog nóóit een behoorlijke prijs betaald. Nee, aan Engeland kan geen mens verdienen. Vijftienhonderd Mark betalen de Duitsers nu al voor een goed werkpaard. De prijs wordt nog geregeld hoger. Dat is onderhand duizend gulden voor een paard. Neem een produkt als kaas: Duitsland koopt voor elke prijs. De Duitser heeft een tekort aan kaas. Er valt in de kaashandel dan ook dik te verdienen. Als je de Mof volvet laat betalen en je stuurt twintig plus - niemand maakt je wat. In ieder geval kunnen ze het van buiten niet zien en ze moeten vooruit betalen. Werkelijk, de hándelsbewegingen zijn best.

Nog in diezelfde maand is er beweging op de markten. Nu vanwege de maximum-regeringsprijs voor kaas. De kaashandel denkt er niet aan iedereen nu dadelijk maar de hoogste prijs te betalen. De handelaar is geen slaaf van de regering en ook niet van de boer. Tot nu toe werkt de kaashandel nog altijd met eigen kapitaal. Neemt de regering soms de risico's over? De regering kan wel zovéél voorschrijven. De kaashandel heeft zijn eigen prijsstelling.

Zo juist is die bekend gemaakt: de handel wil desnoods een vijfde deel van de aanvoer kopen tegen de regeringsprijs van 40 gulden, maar houdt daar dan 2 gulden korting af. De rest, dus vier/vijfde deel van de aanvoeren zullen de handelaren kopen tegen een prijs, die met de kwaliteit overeenkomt.

Zo doet de kaashandel dat en niet anders. Als de boeren daar geen genoeg mee nemen dan mogen ze hun kaas zélf opeten.

[052] Dit heeft het bestuur van het K.C.Z.H. in beweging gebracht. Het is er heel vlug bij om de leden per circulaire het volgende te laten weten:
1e. „dat de maatregel van de handelaren geen regeringsvoorschrift is en iedere producent dus vrij is zich al of niet daaraan te onderwerpen”;
2e. „dat de regeringsprijs voor gecontroleerde kaas f 42,- is, zodat de leden van het Station in geen geval beneden de f 40,behoeven te leveren.”
Het mocht wat! De kaashandel heeft máling aan het K.C.Z.H., én aan de aangeslotenen, én aan die hele Bond van Kaasproducenten.

Daar zijn, op hun beurt, de kaashandelaren in beweging. Daar staan ze toch wel een beetje beduusd van. Nee, dit hebben ze niet gewild ...
De Bond van Kaasproducenten heeft een „Coöperatieve Vereniging tot export van volvette kaas onder Rijksmerk” opgericht.
De Schoonhovense courant en de Goudse courant hebben er al berichten over afgedrukt.
De boeren hebben er genoeg van ...

Nu zullen ze de kaas, die ze zélf maken, die zij zélf van een garantiemark voorzien, ook zélf gaan verkopen.

De coöperatie is met 33 leden begonnen, maar het aantal neemt met de dag toe. Een der voorwaarden is, dat de leden kaas met Rijksmerk maken. Daardoor stijgt tegelijk het aantal aangeslotenen bij het K.C.Z.H. Het wast aan als een beek, die met een andere stroom samenvloeit. Ook het ledental van het kaascontrolestation Zuid-Holland is in beweging!

In het voorjaar van 1916 heeft het al meer dan zeshonderd leden!

TUSSEN DE STOLKSE KAASMAKERS

[053] **NEEN**, de algemene ledenvergadering is niet altijd op dezelfde plaats. Op 8 maart 1916 is Stolwijk aan de beurt. Kees Koolhaas heeft nog niet eerder een ledenvergadering bijgewoond. Destijds was hij in Gouda te laat, maar hij wil niet zeggen dat hij daar niet van geslapen heeft!

Op vergaderen is hij nu eenmaal niet gebrand.

Dat de buurman hem heeft weten over te halen om de twintigste algemene vergadering van het Controlestation mee te maken - en dat helemaal in Stolwijk, in het zaaltje van Stoppelenburg - is een nieuwe prestatie van Paul den Hertog!

De vergadering staat wel in het teken van regeringsmaatregelen. Sterk wordt het voornemen van de minister becritiseerd, die de uitvoercertificaten voor kaas wil belasten met f 10.50 per 100 kg kaas in plaats van f 0.50. Op deze wijze zal de regering geld bekomen voor de binnenlandse melkvoorziening.

„Dit alles kan, omdat de Nederlandse boer maar een lankmoedig schepsel blijkt te willen blijven, dat doet wat hem gelast wordt,” heeft de heer Korteweg schamper opgemerkt.

De plotselinge sluiting der grenzen in het laatst van 1915 heeft gelukkig geen ineenstorting van de kaasprijs tengevolge gehad: het bestuur heeft de leden tijdig bericht gezonden en gewaarschuwd hun kaas niet te goedkoop van de hand te doen. De zelfkazers hebben, van hun kant, ten volle aan de verplichting voldaan. Ze hebben 30, later zelfs 40 % van hun produktie tegen regeringsprijs geleverd. Gelukkig is naderhand gebleken, dat de regering hen niet de dupe heeft laten worden van de grenssluiting. De toestand is naderhand weer meer normaal geworden. De vergadering verneemt met genoegen, dat het bestuur, samen met het Kaascontrolestation in Utrecht, in Duitse bladen is gaan adverteren en dat zulks resultaten heeft opgeleverd.

[054] De handelaren hebben wel beweerd dat er geen controlekaas genoeg is voor de export, maar de cijfers wijzen uit, dat reeds 1/7 van alle volvette kaas onder controle staat!

Dingen als deze vindt boer Koolhaas toch wel interessant om te horen! Ook dat, wat de heer Van Wijnen zegt over de „Kaasvereniging”, waarin hij zitting heeft. De minister neemt maatregel op maatregel, zonder de Kaasvereniging te horen ... In de rondvraag informeert Koolhaas naar de gedachten van de heer Korteweg over de waarde van de Mark.

Ja, wat moet de heer Korteweg daar nu van zeggen? Hij is geen profeet. Het hangt er maar van af wie de oorlog zal winnen. Het spreekwoord zegt, dat „vele honden der hazen dood zijn”. Onderhand vechten de Centralen tegen de halve wereld! Het lijkt hem niet denkbeeldig, dat Amerika nog eens een rol zal gaan spelen. „In ieder geval zou ik maar geen Marken of ander buitenlands geld gaan opsparen,” is zijn advies.

Tot slot zegt de heer Korteweg, dat het Station nu al ruim negen jaar bestaat en hij al die jaren als voorzitter de leiding heeft gehad.

„Het kost mij moeite u mee te delen, dat ik misschien niet lang meer aan het hoofd van de Vereniging zal staan. Ik geloof echter, dat het K.C.Z.H. door de moeilijkste tijden heen is. Ik wens het een verdere, voorspoedige ontwikkeling toe.”

De woorden hebben Den Hertog getroffen als een schot. Dit zegt de voorzitter niet om weer eens te horen, hoe graag men hem in deze functie gehandhaafd ziet. Dit is een bekentenis: het zit niet goed met de gezondheid van de heer Korteweg ...

HOOG BEZOEK AAN OUDSHOORN

[055] ZO druk als op de 30ste oktober 1916 is het in het Nutsgebouw van Oudshoorn niet dikwijls geweest. Er staat politie en marechaussee geposteed. Het krioelt er van fietsen, die vóór en terzij tegen de muren leunen. Er staan dozijen kaasbrikken; de bomen rechtop gezet. Vlakbij zijn de paarden opgesteld. Ook staan er zelfs drie auto's. Kennelijk vereerd, wijzen de boeren elkaar het grootste motorvoertuig aan: de „Spijker” van de minister. Het is waar - er is hoog bezoek in Oudshoorn.

De Nuts-zaal is al vol, maar telkens komen er nog bezoekers binnen. Zo niet door de hoofdingang, dan van opzij, uit het tentoonstellingszaaltje. Daar was, van het begin af aan, al haast niet bij te komen. Daar is Wesselingh bezig zijn toestel te laten zien, waarmee de wrongel machinaal gesneden en geroerd kan worden. Kees Koolhaas heeft er z'n ogen niet van los kunnen maken!

Ook staan hier vijfenveertig kazen tentoongesteld in groepen van 6 kilo en lager, van 6 tot 10 kilo en boven 10 kilogram. Ze komen uit alle delen van de provincie. Dit is het aandeel van het vrouwvolk aan deze bijzondere dag. Het zijn de mooiste kazen die er in ZuidHolland te vinden zijn. Er was aanbidding te over. Daarom zijn de inzenders door het lot aangewezen.

Er is nog een trekpleister in het zijzaaltje: een tafel met kazen, voorzien van de verschillende vroegere „officiële” merken en van proefmerken! „Daar had ik nou best bij willen zijn,” heeft zélfs vrouw Koolhaas gezegd ... Maar sinds wanneer is het gewoonte, dat ook de vrouwen een ledenvergadering bijwonen?

De voorzitter, de heer F. B. Löhnis, de vroegere Inspecteur van de Landbouw, heeft het woord genomen. Het is een eindeloze rij van namen, die hij bij de verwelkoming heeft opgenoemd:

[056] Zijne Excellentie minister F. E. Posthuma; de directeur-generaal van de Landbouw, de heer P. van Hoek; de heren Swaving, Van der Zande en Van Sillevoldt; de heren Kneppelhout en Tromp van Holst uit Utrecht, alsmede mejuffrouw Spanjaard, de directrice van het K.C.U.; de heren Scheij en Hylkema, die allebei zuivelconsulent zijn. Ook de heer Middelbeek is begroet en nog meer vertegenwoordigers.

Kees Koolhaas heeft al die namen niet kunnen onthouden. De heer Löhnis spreekt voort:

„Vandaag herdenken wij, hoe het precies tien jaar geleden is, dat het Kaascontrole-Station Zuid-Holland werd opgericht. De voorbereiding voor deze herdenkingsdag, tevens algemene vergadering, is nog geheel in overleg met en onder leiding van de heer Korteweg geschied. Helaas heeft hij deze dag niet mogen beleven: deze dag, die voor hem een dag van rechtmatige trots zou zijn geweest. Want het

is onomstreden, dat het K.C.Z.H. het goeddeels aan deze krachtige schutspatroom te danken heeft, dat het in de strijd om zijn bestaan niet ten onder is gegaan.”

Het is doodstil geworden in de zaal ...

„Met gulden letters zal dan ook de naam van Simon Cornelis Korteweg in het geschiedboek van het K.C.Z.H. prijken. Zijn nagedachtenis zal tot in lengte van dagen in hoge ere gehouden worden.”

[057] De boeren zijn opgestaan. Aarzelend de eersten, daarna alle anderen. De heer Löhnis gaat verder:

„Ten einde aan het gevoel van erkentelijkheid jegens de voorzitter uiting te geven, hadden de medeleden van het bestuur, in samenwerking met het Botercontrolestation Zuid-Holland, reeds besloten om hem op deze gedenkwaardige datum een herinneringsplaquette te overhandigen. Toen zijn plotselinge dood een persoonlijke hulding onmogelijk maakte, besloot het bestuur toch in zoverre aan zijn plannen uitvoering te geven, dat het de inmiddels gereedgekomen erepenning alsnog wenste uit te reiken, zij 'het dan ook niet in handen van de heer Korteweg persoonlijk, dan wel in handen van een vertegenwoordiger van de familie van de overledene.”

De zoon van de heer Korteweg treedt naar voren. De voorzitter zegt:

„In die gedachtengang heeft het bestuur u, Cornelis Korteweg, zoon van de overledene, uitgenodigd op deze herinneringsdag die gedachtenispenning in ontvangst te komen nemen. Wij houden ons overtuigd, dat wij dit bewijs van de grote achting en vriendschap, die wij door uw onvergetelijke vader gevoelden, als een kostbaar aandenken zult willen bewaren. Moge het u gegeven zijn diens voorbeeld op waardige wijze na te volgen.”

Dan volgt een enkele greep uit de tienjarige geschiedenis van het kaascontrolestation. Van het begin af werd het directeurschap door dr. Van Gulik uitgeoefend. Met hem zijn van de oprichters-bestuursleden nog verschillende als zodanig werkzaam en het past hier voorzeker hen een warm woord van waardering toe te spreken:

„Die dank wordt in het bijzonder toegebracht aan dr. Van Gulik, de ijverige, kundige directeur, de onbaatzuchtige, stoere werker, die steeds met grote toewijding en kunde de belangen van de boeren heeft behartigd.”

Het applaus klatert op tegen de strakke muren van de zaal.

Het was de heer Korteweg echter niet alleen; ook de heer Van Gulik niet alleen, aan wie het te danken is dat stand werd gehouden:

[058] „Ook tot de regering van Rijk en Provincie past het, een woord van welgemeende dank uit te spreken voor de krachtige steun, in de zo moeilijke jaren aan de Vereniging verleend. Dat die jaren moeilijk waren, niet het minst uit een geldelijk oogpunt, springt duidelijk in het oog als men in aanmerking neemt dat de eigen inkomsten in 1909, dus 3 jaar na de oprichting, slechts f 675.- bedroegen! Zonder de belangrijke bijdragen van f 4000,- en f 2000,-, door Rijk en provincie verleend, zou de slag zonder twijfel verloren zijn geweest!”

De Wet van 17 juli 1911, houdende bepalingen betreffende het merken van kaas, afkomstig van aangesloten bij een kaascontrolestation alsmede het officieel on-

der Rijkstoezicht stellen van het K.C.Z.H. heeft de strijd voor het volvette produkt als bij toverslag in een geheel andere fase gebracht:

„Het ledental, dat in 1913 slechts 50 bedroeg, is thans tot 1074 gestegen! Van de ongeveer 29 miljoen kilogram kaas, in ZuidHolland gemaakt, staat thans ongeveer 9 miljoen kg onder controle. Bij het zusterstation in Utrecht gaat de groei in ongeveer gelijke richting.”

De heer Löhnis laat niet na te wijzen op de grote steun, die de Vereniging onder- vond door het tot stand komen van de Coöperatieve Kaasproducenten-Vereniging voor export van volvette kaas met Rijksmerk, welke vereniging in 1915 is opge- richt.

Het is echter niet alles zonnenschijn, waarvan de voorzitter gewaagt:

„Alle donkere wolken zijn echter nog niet verdwenen! Voor de groei der bewe- ging zal toch van grote invloed zijn de aard der beslissing, welke genomen staat te worden ten aanzien van het toekennen van Rijksmerken aan kaas van het Goudse model, gemaakt van afgeroomde melk. Bij die beslissing is de bloei van de Kaas- controlestations in Zuid-Holland én Utrecht ten nauwste betrokken en ik waag het dan ook van deze plaats de verwachting uit te spreken, dat door de regering bij de te nemen beslissing de belangen der volvette-kaasindustrie steeds op de voorgrond zullen worden gesteld.”

„Dr. Van Gulik heeft eerst bedachtzaam zijn brilleglazen gewreven”

[059] Dan krijgt de directeur-scheikundige het woord. Dr. Van Gulik heeft eerst be- dachtzaam zijn brilleglazen gewreven. Juist! Zo kan hij iedereen zien zitten. Is het zo of lijkt het zo, dat hij iets langer naar de heer Middelbeek heeft gekeken? Er gaan vandaag ook zovéél gedachten door zijn hoofd. In ieder geval kijkt hij nu naar Paul den Hertog, die naast hem op het podium, links van minister Posthuma zit. En dan spreekt hij:

„Ik herinner u er aan, dat zoëven in de voorgelezen notulen vermeld is, dat de heer Korteweg toegezegd had op deze vergadering een gouden medaille te zullen uit- reiken aan de heer P. den Hertog Czn. te Oudshoorn, wegens diens buitengewone verdiensten tegenover het Station.

In overleg met de familie Korteweg en met de heer Löhnis is mij de opdracht ge- geven, deze medaille hier uit te reiken. Ik doe dit met schroom, omdat ik hier sta op de plaats van de heer Korteweg en ik weet welk een groot feit het voor Den

Hertog geweest zou zijn juist uit handen van de heer Korteweg deze medaille te ontvangen. Ik heb de opdracht toch ook weer met ingenomenheid aanvaard, omdat ik meen met de heer Den Hertog te kunnen méévoelen; wij hebben de hele strijd van het Station samen doorgemaakt en doorgewerkt.

Geen moeite is Den Hertog teveel geweest. Onafgebroken ging hij er op uit om leden voor de kaascontrole te winnen. Jaar op jaar heeft zijn bedrijf open gestaan voor onze ontelbare proefnemingen met kaasmerken en met zijn onverwoestbaar optimisme en trouw is hij vele bedrijfsgenoten tot steun geweest.”

Kees Koolhaas ziet daar zijn buurman zitten, boven de mensen uit op dat podium. Bedaard en schijnbaar onberoerd. Juist als op die morgen in Bodegraven, de eerste dag van de boycot ...

„Ik hoop dat u, geachte heer Den Hertog, deze medaille zult aanvaarden als blijk van de grote erkentelijkheid van het Kaascontrolestation Zuid-Holland voor de grote moeiten en opofferingen die u zich getroostte, maar vooral, dat u deze medaille zult bewaren als een aandenken aan onze oud-voorzitter de heer S. C. Korteweg.”

Paul den Hertog is opgestaan. Hij bedankt voor de tot hem gerichte woorden. Hij brengt nog eens in herinnering de rol, die de heer Korteweg in het controlestation heeft vervuld en hoe hij reeds bij de oprichting moeilijkheden voorvoelde, toen hij op de vergadering zei:

[060] „Producenten, bedenkt wat je doet met je aan te sluiten bij het Kaascontrolestation.

„Maar toen het Station eenmaal was opgericht, durfde de heer Korteweg de strijd aan en wist hij de leden steeds weer te bezielen. En nu is het K.C.Z.H. geworden van een zwak kindje tot een wolk van een jongen! Een vereniging met toekomst, al is de strijd nog niet uit. Ik spreek mijn beste wensen uit voor de verdere ontwikkeling van het K.C.Z.H.”

Het applaus is welgemeend: het is gul en daverend.

De voorzitter doet dan enige mededelingen omtrent het merk voor afgeroomde kaas. Hij memoreert, dat in 1915 het bestuur aan de minister verzocht, te zullen worden gehoord wanneer in overweging genomen zou worden, het instellen van een Rijksmerk voor geroomde kaassoorten; hierop is van de minister een toestemmend antwoord ontvangen.

„Op 21 juli 1916 werd door de regering een afschrift gezonden aan het kaascontrolestation Zuid-Holland van een schrijven van het kaascontrolestation Friesland, waarin mededeling werd gedaan, dat dit station na veel proefnemingen besloten had gebruik te maken van kaasmerken, vervaardigd volgens de methode-Gramser en waarbij het verzoek gedaan werd deze controle te stellen onder Rijkstoezicht. Ons bestuur heeft grote bezwaren tegen Rijksmerken voor geroomde kaas en bovendien tegen het merk, zoals dat door het kaascontrolestation Friesland werd voorgesteld.

Op 5 augustus hebben wij aan de minister bericht, dat wij het op prijs zouden stellen alsnog over deze aangelegenheid door de minister te worden gehoord. Ook

door de Bond van Kaasproducenten en het kaascontrolestation Utrecht werd in adressen aan de minister te kennen gegeven dat er grote bezwaren zijn tegen Rijksmerken voor geroemde kaas. Ons bestuur is daarna door de minister in audiëntie ontvangen, maar hierover kunnen nog geen mededelingen worden gedaan.”

Ook de stremselvoorziening komt in deze vergadering ter sprake. Hier en daar is het met de stremselvoorziening kritiek geweest. De heer Van Gulik kan daarover het volgende zeggen:

[061] „Enkele weken geleden zijn wij, d.w.z. de beide kaascontrolestations en de Bond van Kaasproducenten door dr. Swaving tot een vergadering opgeroepen met de Vereniging van Stremselfabrikanten. Op deze vergadering bleek, dat de fabrikanten niet het risico wensten te dragen voor de inkoop van kalvermagen, nu deze zo buitengewoon in prijs gestegen zijn. De drie genoemde instellingen namen op zich om pogingen te doen bij de kaasproducenten, ten einde de benodigde gelden voor de aankoop te verkrijgen. Binnen 4 dagen was 80.000 gulden beschikbaar gesteld door de zelfkazers, terwijl bleek, dat zonder moeite nóg een dergelijk bedrag verkregen kon worden!

Toen dit resultaat in de volgende vergadering aan de heren fabrikanten werd meegedeeld, bleek, dat zij zelf al gelden beschikbaar gekregen hadden. Hieruit bleek wel, dat de stremsel- en lebmagenvoorziening meer een belang van de zelfkazers dan van de fabrikanten was. Wij hebben dan ook niet gerust voor wij de zekerheid verkregen hadden, dat de kaasbereiders volledig op de hoogte zouden worden gehouden van de hoeveelheid stremsel en lebmagen, op elk ogenblik hier in het land aanwezig.

Thans is de hoeveelheid stremsel opgenomen; uit de aard der zaak heeft dit lange tijd in beslag genomen. In ieder geval is er, voor ruim het eerste gedeelte van 1917, stremsel genoeg in voorraad.”

Dus waarschuwt de heer Van Gulik, dat er voor de stormloop naar stremsel en voor een windhandel, zoals die zich momenteel ontwikkelt, geen aanleiding is. Tenslotte krijgt Minister Posthuma het woord. Zijne Excellentie begint met te zeggen, dat hij, niettegenstaande de crisistijd hem inspannende werkzaamheden oplegt, niet gearzeld heeft deze vergadering bij te wonen.

[062] „Ik heb hiervoor een persoonlijke én een zakelijke reden,” zo gaat de minister voort. „Een persoonlijke reden omdat hier herdacht zou worden het werk van de heer Korteweg, met wie ik jarenlang heb samengewerkt, terwijl juist in het kaascontrolestation het werk van de heer Korteweg zo geheel tot zijn recht is gekomen. Ik heb hem leren kennen als iemand, die fors de waarheid kon zeggen en die ook de kritiek niet vreesde. Korteweg was boven alles een man met een zacht gemoed en een gouden hart. Doch ook een zakelijke reden deed mij besluiten aan de uitnodiging gevolg te geven.

Ik ben immers niet onbekend met de controle: jarenlang heb ik zelf meegestreden voor de botercontrole toen deze in haar opkomst was. Ik heb meegeholpen die te doen slagen, trots veel tegenwerking. Maar mij is gebleken, dat de strijd van de boter

controle nog niets is geweest vergeleken bij die van de kaas controle: de kaascontrole heeft jaren van aanhoudende worsteling achter de rug. Hierbij is overleg gepleegd met de regering. Bij de daden van de regering moet men echter in het oog houden, dat naast deze belanghebbenden weer andere staan, met geheel andere belangen. Naast Landbouwminister ben ik ook Voedingsminister. Daarom moet de beslissing in verschillende aangelegenheden worden overgelaten aan de regering, die de verantwoordelijkheid draagt.

Ik constateer, dat de snelle vooruitgang van het K.C.Z.H. voor een deel ook te danken is aan de regeringsmaatregelen betreffende de maximumprijs van controlekaas.

Wat nu betreft de strijd tussen de verschillende kaassoorten onderling wijs ik er de producenten in deze provincie op, dat men het sterkst staat wanneer men de zilveren band met de regering zo zwak mogelijk maakt. Ik wens u allen geluk met de bloei van het Station op dit ogenblik, doch vooral de leden-oprichters en de bestuursleden, wier volharding niet genoeg gewaardeerd kan worden. Speciaal wens ik dr. Van Gulik nog geluk: hij heeft de lijdensgeschiedenis eveneens meegemaakt van het begin af aan. Daarom wens ik, dat de volgende tien jaren zich zullen onderscheiden door minder worsteling en - volledig succes."

Nee, de minister is de laatste spreker nog niet geweest. De vergadering duurt nog altijd voort! De heer Van Hoek, de directeurgeneraal van de Landbouw heeft ook nog ronde woorden op het hart:

[063] „Wat een buitengewone vreugde zou het voor de heer Korteweg geweest zijn deze vergadering bij te wonen: voor hem, die zo geijverd heeft voor de levering van de kaas, zoals die gemaakt wordt uit volle melk en voor de eerlijke handel. In deze crisistijd blijkt, hoe weinig men in het algemeen weet van zaken en toestanden die ons dagelijks omringen. Zo is het ook geweest met onze kennis van de kaas. De kaascontrole heeft hierin licht gebracht. Het devies van de strijd, door het Station gevoerd is: eerlijk duurt het langst. Ik hoop, dat onder leiding van het bestuur en de directeur deze strijd met succes doorgezet zal worden."

Er volgen nog tal van toespraken, vóór de voorzitter, om half twee, de vergadering kan sluiten. De genodigden en het bestuur gaan een hartig hapje halen in hotel „Sint Joris”.

NA-OORLOGSE UITBREIDINGEN

[064] **JAN HOGEDOOREN** is, zoals sommigen dat noemen, een voorspoedige boer. Anderen zijn van mening dat alles hem „meeloopt”. Daar is verschil in!

Jan Hogedooren is praktisch. Hij weet uit het bedrijf te halen wat er in zit. Wat hij op de landbouwwinterschool heeft opgestoken is, vergeleken bij wat er bijvoorbeeld in Wageningen valt te leren, misschien niet veel, maar Hogedooren past het geleerde zorgvuldig toe en daar zit mede het geheim van zijn voorspoed in. Dit is toch wel iets anders dan „geluk hebben”. Hij kent om zo te zeggen van elke hectare het grondmonster uit zijn hoofd en hij regelt daar de bemesting naar. Zienderogen is de grasmat dan ook verbeterd. Hij is hierbij voorbeeldig geholpen door de landbouwconsulent.

Alle oorlogsmoeilijkheden en veevoederschaarste ten spijt heeft hij de melkproductie van zijn veestapel behoorlijk op peil gehouden. Het hooi, zoals hij dat wint, compenseert bijna het tekort aan lijnkoek. Vroeg maaien, dezelfde dag schudden en wiersen en dat dagelijks herhalen, maakt het hooi vlug droog en houdt het groen. Het melkvee is de oorlogswinters dan ook behoorlijk doorgekomen.

De melkproductiecontrole heeft hem nauwelijks te becijferen diensten bewezen; steeds zijn de slechtste melkgeefsters opgeruimd. Hij heeft het op de melkplas aangehouden en het vet is vers twee gebleven, want Hogedooren is kaasproducent. Van hun trouwen af heeft Mien de kaas in overleg met de heer Bos gemaakt en later met meneer Jongert. Vandaar Jan's gezegde: „ik melk vijftientig koeien én de voorlichting. ...”

Het is haast niet te geloven, maar al-en-zo-doende heeft Jan Hogedooren met zijn vijftientig melkkoeien méér inkomen dan vader Koolhaas met zijn vijfendertig koebeesten, die hij weidt en hoedt naar de trant van vader Jacob. De eerlijkheid gebiedt echter te zeggen, dat Kees Koolhaas de laatste tijd wel wat produktiever is gaan boeren.

[065] Het echtpaar Hogedooren heeft al twee zoons: één van 2 jaar en één van 4 jaar. Gezonde kereltjes, die boer kunnen worden - als alles goed mag gaan natuurlijk. Al twee zoons: wat kan een boer méér wensen? Maar dit is geen prestatie van Jan, dit is zegen van Boven.

Mien hoopt nu op een dochter. Ze hoopt, zo, dat de derde, in november ... Stien, de dienstbode, vindt het maar stil in huis. Van augustus af wordt de melk zoet geleverd vanwege het algehele kaasverbod. Met het oog op de brandstoffennood is dat verbod nog niet zo'n ramp, maar schadelijk is het. Het kaasmaken is voordelig geweest, net als in 1917. De wilde jacht op kaas is er overigens wel een beetje af. De Nederlandse Vereniging van Kaashandelaren heeft trouwens opnieuw bij de Kaasvereniging aangedrongen tot opheffing van de officiële meerprijs voor gemerkte kaas, maar nul op het request gekregen.

„Van hun trouwen af heeft Mien de kaas in overleg met de heer Bos gemaakt en later met meneer Jonger!’

Een hartewens van Mien Hogedooren is vervuld: ze hééft een dochter! Op 11 november 1918, de elfde dag van de elfde maand, 's morgens om 11 uur is vrouw Koolhaas voor de derde keer grootmoeder geworden. Jans Cornelia Hogedooren is nog diezelfde dag bij de burgerlijke stand ingeschreven.

[066] Ondanks de meel-, eieren- en boterschaarste wordt het geboortefeest naar de traditie gevierd en kan Stien trakteren op beschuit met muizen en op brandewijntjes. In de kelder liggen zes taarten, geschenk van de burens. Oók overeenkomstig de traditie, alle controle van de vele regeringscontroleurs ten spijt.

Overall hangen de vlaggen uit: in Oudshoorn, Alphen, Bodegraven, Leiden, overal in het land, want de oorlog is afgelopen. Jansje Cornelia blijkt geboren te zijn op hetzelfde moment dat de wapenstilstand is getekend.

In de kranten van heel het Rijnland staat dit merkwaardig samenvallen de volgende avond al te lezen! Vader Hogedooren zal het kranteknipseel zuinig in het geldkistje bewaren.

Voor Paul den Hertog, dr. Van Gulik, de heer Löhnis en de verdere bestuursleden heeft 1918 een ander nasmaakje dan voor de familie Hogedooren. Immers nadat het kaascontrolestation Friesland in 1916 aangevraagd heeft om onder Rijkstoezicht geplaatst te worden, schenen de Friese plannen in 1918 verwerkelijk te zullen worden. Er was althans op 23 april een ministeriële beschikking in de Staatscourant verschenen, waarbij Rijksmarken voor 20+, 30+ en 40+ kaas zijn ingesteld. Merkwaardig, dat de kaashandel zich nu in het minst niet heeft verzet tegen Rijksmarken voor kaas, die niet volvet is ...

Samen met het Utrechtse kaascontrolestation heeft het K.C.Z.H. opnieuw de voornaamste bezwaren bij de minister persoonlijk aangevoerd. Zijn Excellentie voorzich is ervan overtuigd gebleken, dat de inhoud en de kleur van de merken voor geroomde kaas aanmerkelijk afwijken van die van het merk voor „volvet”, maar

dit alles is nog altijd maar een onderscheiding op papier! Hoe zal de uitwendige vorm der plaatjes en de praktijk zijn? Het bestuur is daar niet gerust op.

Maar 1918 heeft geen kaasmerken voor geroomde kaas te zien gegeven. Intussen is de produktie van boerenkaas gedaald mede als gevolg van het kaasverbod. Wel is het ledental verder uitgebreid, tot rond veertienhonderd.

Dit alles vertelt de voorzitter in de ledenvergadering te Woerden op 2 april 1919 in hotel Van Vulpen.

[067] Als bijzonder goed nieuws voor het eerste vredesjaar kan hij op redelijke gronden de verwachting uitspreken, dat in 1919 de grenzen voor de kaasexport weer zullen opengaan.

Ook de geruchten, dat in de toekomst geen ongemerkte kaas meer uitgevoerd zal mogen worden, schijnen op waarheid te berusten, gezien verschillende uitlatingen van de minister.

De voorzitter schrijft het mede hieraan toe, dat zich nog dagelijks nieuwe leden blijven aanmelden. Het is niet onmogelijk dat het ledental nog dit jaar op 1700 zal komen.

Het gebouw, dat het K.C.Z.H. samen met het Botercontrolestation aan de Prinsgracht in huur hebben, is al te klein, maar bij aanhoudende groei van het ledental zal naar een ruimer onderkomen omgezien moeten worden.

Vandaar, dat de vergadering te beslissen krijgt over een voorstel van het bestuur, om, samen met het Botercontrolestation, naar een ruimer, eigen gebouw om te zien. Het is mede de bedoeling om, zonodig, het geld van het reservefonds daarin te beleggen.

De vergadering heeft er niets op tegen.

Conform het bestuursvoorstel wordt besloten.

Het bestuur heeft gelijk gekregen. Nog in de voorzomer van 1919 blijkt, dat zich meer dan de helft der boerenkaasproducenten bij de kaascontrole heeft aangesloten!

Het K.C.Z.H. en het K.C.U. kunnen geacht worden de zelfkazers genoegzaam te vertegenwoordigen. En omdat er in de provincies, waar niet-volvette kaas wordt gemaakt voor dit produkt nu óók controlestations zijn, kan de minister zijn ver-reikende plannen bekend maken.

Op 3 mei 1919 krijgt het bestuur van het K.C.Z.H. het officiële bericht, dat de minister in principe besloten heeft om in het vervolg alleen export van kaas onder Rijkstoezicht toe te staan.

Het is een zeer belangrijk bericht. Vanaf het ogenblik, dat dit besluit in werking zal treden, ontvangt het buitenland alle kaas uit Nederland gemerkt naar het vetgehalte. Alle bedrog op dit punt zal dan tot het verleden behoren.

Het bericht heeft nog verder strekkende gevolgen.

[068] In Zuid-Holland wordt, tot nu toe, nog weinig kaas op fabriekmatige wijze bereid, maar de betrokkenen willen ook kaas onder Rijkmerk gaan maken. Zij achten hun produktie te klein voor het oprichten van een eigen controle-instelling, maar

zouden liever niet onder het kaascontrolestation Noord-Holland of kaascontrolestation Friesland willen werken. Vandaar, dat deze fabrikanten zich tot het kaascontrolestation Zuid-Holland hebben gewend voor een mogelijke samenwerking. Ook deze kwestie krijgt het bestuur onder de ogen te zien.

Maar er is meer.

De kaascontrolestations voor niet-volvette kaas in Friesland en Noord-Holland blijven zich olijk „Kaascontrolestation Friesland” en „Kaascontrolestation Noord-Holland” noemen.

Het bestuur van het kaascontrolestation Zuid-Holland heeft daarom aan de minister gevraagd om de statuten van genoemde Stations niet goed te keuren dan met toevoeging aan de naam: „voor niet-volvette kaas”. Anders duiden deze Stations in hun naam immers niet aan, dat hun werkzaamheid een andere is dan die van het K.C.Z.H. of het K.C.U.

De minister is daar echter niet op ingegaan. Integendeel heeft hij geadviseerd dat de Stations „voor volvette kaas” deze laatste aanduiding aan hun naam zullen toevoegen.

Dit is nog niet alles!

Als de geruchten waar zijn, onderhandelt de regering met het kaascontrolestation Friesland over de bouw van een fabriek voor Rijkskaasmerken te Leiden. Er moeten al volledige bouwplannen zijn en er schijnt zelfs al een perceel bouwterrein voor te zijn aangekocht.

Het lijkt zeer onwaarschijnlijk.

Het bestuur van het K.C.Z.H. kan zich niet voorstellen dat de regering zoiets, volkomen buiten Zuid-Holland om, uitsluitend met de Friezen zou willen of kunnen uitvoeren.

De heren wenden zich toch maar eens tot de minister om opheldering te vragen over de geruchten. ⁵⁾

Dan blijkt het onwaarschijnlijke toch waar te zijn ...

[069] De zaak was al haast in kannen en kruiken.

De actie van het K.C.Z.H. heeft echter tot gevolg, dat nu alle kaascontrolestations tot een vergadering worden uitgenodigd onder leiding van dr. Swaving, de inspecteur van het Zuivelwezen.

Aldus komt het bestuur te weten, dat het de bedoeling is dat de producenten zelf de aanmaak van Rijkskaasmerken op zich zullen nemen, onder toezicht van de overheid.

---

5 13 oktober 1919.

KEES KOOLHAAS IS OBLIGATIEHOUDER

[070] **MET** al zijn welsprekendheid heeft Paul den Hertog zijn buurman niet aan 't lopen kunnen krijgen voor hetgeen er op een circulaire staat: de „Algemeene Ledenvergadering op 4 Maart 1920 te Gouda”.

Er staan koeien op afkalven. De daggelder is ziek. Koolhaas heeft bovendien geen kaas genoeg om eventueel in Gouda te markten. Hij verkoopt tegenwoordig trouwens uitsluitend in Leiden.

Hij verwacht de veearts ook nog voor één van de vaarzen. Bovendien - hij wordt een dagje ouder! - onderhand zestig. Er gelden vandaag dertien zwarigheden in een dozijn.

„Nee, het komt me indirekt niet gelegen,” is zijn bescheid. Het bestuur kan het alével af zonder hem. Hij zal het wel horen of lezen wat daar afgehandeld wordt.

Zaterdagavond daarop hééft hij het gelezen. Beter gezegd: vrouw Koolhaas heeft het voor hem zien staan, nadat ze het „Gemengd Nieuws” uit de Rijnstreek, de burgerlijke stand en de kleine advertenties heeft bestudeerd. De rest is niet belangrijk; daarvan leest ze, hooguit, alleen maar de opschriften.

„Er staat weer wat in over de kaascontrole. Een héél lang stuk. Nou hoor, ik heb geen zin om dat voor te lezen.”

Kees Koolhaas komt dan maar, op kousevoeten, onder de schouw vandaan. Waar is de bril van moeder? Wacht, temét onder de pereschillen. Er moet onderhand toch maar eens een nieuw glas in: die barst leest al haast een jaar méé. Net of er een tralie voor je linker oog zit.

„Waar staat het, zei je?” Nét, daar ziet hij het:

KAASMERKENFABRIEK TE LEIDEN

GOUDA, 4 Maart 1920 - In de Sociëteit „Ons Genoegen” te Gouda werd heden eene algemeene vergadering gehouden van het Kaascontrôlestation Zuid-Holland, die zeer druk bezocht was.

In zijn openingsrede zeide de Voorzitter, de Heer Löhnis, dat zich, niet-tegenstaande de vrede, de moeilijkheden voor de veehouderij torenhoog hebben opgestapeld. Inplaats door het buitenland te worden leeggezogen, [071] zijn onze producten haast onverkoopbaar door de lage valuta. Hij sprak de hoop uit, dat spoedig eene oplossing voor de economische moeilijkheden mocht worden gevonden.

De Voorzitter deelde daarna mede, dat de kaasmerken vanwege de benodigde groote hoeveelheden - er zullen er jaarlijks circa 25 miljoen nodig zijn! - niet meer van Rijkswegen door het Rijkszuivelstation zullen kunnen worden gemaakt. Hij gaf eene uitvoerige toelichting op de noodzaak, dat de Kaascontrôlestations zelve eene kaasmerkenfabriek beheeren. Reeds hebben de 5 Kaascontrôlestations in Nederland op 6 Januari jl. eene afzonderlijke Vereeniging „Het Kaasmerk” geconstitueerd. In het Bestuur daarvan hebben o.m. de Heeren Van Gulik, Löhnis en Van Wijnen zitting. De gelden voor de voorloopige fabriek, die men te Leiden heeft ingericht en

die, voor eene te bouwen nieuwe fabriek, moeten door de 5 Kaascontrôlestations worden verschaft.

Door het K.C.Z.H. moest voor f 54.500,- worden deelgenomen. Een Bestuursvoorstel om elk der Leden f 40,- te doen storten (bedrijven tot 10 koeien tot f 10,-) tegen 6 % rente, werd met algemeene stemmen aangenomen. De obligaties zelve zullen door het K.C.Z.H. in portefeuille worden gehouden en binnen 20 jaar zijn afgelost, bij jaarlijksche uitloting.

„Kaascontrôlestation Zuid-Holland/ Brabant”

Daarna deelde de Voorzitter mede, dat op 18 November 1919 het „Kaascontrôlestation Zuid-Holland/Brabant” voor niet-volvette kaas is gaan werken, doordat op die datum de eerste Rijksmerken aan de leden, zijnde aanvankelijk 12 fabrieken, uitgereikt werden. Het K.C.Z.H. heeft dit, als afzonderlijke Vereeniging optredende, kleine Station alle faciliteiten verleend van onderdak, gebruik van laboratorium en personeel. Het Bestuur is ten deele hetzelfde als dat van het K.C.Z.H.; ten deele zal ook hetzelfde personeel daarin werkzaam zijn.

Samenwerking van 3 Contrôlestations

De oprichting van het Kaascontrôlestation voor niet-volvette kaas heeft ten eerste in het oog doen springen de wenschelijkheid, dat de ambtenaren der Boter- en Kaascontrôlestations alle in gemeenschappelijken dienst der 3 Stations worden aangesteld, zoals reeds met het laboratoriumpersoneel het geval was.

Deze plannen hadden de goedkeuring der vergadering, evenals een voorstel van het Bestuur om zo spoedig mogelijk om te zien resp. over te gaan tot gezamenlijk aankopen van een eigen gebouw voor de 3 Stations. Het tegenwoordige huurpand aan de Prinsegracht 59 te Den Haag, waarvan trouwens de huur reeds werd opgezegd, is nl. te klein geworden.

K.C.Z.H. wordt „K.Z. Volvet”

De Voorzitter lichtte een bestuursvoorstel toe om de naam „Kaascontrôlestation Zuid-Holland voor Volvette Kaas”, bij afkorting „K.Z. Volvet”, zulks ter onderscheiding van de Kaascontrôlestations, welke intusschen zijn opgericht voor de kaas, gemaakt uit afgeroomde melk. De vergadering ging met eene hierdoor noodig geworden Statutenwijziging accoord.

Groei van het aantal leden

In zijn slotwoord maakte de Voorzitter gewag van de toename van het ledental. Het kwam, van 1626 in het jaar 1919 tot 1704 in 1920. Verschillende leden, die eerst bedankt hadden, traden opnieuw als lid toe.

[072] „Welja, jongens, waarom niet?” mompelt Kees Koolhaas. Van het lange verslag heeft hij één regel goed vastgehouden, nl. dat er iets betaald moet worden. Als hij het goed begrepen heeft, zal de Algemene Ledenvergadering hem vandaag of morgen veertig guldentjes afhandig laten maken.

Obligaties!

Gaat dat zo maar? Zo rooskleurig is de tijd niet. „Ik moest maar ‘s effe naar Den Hertog lopen.”

Voluit heeft Den Hertog zijn buurman het gemoed laten luchten.

„Geldafpersing en nóg meer overheidsbemoeiing: dat is het wat de boeren zich op de hals hebben gehaald.” Koolhaas foertert over die aandelen. Dat moet je allemaal uit de krant vernemen. Het wordt een boer maar aangedaan zonder dat 'ie ergens in gekend wordt!

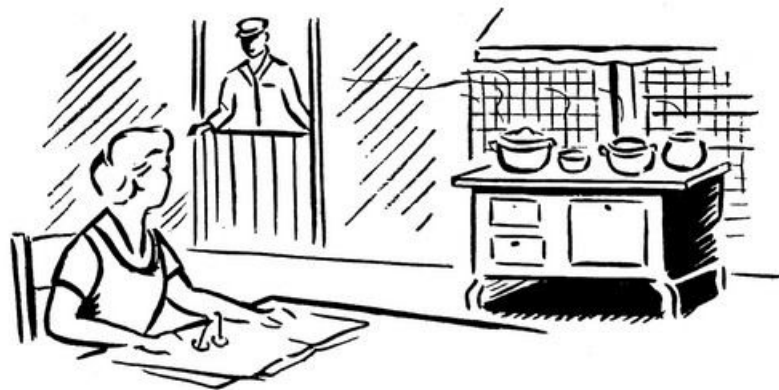
Den Hertog heeft de buurman eerst maar eens een sigaartje op laten steken. Een uit het zondagse kistje. Nou ja, dat heeft Cornelis Koolhaas fatsoenshalve niet willen weigeren.

Roken en ruziemaken gaan moeilijk samen. Je foertert maar án en je sigaar gaat uit, óf je rookt en wordt zwijgzaam.

O ja, Den Hertog heeft zich de stemming van de buurman best kunnen indenken. Het is nooit leuk als een ander je beurs al vast voor je open maakt. Het was toch wel jammer dat Koolhaas niet op die vergadering is geweest: daar is alles uit en te na toegelicht. Het zit zo ...

Den Hertog opent zagezegd opnieuw de vergadering. En hij sluit zagezegd met dezelfde woorden als de voorzitter: „de oorlog heeft toch wel geleerd, dat ook de zelfkazers op hun afgelegene bedrijf deel uitmaken van de samenleving. De overheid eist ook de medewerking van de boeren op.”

Nu kun je alles wel overheidsbemoeiing willen noemen, maar je kunt je ook afvragen hoe het met de bemoeiing van de producenten-zelf staat ten opzichte van de gemeenschappelijke zaak. Die bemoeiing en belangstelling is bij veel boeren in het algemeen maar mager.

„Bij zulke opwekkende geuren kan een mens niet boos blijven”

„Dat zal buurman Koolhaas toch wel willen toegeven?”

En dan die „aandelen” in de kaasmerkenfabriek. Moet iemand als Koolhaas over die paar centen zorg hebben? Den Hertog garandeert hem, dat er totaal geen risico bij is. De regering zal de zaak overnemen als de Stations zulks zouden wensen. In de prijs voor de Rijkskaasmerken zullen zowel de afschrijvingen als de aflossingen verdisconteerd worden. Den Hertog zou, als 'ie ze krijgen kon, wel een paar honderd van die obligaties willen hebben. Die rente is niet aan de lage kant!

[073] De Friezen hadden die fabriek wel alleen willen opzetten! Nee, die ene obligatie zal Cornelis Koolhaas geen pijn doen - zal hem overigens meer profijt opleveren

dan dat hele bundeltje rood-bedrukte 1000-Markbiljetten, die Cornelis Koolhaas al jaren bewaart in de hoop, dat er nog eens iets van terecht zal komen ...

De wind is een beetje bedaard. Nou, dan gaat Kees Koolhaas maar weer op huis aan.

Meer dan een uur is hij weggeweest. Als hij binnenkomt snuift hij die pikante lucht van bruingebraden karbonaden en stovende peertjes. Voor de zondag.

Bij zulke opwekkende geuren kan een mens niet boos blijven.

DEN HERTOOG DOET EEN VOORSPELLING

[074] HET „kind van de Hollandsche Maatschappij” wil alleen lopen. Dat is op die april-vergadering van 1921 wel min of meer duidelijk geworden. Sinds de wapenstilstand zijn, geleidelijk, verschillende overheidsmaatregelen ingetrokken. Een boerenmens voelt zich onderhand weer zo’n beetje bewoner van eigen huis.

Alleen het Kaascontrolestation werkt en doet zoals het in de oorlogsjaren heeft gedaan: het controleert, waarschuwt, schorst en beboet alsof het de regering-zelf is, inplaats van een vereniging van vrije boeren.

Zulk soort stemmingen vallen er hier en daar te beluisteren.

Vooraf in het najaar van 1920 was het beleid wel wat donkerbruin gebakken naar sommiger smaak. Nu ja, de boeren geven toe - het is uitkijken bij de kaasmakerij in de herfst. Je hébt gauw vetverliezen met die kouder wordende dagen. Je krijgt langzamerhand minder melk en ongemerkt blijf je bezig met een te grote kaastobbe.

Maar met welk recht onthoudt het bestuur de Rijksmerken aan een lid, ook al is het met het vetgehalte weer boven de vijfenveertig? Staat dat soms met evenveel woorden in het huishoudelijk reglement of in de statuten?

En al die tijd mis je toch maar je uitvoerconsenten. De heren moesten zélf maar eens kaasmaken in het najaar!

Wat móeten eigenlijk zoveel buitenstaanders in het Station? Alleen al van de Hollandse Maatschappij zitten er drie in het bestuur. Dan lopen er nog andere dwarskijkers ... Het kaascontrolestation moet geen regeringsgedoe worden: het is een vrijwillige instelling van de boeren-zélf. Ze zijn mans genoeg om ook zélf hun bestuursleden aan te wijzen.

[075] Den Hertog heeft het wel gemerkt: er zijn andere meningen gaande over het bestuursbeleid. Meningen als deze zijn vóór de oorlog nooit gehoord. Langzamerhand spreekt ook de generatie mee, die de toestand van 30 jaar terug - en langer - niet heeft gekend. Destijds, in 1906, was er bij alle aangeslotenen het besef, dat de kracht van het Station mede hierin moest bestaan, dat de controle geleid werd juist door mannen buiten de producenten om. Toen was men ook niet zo bang voor regeringsbemoeiing ...

Nee, Den Hertog bewaart geen prettige herinneringen aan die voorjaarsvergaderingen. Er is toen een commissie benoemd, die naderhand verschillende bezwaren met het bestuur zou bespreken. Zelfs de verplaatsing van het Station naar Gouda. Uiteindelijk zal men het bestuur wel toe moeten geven dat een goedkopere exploitatie dan de drie samenwerkende Stations thans te zien geven, niet denkbaar is. Althans niet, sinds de vestiging, verbouwing en inrichting van het eigen gebouw aan de Laan van Meerdervoort al heeft plaatsgevonden.

Iemand als Kees Koolhaas mag dan al vinden dat ‘ie een dagje ouder wordt, hij, Paul Den Hertog, is de zestig al ruim gepasseerd. Hij heeft dat in 1920, met dat drukke vergaderen en dat vele reizen, goed kunnen vernemen. Nee, als bestuur en leden het in dingen als deze niet hartgrondig eens kunnen zijn, dan trekt hij zich net zo lief als bestuurslid terug.

Den Hertog vindt andere dingen belangrijker.

De strijd, die de zelfkazers voeren, is al niet eens meer een verweer tegen kaasmerken-op-niet-volvette kaas.

Het heeft er alle schijn van dat het gevecht een verweer wordt tegen de kaasfabrieken, die de boerenkaas het liefst zien verdwijnen en in ieder geval het boerenmerk willen „neutraliseren”.

Hij heeft dit alles zien aankomen toen op 30 juli 1920 het Ministerieel Besluit werd afgekondigd waarbij ook aan fabrieken Rijkskaasmerken voor volvette kaas kunnen worden uitgereikt.

Den Hertog heeft zijn mede-bestuursleden gewaarschuwd:

„Let op mijn woorden: de fabrieken hebben het model van onze boerenkaas geïmiteerd; ze hebben de naam van de Goudse kaas geannexeerd; ze hebben het kaasmerk reeds nagebootst. Ze zullen óók pogen het boerenmerk uit te wissen!”

Dr. SWAVING GAAT NAAR WASHINGTON

[076] DE strijd om het begrip „volvet” duurt voort, maar de oudere bestuursleden van het K.Z.Volvet zullen slechts de plaats van toeschouwers innemen. In 1922 is de heer J. van der Koogh, oud-voorzitter van de H.M.V.L. tot voorzitter van het K.Z.Volvet gekozen.

De heer Löhnis zal een merkwaardige staat van dienst bewaren. Als voorzitter is hij nooit absent geweest. Hij heeft zich niet weer herkiesbaar gesteld. Heeft hij de zeven kruisjes al niet achter de rug?

Met hem zijn ook de heren Den Hertog, Moons, Van Eeten en De Groot uit het bestuur getreden.

De heer Van der Koogh wordt nu door zesmaal twee bestuursleden geassisteerd, waarbij tevens de 6 afdelingen zijn vertegenwoordigd. Ook dit is een gevolg van de statutenwijziging.

Zeggenschap van heel het kaasgebied in het bestuur is overigens ook een der wensen van de heer Löhnis geweest. Met zesmaal één vertegenwoordiger zou hij echter ook tevreden zijn geweest ...

Intussen: de heren kunnen spoedig hun stellingen betrekken. In mei heeft de „Algemeene Nederlandsche Zuivelbond” - dat zijn in feite de coöperatieve kaasfabrieken - laten weten, dat de Bond bereid is de 40+ kaas in Goudse vorm te doen vervallen, mits internationaal wordt geregeld wat onder „volvette” kaas dient te worden verstaan. Daarbij wordt als voorwaarde gesteld dat in Nederland, waar verschil bestaat tussen de vetgehaltengrens voor de volvette kaas, gemaakt in fabrieken (48 %) en voor die, gemaakt in boerderijen (45 %) dit verschil zal worden opgeheven.

De fabrieken voeren aan dat zij, vergeleken bij de zelfkazers, de consument 3% vet cadeau doen.

De heren Van Gulik, Van der Koogh en de twaalven komen met kracht tegen deze voorstelling op. Dit is de zoveelste aanslag op het begrip „volvet”. Hoofdggarantie van de boerenkaas is niet zozeer dat cijfer 45, maar de bereiding uit volle melk. Hoe vaak heeft het bestuur dit nu al niet bij de minister aangevoerd én bij de tegenpartij.

[077] De boeren-zélf zijn zich goed bewust, dat door het verwerken van verse, volle melk en juist door dat als regel meerdere vet, mede die bijzondere eigenschappen van de boerenkaas ontstaan.

Het voorstel van deze zuivelbond is wel een zeer merkwaardig samenvallen met geruchten, dat dr. Swaving al vast zo vrij is geweest een rapport met omschrijving van het begrip „volvet” te ontwerpen voor een wereldzuivelcongres, dat straks, in 1923 nog, in Washington zal worden gehouden. Daar zal ook Nederland vertegenwoordigers heenzenden.

Volgens de omschrijving van dr. Swaving zal „volvet” inhouden: een minimumpercentage vet in de droge stof van 45 %.

Ging het niet om een bijzonder en nationaal belang, dan zou je je vrolijk mogen maken om het feit, dat derden een definitie van „volvet” gaan opzetten zonder hierin de voornaamste, de wérkelijke bereiders der volvette kaas te kennen. Toch is dit hier gebeurd: het K.Z. Volvet en het K.C.U. zijn opzettelijk buiten de voorbereiding van het rapport gehouden.

De bedoeling van de kaasfabrieken is duidelijk: zodra onder „volvet” officieel een minimum van 45 % wordt verstaan, zullen zij de kaasmelk tot 45 % kunnen afroemen!

De bedoeling van dr. Swaving is niet zo duidelijk. Vandaar, dat de kaascontrolestations en de Bond van Kaasproducenten zich zonder uitstel tot dr. Swaving én de Directie van de Landbouw richten. Met kracht protesteren zij tegen de bekend geworden handelwijze en tegen het rapport van de Rijkszuivelinspecteur. Het is al vroeg warm in de ochtend van 20 juni 1923.

In de koele vestibule van het grote gebouw kunnen de bezoekers een beetje bijkomen.

„Willen de heren mij volgen?”

De bode is de bezoekers voorgegaan naar de werkkamer van dr. Swaving.

Op dit „Departement van Binnenlandse Zaken en Landbouw” aan het Binnenhof, en ook wel in dit vertrek, hebben de heren Löhnis, dr. Van Gulik, Paul den Hertog en Arie van Wijnen al heel wat voetstappen liggen!

[078] Nu zijn de nieuwe vertegenwoordigers van de zelfkazers zoëven binnengelaten. Ze zullen met de heer Swaving een kort onderhoud hebben voor de vergadering begint met het Nationale Comité van de Internationale Zuivelbond: het verzoek van de Bond van Kaasproducenten, het K.Z. Volvet en het K.C.U. om met het Nationaal Comité op korte termijn samen te spreken, kon moeilijk geweigerd worden.

Dit voorgesprek is vertrouwelijk. De heren praten er niet met derden over hoe de heren Van Wijnen en Van der Koogh, met boze gezichten, beleefd, maar in knalduidelijke terminologie de Rijkszuivelinspecteur de plannen van de zelfkazers duidelijk hebben gemaakt. De zelfkazers zullen open kaart spelen.

Belangrijk is, dat dr. Swaving één ding erg goed weet:

zijn rapport moge al klaar zijn of niet, weggezonden of niet, maar als hij ook het K.Z. Volvet en het K.C.U. in Washington vertegenwoordigen wil, dan dient daarginds de omschrijving van het begrip „volvet” in overeenstemming te zijn met de Nederlandse opvatting. Dan is volvette kaas: „het produkt, op doelmatige wijze bereid uit volle melk; uit melk, zoals die van de koe komt en waaraan tevoren op geen enkele wijze vet is onttrokken.”

Wordt deze toezegging niet verkregen, dan zullen de Kaascontrolestations, in samenwerking met de Bond van Kaasproducenten én „De Producent” zelf een vertegenwoordiger naar het Wereld-Zuivelcongres afvaardigen. Iemand, die tegelijk de kunst verstaat om de Amerikaanse bladen in te lichten!

De vergadering met het Nationaal Comité brengt enige toenadering. Er volgen nóg enkele besprekingen. De Nederlandse vertegenwoordigers hebben dan wel zeer duidelijke instructies.

[079] In Washington wordt daardoor al vast een halve omschrijving bereikt, nl. de uitspraak,
„dat alle kaas, die in het bijzonder wordt aangeduid als vollemelkse of als volvette kaas, of met een overeenkomstige benaming, ten minste 45 % vet in de droge stof moet bevatten. Wanneer kaas wordt verhandeld zonder enige vermelding van vetgehalte, dan wordt daaronder verstaan dat zij tenminste 45 % vet in de droge stof bevat.”

Maar - en dit heeft de Nederlandse afvaardiging dan toch maar bereikt - er zal nog een Internationale Commissie worden gevormd, die „een nadere definitie” van volvette kaas zal opstellen ...

Dr. Van Gulik is iemand met verbazend grote oren. Wel, hij zal ze open houden!

HET GEHEIM VAN DIE ZUIDHOLLANDSE BOERIN

[080] HET blijft toch maar een mysterie.

Miljoenen en miljoenen guldens zijn er in de Friese zuivelfabrieken gestopt. Er zijn dure kaasbakken geconstrueerd met dubbele wanden, waartussen je stoom kunt inlaten en waarmee je vijfduizend liter kaasmelk tegelijk op stremtemperatuur brengt. Er zijn vernuftige machines ontworpen, die de wrongel snijden en roeren, zonder dat er ook maar iemand met de hand aan hoeft te komen.

De fabrieken hebben zelfs hun eigen laboratorium, waar het vetgehalte van de kaasmelk kan worden gecontroleerd, waar de zuursels worden gekweekt en nog veel meer kan worden gedaan.

Het bedrijf is uitgerust met pekel-lokalen, ingericht volgens de nieuwste inzichten. Zelfs het regelen van de temperatuur van de pekel heeft men in zijn macht. In de kaasbewaarplaats is het naar avenant: de vochtigheid van de lucht en de temperatuur - je meet ze maar op en regelt ze naar verlangen ...

Dit is dé toekomst, nietwaar? De Friezen, met hun vooruitziende blik zijn de rest van Nederland ver vooruit. Het Friese stamboekvee, nietwaar, dat vind je in alle oorden van de wereld. De Friese boter, nietwaar, staat in de zuivelbereiding bovenaan. De hele boter- en kaasbereiding hebben die vooruitziende Friezen van de boerderij naar hun fabrieken overgebracht. Uit alle landen ter wereld komen er vakmensen in Friesland kijken, nietwaar?

De enige zuivelvakschool in Nederland vind je in Bolsward, nietwaar? De Friezen zijn er in geslaagd de aandacht van de regering te vestigen op de toekomstige ontwikkeling van de Nederlandse zuivelindustrie. In Friesland heeft men het bij het rechte eind.

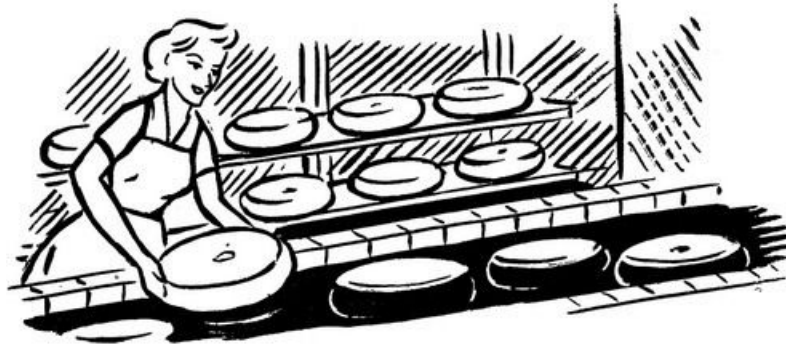
Alleen die Friese kaas, nietwaar - dat men die nu onder wil laten doen voor de kaas van Zuid-Holland en Utrecht. En je moet die bedrijfjes daar zien! Doodgewone boerderijtjes; vele scheefgezakt, de daken met een holle rug; deuren en kozijnen op half zeven.

[081] Daar rommelt een boerin zo'n beetje gunt op met een kaaskuipie, een snijharpje, met een pekelpakkie in een keldertje. En dat levert daar een kaas af, waarvan men beweren blijft, dat het produkt van de fabrieken er niet tegen op kan.

Of ze nu vrouw Koolhaas of juffrouw Den Hertog of mevrouw Hogedooren heten, geen van allen weten ze iets van enzymen, melkzuurbacteriën of vetverhoudingen af. Maar allemaal weten ze, dat hun kaas de beste is, al zijn ze nog nooit buiten hun dorp, laat staan in Den Haag geweest. Het zijn net de mannen, die wel eens buiten het dorp komen, om de kaas te markten. En dan zijn er nog die paar voor mannen van ze, die de weg in Den Haag weten ...

Dat de regering zich nog zoveel aan die boerenkaas gelegen laat liggen! De fabriekmatige kaasbereiding is al lang een overwegend nationaal, economisch be-

lang. Dat de overheid een kaasmerk met verschillende Stationsletters laat voortbestaan is in feite een discriminatie van de fabriekskaas! Kaas, die de laatste jaren zo enorm verbeterd is.

„En dat levert daar een kaas af, waarvan men beweren blijft, dat het produkt van de fabrieken er niet tegen op kan”

Waarom zijn die provincieletters nog nodig? Lang niet alle boerenkaas kan tegen de fabriekskaas op. Heus, die zogenaamde voorsprong van de boerenkaas bestaat bij velen alleen in hun verbeelding. Dat is onlangs weer bewezen met die Zuidhollandse zelfkazer, die in Leeuwarden een broodje met kaas kocht.

„Wat is dat een lekkere kaas,” had ‘ie gezegd. Zulke heerlijke kaas had hij nog nooit gegeten. En hij wist niet, dat ‘ie fabriekskaas at!

[082] Dit is soms de inhoud van het gesprek en het geschrift in een deel van het land en in een deel van de zuivelpers. Er blijven echter vragen bestaan. Zijn de kaaskopers dan op hun achterhoofd gevallen? Als die volvette boerenkaas nu helemaal niets bijzonders is, waarom blijft de kaashandel daar dan zoveel meer voor betalen?

Is dat verhaaltje van die zelfkazer in Leeuwarden soms historie?

Willem Boer, de ondervoorzitter van het K.Z. Volvet kent het zeker al veertig jaar! Vraag het hem, en hij zal met zijn lange arm naar het plafond wijzen: het is een verhaaltje met zo'n baard! Het stamt uit de tijd van de boter- en margarinezwendel.

Het was de margarinehandel die het rondvertelde: dat verhaaltje van de boerin, die in het dorp de baker ging bestellen. De baker trakteerde al vast vooruit op thee met een dik besmeerde beschuit.

„Wat is dat lekkere boter,” had die boerin gezegd. Zulke heerlijke boter had ze nog nooit gegeten. En ze wist niet dat ze margarine at!

Met zulke verhaaltjes heeft de boterhandel in de tachtiger en negentiger jaren en ook nog wel later de winkeliers willen vangen.

Vandaar, dat dit verhaal in Friesland zo bekend is, nietwaar?

De fabriekmatige kaasbereiding zit toch maar met die volvetkwestie. Dat vlieger-tje is in Washington nu eenmaal niet opgegaan.

Maar wat op klompen mislukt, dat bereik je misschien op pantoffels. Wat langs de kortste weg niet is te bereiken, dat boek je mogelijk op lange afstand.

„De Algemene Nederlandsche Zuivelbond” heeft zich tot de Directie van de Landbouw gewend met het voorstel, om een „centrale commissie” voor de kaascontrolestations in te stellen.

Er bestaat immers ook een centrale commissie voor de botercontrolestations, nietwaar? Werkt die instelling vruchtbaar of niet? Er is eenheid bereikt in de toepassing van allerlei voorschriften betreffende aansluiting, bemonstering, opleggen van boeten, schorsing, enzovoort, enzovoort.

Dit kan voor de kaas ook!

De Directeur-Generaal van de Landbouw is niet tegen het plan. Hij bevordert graag overleg en is voornemens een voorstel in deze richting aan de minister te doen.

[083] Vandaar zijn uitnodiging, mede aan de besturen van het K.Z.Volvet en het K.C.U. voor een bespreking op dinsdag 2 juni 1925 op het departement van Arbeid, Bezuidehout 6 te ‘s-Gravenhage.

Het bestuur is er, voltallig en wel, naar toe geweest. Er is enorm veel heen en weer gepraat. De heren van de boerenkaas hebben over die vergadering elk zo hun eigen gedachten. Maar geen van allen zien ze het nut van zo’n centrale commissie in. De kaarten liggen voor de boter heel anders dan voor kaas. Alle boter wordt fabriekmatig bereid in Nederland. Er is niet veel verschil in kwaliteit of ze nu uit Limburg of Friesland komt. Er hoeft zelfs geen verschil te zijn in rijksbotermerk, hoewel Friesland zeer op een provinciaal kenmerk voor de boter is gebrand ...

Maar met kaas staat het wel even anders. Dit produkt verschilt haast van provincie tot provincie. De belangen van de boerderijen en die van de zuivelfabrieken lopen erg uiteen.

Vandaar, dat hun vraag is geweest aan de directeur-generaal: „Zet u het doel en de omschrijving van die Centrale Commissie eens op papier.”

De directeur-generaal is voortvarend man.

Elf dagen later heeft het K.Z.Volvet die omschrijving reeds in bezit. Het is een zeer uitvoerige missive!

Maar blijkbaar heeft de directeur-generaal iets over het hoofd gezien. Op 29 juli schrijft het orgaan van de Algemene Nederlandse Zuivelbond - die de instelling van een Centrale Commissie heeft voorgesteld - „dat een der eerste werkzaamheden van de Centrale Commissie zal moeten zijn ... het gelijkmaken van de vet-eis, gesteld aan de volvette boeren- en fabriekskaas.”

En het artikel besluit:

„Wij achten een Centrale Commissie het aangewezen instituut om in deze regelingen te ontwerpen en de Regeering van advies te dienen.”

Daar zijn ze al weer in Den Haag, die vertegenwoordigers van de zelfkazers, ondanks het gure weer.

[084] Inderdaad - het is venijnig koud, die 21ste november 1925. Er is al natte sneeuw gevallen. Het wachten in de kille hal van het departement is allesbehalve prettig.

„Willen de heren mij volgen?”

De bode gaat de heren voor: de heren Van Gulik, Van der Koogh en Van Wijnen.
Naar de werkkamer van de minister.

Zij hebben deze audiëntie bij minister jhr. De Geer aangevraagd om duidelijk uit-
een te zetten, waarom zij zich absoluut en radicaal zullen verzetten tegen elke po-
ging tot gelijkstellen van de volvette boerenkaas met de volvette fabriekskaas.

Dr. SWAVING GAAT NAAR PARIJS...

[085] **DE** voorbereidingen voor het internationaal zuivelcongres, dat volgend jaar in Parijs zal worden gehouden, zijn in 1925 al in volle gang.

In Parijs zal, onder andere, bij het indelen van kaas in verschillende klassen, natuurlijk ook het begrip „volvet” aan de orde worden gesteld.

Als dr. Swaving het woord „volvet” hoort krijgt hij een hartklopping. En scheuten door zijn hoofd.

De zelfkazers hebben hem, destijds in Washington, tussen twee vuren gezet. Hij heeft zijn eigen voorstellen moeten bestrijden ... Zoiets zal hem straks in Parijs niet overkomen. Hij hoopt aan het geharrewar tussen de Friezen en de zelfkazers eens radicaal een eind te maken.

De Friezen rukken bij hem de bel uit de deur om ook het provinciaal onderscheid uit het Rijkskaasmerk te verwijderen.

Maar de zelfkazers staan telkens bij de minister op de stoep zodra zo ook maar iets merken, dat op een bedreiging van de boerenkaas lijkt.

Het is ook wel een moeilijk geval met die boerenkaas.

De zelfkazers erkennen, dat het vetgehalte van hun kaas nog wel eens wil schommelen. De samenstelling van de melk verschilt van boerderij tot boerderij. De bereidingsmethode is ook nog niet overal gelijk; op het ene bedrijf houdt de kaasmaakster misschien een pietsje meer vet over in de wei dan de buurvrouw. Dan is als regel de avondmelk nu eenmaal iets vetter dan de morgenmelk. Bij gevolg zal ook de avondkaas op de boerderij doorgaans wel iets vetter zijn dan de morgenkaas.

[086] Met het gemiddeld vetgehalte van de boerenkaas zit het overigens kolossaal goed! Het is hoger dan het gemiddelde vetgehalte van de volvette fabriekskaas. Maar als het gaat om de vaststelling van een minimum vetgehalte waaraan de boerenkaas moet voldoen, dan maakt die zo nu en dan voorkomende schommeling in vetgehalte een lastig punt uit! Vandaar, dat het K.Z. Volvet er doelbewust op uit is die schommeling zoveel mogelijk te beperken. Zijn technisch ambtenaar, de heer Jongert, gaat al sinds jaar en dag rond om de kaasmaaksters in dit opzicht voor te lichten. Het komt geleidelijk wel goed, maar voorlopig kunnen de boerenkaasbedrijven nog geen 48 % vet in hun kaas garanderen.

Dit alles is dr. Swaving welbekend. Hij heeft, in 1906 al, het kaascontrolestation in dit opzicht goede adviezen gegeven.

Zo juist heeft dr. Swaving zijn voorstellen voor Parijs ingediend en laten circuleren. Hij zou, internationaal, vijf kaasklassen willen zien ingesteld, verband houdende met de vet-typen:

- 1e. „vollemelkse kaas” (kaas bereid uit volle melk met minstens 48 % vet);
- 2e. „volvette kaas” (kaas met minstens 45 % vet);
- 3e. „driekwart vette kaas” (met minstens 40 % vet);
- 4e. „halfvette kaas” (kaas met tenminste 30 % vet);
- 5e. „kwartvette kaas” (kaas met tenminste 20 % vet).

Dit vindt hij het ei van Columbus! Dr. Swaving heeft er een uitgebreide toelichting aan toegevoegd. Hij zegt daarin onder meer:

„De bezwaren van de volvette-kaasbereiding op de boerderij komen te vervallen, indien een afzonderlijk Rijksmerk wordt ingesteld voor vollemelksche kaas. Het spreekt vanzelf, dat voor dit superieure product de noodige waarborgen moeten worden gegeven, welke steunen op zeer strenge contrôlebepalingen en op een hooger vetcijfer in de droge stof.”

De besturen van het K.Z.Volvet en het K.C.U. kunnen hun ogen niet geloven. Hoe kan dr. Swaving nu zo iets voorstellen?

Waarom heeft hij geen overleg gepleegd met deze kaascontrolestations?

Het is geen wonder, dat de fabriekmatige kaasbereiding deze voorstellen van dr. Swaving prachtig vindt.

Daar de minimum-grens van 48 % voor de boerderijen, althans voorlopig, uitgesloten is, zullen de makers van de aloude volvette kaas reeds bij voorbaat uitgesloten zijn van het „eersteklas” merk indien dit voorschrift ooit wet zou worden.

[087] „Dit „eersteklas” merk zullen vrij zeker de fabrieken óók niet kunnen krijgen, gezien de extra strenge voorschriften over bedrijfscontrole.

Ergo: de door de fabrieken verlangde gelijkmaking van de eisen voor volvette boerenkaas en fabriekskaas zal zijn bereikt! „Volvette” kaas zou dan mogen worden bereid uit afgeroomde melk. Als je maar zorgt, dat er 45 % vet in de droge stof overblijft. En voor de „vollemelkse kaas” komt niemand in aanmerking ...

Op 21 december 1925 hebben de zelfkazers hun eerste onderhoud met Zijne Hoogedelgestrenge al weer gehad! Daaruit is ook een vergadering met het Nationaal Comité, op 5 januari, voortgevloeid.

Op 14 januari zijn de voormannen over deze aangelegenheid voor het laatst bij dr. Swaving.

Hij heeft de argumenten van de kaascontrolestations niet kunnen weerleggen. Hij zal het hele voorstel terugnemen ...

De heer Swaving heeft trouwens niet alléén de kaascontrolestations tegenover zich. Een ander deel van de fabriekmatige zuivelbereiding erkent de betekenis van het voortbestaan van de boerenkaasbereiding.

Er is niet één land ter wereld op te noemen, waar boerinnen de volle, verse melk tot kaas verwerken en waar men kaas kan maken die gelijk staat met de Goudse boerenkaas.

Voor déze kaas blijkt men bereid te zijn een beste prijs te betalen. De boerenkaas trekt de fabriekskaas méé omhoog. De zelfkazers geven geen vet cadeau en de kaasfabrieken evenmin.

De redacteur van het „Algemeen Zuivel- en Melkhygiënisch Weekblad”, de heer G. J. Blink, die toch ook wel het een en ander van zuivel afweet, heeft over dit onderwerp heel iets anders aangevoerd dan de Friezen! En dr. Van Gulik heeft dat belangrijk genoeg geacht om het in zijn „Jaarverslag 1926” af te drukken:

„De gebruiker van volvette kaas verstaat onder „volvet” niet 45 % of „op deskundige wijze bereid uit volle melk!” Maar hij verstaat daaronder een kaas van de smaak, zoals hij die gewénd is en waarvan smaak- en eigenschappen hem goed bevallen. Hij koopt die kaas niet omdat zij „volvet” heet of omdat er kaascontrôle bestaat, maar hij koopt deze kaas om haar smaak en eigenschappen. Of men in de handel de gewoonte aanneemt om te spreken van „volvette” kaas of van „45 procent” of zelfs van „45 plus” doet weinig ter zake.

[088] „Normen”, „cijfers” worden gevraagd, ja, maar door regeerings-contrôle, keuringsdiensten enz.

Maar de kaas wórdt niet aan keuringsdiensten of aan autoriteiten geleverd.

Als er cijfers gevraagd worden moet men zorgen deze te kunnen geven.

Maar daarom behoeft het product nog niet te veranderen!

Er wordt gesproken over merken, cijfers, namen, normen, duur vet, maar dit alles raakt niet de kern van de kwestie, die deze is: draagt de eisch, dat volvette kaas uit volle melk gemaakt moet worden, bij tot de waardeering van onze kaas bij de gebruikers over de geheele wereld, die dit product uitsluitend met hunne normale zintuigen beoordeelen!

Friesland moet bewijzen, dat hare bedoelingen niet schadelijk zijn, in plaats van omgekeerd van den ander het bewijs te vragen dat wat Friesland wil, wel schadelijk is.

De man met het hooger vetgehalte (dit is de fabrikant, die ten minste 48 % vet garandeeren moet) slaat aan het denken en redeneert: ik garandeer 45 %; ik geef 50 %, dus ik geef 5 % cadeau; ik zit hier niet om cadeaux te geven en ik houd die 5% liever zelf (om boter van te maken). Maar die mijnheer vergeet één ding: hij geeft op dat gegarandeerde cijfer 5% cadeau, maar niet op het product! Want degeen, die kaas eet, eet niet het cijfer, maar het product zelf. En nu wil hij, ten behoeve van dat cijfer, dat product gaan veranderen.

Hij zou die 5% vet voor zich houden, ten koste van de kaas die hij maakt.

De oplossing van het vraagstuk is voor ons niet twijfelachtig! Wie rekenkundig met het botervet uit de melk wil omspringen, verlustige zich in het maken van kaas uit afgeroomde melk en make geen „volvette” kaas. Maar wie onze kaas op peil wil houden, offere enkele procenten vet boven het gegarandeerde cijfer op bij het maken van volvette kaas, doch geve het beste wat hij geven kan.

Niet het afgeleide, kunstmatige product moet de leiding hebben, maar het topproduct, dat werkelijk op de top moet blijven.”

Ook in Friesland heeft men dit artikel gelezen. Men vindt de schrijver maar een vervelende signeur.

DE STRAFFE PIL VAN Dr. SWAVING

[089] Dr. VAN GULIK en dr. Van der Koogh hebben het K.Z.Volvet in twee jaar tijds op verschillende begraafplaatsen moeten vertegenwoordigen. De heren F. B. Löhnis, oud-voorzitter en burgemeester H. Ie Coultre, de ondervoorzitter van het K.Z.Volvet, hebben in de zomer van 1927, kort na elkaar, het tijdelijke met het eeuwige moeten verwisselen.

Daarna is ook dr. Van Hoek overleden. Als directeur-generaal heeft hij de zaak der volvette Goudse boerenkaas altijd loyale medewerking verleend. Het bestuur hoopt nu maar één ding, nl. dat dr. Swaving, die als waarnemend directeur-generaal van de Landbouw optreedt, deze vacature niet definitief zal gaan vervullen ... Een van zijn eerste daden in 1928 is geweest aan het K.Z. Volvet kennis te geven van zijn voornemen om aan de minister voor te stellen de Rijksvoorschriften voor de kaascontrolestations in overeenstemming te brengen met die voor de botercontrolestations.

Een en ander komt hierop neer, dat dr. Swaving het voor de deugdelijkheid der controle nodig acht, dat de benoeming van voorzitter, van de meerderheid der bestuursleden, van het personeel alsmede de regeling van de controle niet door de leden mag plaats hebben. Hij wil de voorzitter door het bestuur gekozen zien of aangewezen door de Gedeputeerde Staten.

Vanaf april 1928 duurt het doornig contact met dr. Swaving nu al over deze zaak, want het bestuur van het K.Z.Volvet voelt niets voor de ideeën van dr. Swaving.

Nog vroeg in 1929 heeft dr. Van Gulik, in gezelschap van dr. Van der Koogh, de technisch ambtenaar K. Jongert de laatste eer bewezen. De drogere lucht in het vriendelijke Zeist heeft hem niet mogen baten bij zijn ziekte. In hem hebben de zelfkazers van Zuid-Holland de vriend verloren, die hen van juli 1914 af met raad en daad, soms in alle vroegte van de dag, soms tot laat in de avond, heeft bijgestaan.

[090] De heer Van Gulik heeft al veel medewerkers verloren. Daar merkt hij aan, dat hij er stil-aan óók ouder op wordt. Het is een onbehaaglijke gewaarwording als er zoveel nieuwe gezichten om je heen komen. De laatste tijd komen er steeds méér ...

De opvolger van de heer Jongert is reeds benoemd: ir. H. J. Huisman. Een naamgenoot dus van de Rijkszuivelconsulent te Gouda. Dr. Van Gulik vreest, dat die namen wel eens verwarring kunnen stichten.

„De dood spaart zoete jeugd, noch grijze ouderdom”: de dood spaart geen armen en geen rijken. In het jaar 1929 is ook baron Collot d’Escury uit Kloosterzande de weg van alle vlees gegaan. Het rapport van de commissie, waarvan hij voorzitter was, zal misschien daardoor nog langer uitblijven.

Er blijken tal van complicaties te zijn die beletten, dat het rapport ter wereld komt ... Het zit nu al van 1927 af. Als de heer Van Gulik zich goed herinnert, was het in juni van dat jaar, dat de heer Nijholt uit Leeuwarden zijn befaamde stelling-

gen heeft verdedigd in de vergadering van het Nationaal Comité van de Internationale Zuivelbond. Daar heeft hij zijn twijfel gehandhaafd aan het beweerde hoge gemiddelde vetgehalte der boerenkaas; zijn twijfel aan afdoende controle op het verwerken van volle melk; zijn twijfel aan werkelijk verschil in smaak-eigenschappen tussen kaas, geroemd tot 45 procent en kaas, die niet geroemd is, doch waarvoor een vetgehalte van tenminste 45% wordt gegarandeerd.

De vergadering heeft toen gemeend niet beter te kunnen doen dan een commissie te benoemen, die tot taak kreeg deze aangelegenheid grondig te bestuderen. Die commissie is nu al ruim twee jaar bezig! De heer Van Gulik heeft al eens een paar keer bezoek van die commissie gehad. Hij kan de leden dan ook vlot achter elkaar opnoemen:

baron K. J. A. C. Collot, voorzitter;
U. Kooistra, Leeuwarden;
dr. H. J. Lovink, Alphen a.d. Rijn;
S. Nijholt, Leeuwarden;
A. Van Wijnen, Gouda;
J. J. C. Jurling Beck, Den Haag.

[091] Tot nog toe heeft niemand een rapport zien verschijnen. De werkzaamheden van de commissie zijn van vertrouwelijke aard, maar dr. Van Gulik voor zich heeft de overtuiging, dat het onderzoek sterk in het voordeel van de volvette boerenkaas is uitgevallen! Bovendien zou iemand als de heer Nijholt anders wel achter publicatie van een en ander hebben heengezeten. Dr. Van Gulik heeft zo'n voor gevoel, dat, met baron Collot, heel dat rapport grafwaarts is gedragen.

Het is niet om al het voorgaande, dat dr. Van Gulik de laatste tijd zo donker kijkt. Ook niet vanwege de jongste zet, die de Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Friesland nog in december van 1929 heeft geleverd. De Friezen hebben de vrijheid genomen om aan dr. Swaving te verzoeken te willen bevorderen, dat nu eindelijk eens die provincieletters uit het Rijkskaasmerk worden verwijderd!

Het bestuur van het K.Z. Volvet heeft dit wel een bijzonder onsympathiek voorstel gevonden. Juist nu dr. Swaving als waarnemend directeur-generaal van de Landbouw optreedt, heeft het bestuur het nuttig geacht om Zijn Edelgestrengte duidelijk te kennen te geven, dat het K.Z. Volvet de felste tegenstand zal bieden en er eenvoudig niet aan denkt om zijn provincieletter op te geven. Dr. Swaving kan weten, dat het produkt kaas een heel wat meer „provinciaal” karakter heeft dan een produkt als boter. Het bestuur heeft Zijn Edelgestrengte er aan herinnerd, dat destijds door de „Nederlandsche Botercentrale” werd voorgesteld om de provincieletters voor boter te doen vervallen. Dit voorstel is toen juist door Friesland het hardnekkigst - en met succes - bestreden. Het K.Z. Volvet begrijpt niet, hoe Friesland dit verzoek ook maar enigszins heeft kunnen motiveren.

Ook kijkt de heer Van Gulik niet donker omdat gebleken is, dat er boeren en kaashandelaren zijn die kazen, waarin gisting is ontstaan, weten te prepareren. Na de behandeling heeft zo'n kaas weer een normaal model: je kunt dan niet meer zien dat zulke kaas los is geweest. Het onderzoek is al aan de gang en wanneer mocht blijken dat de kwaliteit van de kaas en daarmee de reputatie van het kaasmerk ook

maar enigszins in het geding mocht komen, zal het bestuur het kwaad radicaal de kop indrukken.

Wat scheelt dr. Van Gulik eigenlijk in deze weken?

Hij kan dat, buiten het bestuur, moeilijk uitspreken. Het zit hem in de bedenkingen, die dr. Swaving de laatste tijd tegen de controle heeft ingebracht. Hij acht de gang van zaken bij het K.Z. Volvet niet langer verantwoord. Maar de waarnemend directeur-generaal blijft nog altijd in gebreke om aan te wijzen, waar die tekortkomingen van het bestuur dan wel in bestaan!

[092] Het bestuur weet echter méér. Het weet, dat de heer Swaving binnenkort 's Rijks dienst gaat verlaten: voor het zover is, wil hij nog graag een oude rekening vereffenen met enkele personen in het bestuur van het K.Z. Volvet ...

En nu is dezer dagen juist datgene gebeurd, waardoor dr. Van Gulik nog donkerder kijkt dan anders. Een van de zelfkazers is namelijk wel verbazend lomp met Rijkskaasmerken omgesprongen. Het bestuur heeft de delinquent daarvoor een zeer zware straf opgelegd. En volgens de regelen moet zowel de overtreding als de opgelegde straf ter kennis van het Departement worden gebracht.

Dr. Van Gulik heeft zo'n voor gevoel, dat de heer Swaving, hoe ongerijmd het in feite ook zou zijn, dit lelijke geval gebruiken zal als stok in de hand om zijn oogmerken te verwezenlijken.

Nadien zijn er twee brieven van dr. Swaving bij het bestuur van het K.Z. Volvet ingekomen. Het eerste schrijven meldt, dat de waarnemend directeur-generaal geen aanleiding heeft gevonden om de door Friesland gevraagde wijzigingen in het Rijkskaasmerk aan te brengen. Dit is een zakelijk bericht.

De tweede brief houdt het verzoek in aan het Station om op korte termijn, op 3 april 1930 al, een tweetal afgevaardigden te willen zenden naar een vergadering op het Departement. De waarnemend directeur-generaal wenst onverwijld noodzakelijke wijzigingen in de Rijksvoorschriften voor de kaascontrolestations te bespreken.

De bezwaren, die de vertegenwoordigers tegen de voorstellen van dr. Swaving hebben aangevoerd, heeft hij eenvoudig naast zich neergelegd. Zijn beschuldigingen aan het adres van het K.Z. Volvet zijn bepaald grof geweest. Maar aangetoond heeft hij niets! Zijn werkelijke beschuldiging heeft dr. Swaving ook moeilijk kunnen uitspreken: de beschuldiging, dat de kaasboeren hém, doctor Swaving, destijds bakzeil hebben laten halen met zijn opvattingen over de omschrijving van „volvet”. Ze hebben hem, de inspecteur bij de directie van de Landbouw, in het buitenland zijn eigen omschrijvingen laten herroepen. Hij zal deze mannetjes - en met name die Stolwijker - wegvagen uit de kaascontrole én uit de vereniging „Het Kaasmerk” ...

[093] Op 17 april 1930 staan daar zomaar nieuwe Rijksvoorschriften betreffende de kaascontrolestations voor volvette kaas in het Staatsblad afgekondigd. Zij schrijven onder meer voor, dat de meerderheid der bestuursleden moet worden aangewezen door landbouworganisaties en corporaties; deze moeten ook beslissen over de aanwending der gelden, die de directe kosten voor de controledienst dekken moeten.

Het departement heeft intussen ook al uitgemaakt welke organisaties de bestuursleden moeten aanwijzen. Daar is niet bij: de Bond van Kaasproducenten! De verontwaardiging in Zuid-Holland kent geen grenzen. Niettemin, het K.Z.Volvet is schaakmat gezet. De minister brengt, alle protesten, vergaderingen en audiënties ten spijt, geen enkele wijziging aan in het door hem eenmaal ingenomen standpunt en in de gepubliceerde voorschriften. De nieuwe voorschriften zijn de voorwaarden, waarop in het vervolg Rijkskaasmerken ter beschikking zullen worden gesteld. Het bestuur van het K.Z.Volvet zal nu wel voorstellen bij de leden moeten indienen om de statuten in overeenstemming met de nieuwe Rijksvoorschriften te brengen.

Het is een bittere pil, die dr. Swaving het K.Z.Volvet heeft laten slikken. Het is ook niet prettig om een vertrouwd principe, dat al vele jaren zijn bruikbaarheid heeft bewezen, te moeten prijsgeven. En toch - deze ronde staat nog niet op naam van dr. Swaving! De minister heeft toegegeven, dat ook de Bond van Kaasproducenten een vertegenwoordiger in het nieuwe hoofdbestuur zal moeten aanwijzen. Dit is de eerste misrekening van dr. Swaving in deze bewogen ronde.

In de laatste maand van dat befaamde jaar 1930 verliest de heer Van Gulik weer een van zijn oude vrienden. Thans is het Paul den Hertog, die afscheid heeft genomen van zijn dierbaren, van Oudshoorn en van het K.Z.Volvet. Het is een afscheid geweest voorgoed en hij is verzameld tot zijne vaderen.

Het bestuur heeft mede die weemoedige gang gemaakt naar de plaats, waar de kleine en de grote is en waar de knecht vrij is van zijn heer.

‘Waarom geen eigen merk voor boerenkaas’⁶

[094] **Tegenwoordig** heeft Oudshoorn weer een representant in de afdeling Leiden. Het is Jan Hogedooren senior. Als zodanig heeft hij op 19 mei 1931 de afdelingsvergadering in Leiden bijgewoond.

De leden zijn daar ingelicht omtrent de noodzakelijk geworden wijzigingen in de statuten van het Station; over de wijze, waarop ook deze afdeling zijn aandeel in de bestuursverkiezing moest leveren en over de wijze, waarop straks de meerderheid van het hoofdbestuur door diverse organisaties zal worden aangevuld.

Hogedooren heeft van die gelegenheid gebruik gemaakt tegelijk zijn mening kenbaar te maken aangaande een onderscheidingsmerk voor boerenkaas. Hij heeft bij de inleiding van de voorzitter gehoord, dat de 20+-, 30+- en 40+-kaas in Gouds model niet die opgang maakt welke de kaasfabrikanten graag gezien hadden. Vooral in het buitenland zijn er altijd weer concurrenten, die goedkopere kaas met nog weer lagere vetgehalten aanbieden ...

De laatste tijd wordt door de fabrieken dan ook steeds meer „volvette Goudse kaas” gemaakt. Het bestaande Rijkskaasmerk maakt het voor niet ter zake kundigen wel tamelijk moeilijk om op het eerste gezicht vast te stellen dat zij met echte, volvette Goudse boerenkaas te maken hebben.

„Waarom hebben we eigenlijk geen duidelijk herkenningmerk voor boerenkaas?” heeft Jan Hogedooren gevraagd. „De Goudse kaas is immers onze kaas? Het kaasmerk is in feite toch ons merk? Heeft de consument er geen recht op duidelijk te kunnen vaststellen dat hij met originele boerenkaas te maken heeft?”

De heer Van der Koogh is het daar volkomen mee eens geweest. Hij heeft tot zijn genoegen kunnen meedelen, dat het bestuur in deze richting al bezig is! Inderdaad zal er een merk moeten worden ontworpen ter bescherming van de volvette boerenkaas. Waarschijnlijk zal dit onderwerp op de aanstaande algemene ledenvergadering nog kunnen worden aangesneden.

[095] De heer Van Gulik heeft in verband daarmee een stukje voorgelezen van een merkwaardige brief, die hij uit Australië ontving van een van zijn studiegenoten. Juister gezegd was het Nieuw-Zeeland. Ook daar heeft de fabriekmatige kaasbereiding het lied gezongen van „geen vet cadeau geven”. De regering daarginds is er toe overgegaan om naast de volvette kaas een tweede kaas-klasse vast te stellen, namelijk „Cheddar 50+”. Dat is enkele jaren geleden ingevoerd en daarom vond de heer Van Gulik het interessant om in deze vergadering een stuk uit die brief voor te lezen:

„Misschien herinner je je nog, Gulik, dat we hier in NieuwZeeland een paar jaar geleden gestandaardiseerde Cheddar hebben gekregen. Zoo niet, dan zal het je in je hoedanigheid van Directeur van de Contrôle der Hollandsche kaasboeren misschien interesseeren dat men daarvan is teruggekomen vanwege den achteruitgang in kwaliteit, die bij deze „volvette” Cheddar met

---

6 Kop van ZHN.

minimum-vetgehalte ontegenzeggelijk is waargenomen. Ik lees wel eens iets over die ruzie tusschen jullie en Friesland. Maar ik heb zoo het idee, dat Friesland met dit drijven naar standaardisatie - gesteld dat men zijn zin kreeg - de glazen voor Nederland zou ingooien”.

„In de vakpers heb ik hier de bevestiging nog niet van gelezen,” heeft de heer Van der Koogh opgemerkt. „Maar wel is in dit verband nog van belang, dat het rapport van de commissie-Collot in de loop van 1930 verschenen is. Het is evenwel streng vertrouwelijk. Het kan niet anders, of het onderzoek van die commissie heeft duidelijk de doeltreffendheid uitgewezen van het systeem der boerenkaascontrole en een onmiskenbaar onderscheid aangetoond tussen „volvet” en „45+”, ten voordele van de kwaliteit der boerenkaas.”

Op deze afdelingsvergaderingen is in Rotterdam, op 27 mei al, de algemene voorjaarsvergadering gevolgd, waarop ook de door de corporaties benoemde hoofdbestuursleden zijn bekend gemaakt. Gebleken is, dat nagenoeg dezelfde personen weer in het hoofdbestuur zijn teruggekeerd.

[096] En kort daarop, de 10e juni van 1931, wordt door het nieuwe hoofdbestuur wederom de heer Van der Koogh tot voorzitter benoemd en de heer W. Boer tot ondervoorzitter.

De landbouworganisaties en -corporaties hebben hiermede hun volledig vertrouwen uitgesproken in het tot nu toe gevoerde beleid van het K.Z. Volvet. Dit is de zoveelste vergissing van dr. Swaving!

25 JARIG JUBILEUM KAASCONTROLESTATION Z.-H. VV.

„Er staat weer een lang stuk in de krant over de kaascontrole”

[097] HET persbureau Vaz Dias heeft aan alle Nederlandse dagbladen een artikel doorgegeven over het 25-jarig bestaan van het K.Z.Volvet op 30 oktober 1931. Voor dit artikel is een overmatig-rijke stof te verwerken geweest. Daarom heeft dr. Van Gulik zelf de benodigde gegevens voor dit artikel verzameld. Hij heeft in hoofdzaak verzameld datgene, wat het verst in de geschiedenis verwijderd is en voornamelijk datgene naar de voorgrond geschoven, wat het meest aan de gezichtskring dreigde te ontsnappen.

Ondanks de grote beperkingen die dr. Van Gulik zich bij de voorbereiding van het communiqué heeft opgelegd, is het toch nog een vrij uitvoerig artikel geworden. Niettemin hebben vele bladen, ook landbouwbladen, het stuk onverkort opgenomen.

„Er staat weer een lang stuk in de krant over de kaascontrole,” heeft vrouw Koolhaas tot haar echtgenoot gezegd. „Dat lees ik niet voor, hoor! Je moet het zelf maar lezen.”

Dus heeft Cornelis Koolhaas z'n bril gepakt. Hij heeft er al jaren zelf een, ondanks de crisistijd. Dat hele schriele van vroeger heeft 'ie afgelegd.

Hij heeft nog wel iets geleerd van Jan Hogedooren!

[098] In de vergadering van 19 november is het bestuur bijeen ter behandeling van een belangrijk agendapunt. Vooraf legt dr. Van Gulik een lijvige stapel kranten over, waarin een kort of langer artikel aan het zilveren jubileum van het K.Z.Volvet is gewijd.

De heer Boer vindt het toch wel jammer dat er geen jubileumboekje is verschenen. Het zou de inzichten van veel leden verruimd hebben. Aan de andere kant heeft hij zich gemakkelijker bij het destijds genomen bestuursbesluit neergelegd omdat de tijd allesbehalve rooskleurig is. Het geld wordt met de dag duurder en de wekelijkse statistieken geven een aantal werklozen aan dat al in de honderduizenden loopt.

In de bladen staan geregeld hele reeksen faillissementen van bedrijven, die aan het eind van hun financieel latijn zijn gekomen. Er komen nu eenmaal geen orders meer.

Er zijn ook namen van veehouders in die kolommen te lezen ...

De vergadering dwaalt min of meer van het onderwerp „ingekomen stukken” af en houdt zich bezig met de moeilijke toestand voor de veehouderij. Bij de tegenwoordige melkprijzen van slechts enkele centen per liter kan gerust van een noodtoestand worden gesproken. Het is ook niet zo verwonderlijk dat er steeds meer stemmen onder de boeren opgaan om ook de salarissen van het personeel van het K.Z. Volvet drastisch te verlagen. De prijzen zijn voor veel artikelen immers met 20 of 30 procent gezakt: de ambtenaren kunnen niet in een uitzonderingspositie blijven.

De vergadering ziet voorshands geen opklaring van de internationaal heersende malaise. Elk land sluit zijn grenzen voor anderen, om althans de eigen bedrijvigheid nog zoveel mogelijk gaande te houden. Het sluiten van grenzen betekent echter tegelijk afremmen van het ruilverkeer en daardoor neemt de werkloosheid nog meer toe.

De heer Van der Koogh bepaalt het bestuur echter weer bij de ingekomen stukken. Of de Nederlandse kaashandel in een speciaal boerenkaasmerk ook al verslechtert van de exportkansen of dat er andere motieven in het spel zijn, kan het bestuur hier niet ontdekken, maar in deze vergadering moet ook nog een brief beantwoord worden van de Nederlandse Vereniging van Kaashandelaren, waarin gevraagd wordt geen speciaal merk voor boerenkaas te ontwerpen, doch in plaats daarvan een merk voor „Nederlandse” kaas in te voeren.

Het bestuur is echter nog niet aan een definitief boerenmerk toe. De proeven zijn nog in volle gang en ook de beraadslagingen verkeren nog niet in een stadium dat daarover een bespreking nut zou hebben.

[099] Besloten wordt om in deze geest aan de kaashandel te antwoorden.

Het belangrijke agendapunt waarvoor het bestuur in de eerste plaats bijeen is, betreft de mogelijkheid tot samenwerking met het „Controlestation voor Melkproducten”.

De controle van het C. v. M. wordt thans nog door verschillende Stations uitgevoerd en verschillend opgevat. Daarom wil het C. v. M. de controle centraliseren en, zo mogelijk, samenwerken met het K.Z. Volvet, het B.C. Z.-H. en het Kaascontrolestation Zuid-Holland/ Brabant, welke combinatie immers al zoveel jaren doelmatig en praktisch werkzaam is.

In principe voelt het bestuur zelfs veel voor deze samenwerking, vooral onder de huidige tijdsomstandigheden. De heren zien er bovendien een verblijvend verschijnsel in, nl. dat in de F.N.Z. een geest van samenwerking merkbaar is. Ook hetgeen onlangs in het „Officieel Orgaan” van de F.N.Z. is gepubliceerd, nl. over de gevolgen van het standaardiseren der „volvette Cheddar” in Nieuw-Zeeland heeft de volkomen instemming van het bestuur en de zelfkazers gehad. Hieruit is een les te halen voor diegenen in Nederland, die nog altijd willen aansturen op

standaardiseren van het vetgehalte van volvette kaas in plaats van bereiding uit volle melk met een minimum vetgehalte in de kaas te eisen.

Het is overigens een uitgebreide discussie geworden over de wijze, waarop het C. v. M. in de toekomst huisvesting verleend zal worden en op welke voorwaarden. Voorlopig voelt het C. v. M. er nog niet voor om eventueel in de combinatie der drie Stations te worden opgenomen.

Tenslotte is het bestuur het eens geworden over een voorstel, dat, met wederzijds goedvinden, op 1 januari 1932 de samenwerking een feit zal worden.

In de rondvraag komt de toestand van de veehouderij nogmaals ter sprake. De heer Van der Koogh kan medelen, dat er plannen bestaan om aan de melkveehouderij een toeslag van 2 cent per liter melk te geven, een poging, om de melkprijs kunstmatig verhoogd te krijgen.

[100] Wanneer er steun komt in een of andere vorm is het niet onmogelijk, dat de autoriteiten de controlestations bij de eventuele crisismaatregelen zullen inschakelen uit praktische overwegingen.

Het bestuur blijkt in principe bereid te zijn hieraan medewerking te verlenen: dit zal de aangeslotenen vrijwaren voor overvloedige controle van misschien niet ter zake kundigen.

Dit zou extra werk meebrengen voor de controleurs, maar zulke werkzaamheden zullen in ieder geval door het uitvoerend orgaan vergoed moeten worden. De voorzitter zou daarom met een door de bestuursleden gewenste salarisverlaging liever nog even willen wachten ...

De heer Van der Koogh blijkt niet slecht geïnformeerd te zijn geweest. In de mei-maand van 1932 ontvangen de directeurs der controlestations de uitnodiging voor een inleidende bespreking op het departement, waarbij onder de ogen zal worden gezien in hoeverre de Stations medewerking zouden kunnen verlenen bij de uitvoering der ontworpen steunmaatregelen volgens de „Crisis-Zuivelwet”. De overheid ziet daar bepaalde voordelen in: de kaas- en botercontrolestations beschikken over alle productie-gegevens, terwijl de controleurs dezer instellingen velerlei routine hebben.

Op zijn beurt rapporteert dr. Van Gulik over deze vergadering aan de heer Van der Koogh.

Er volgt dan ook op 30 juni opnieuw een bestuursvergadering. Besloten wordt dat ook het K.Z.Volvet medewerking zal verlenen. Het zal zich echter beperken tot het uitvoeren van de orders, die de Crisis-Zuivel-Centrale geeft: de boeren zullen hun Station op dit gebied uitsluitend hebben te zien als een machine, die slechts „orders uitvoert”.

Zo treedt begin juli de Crisis-Zuivelwet in werking.

Ook de zelfkazers zullen steun ontvangen op de op hun bedrijf geproduceerde melk, echter op basis van het daarin aanwezige melkvet.

In eerste aanleg wordt deze steun uitbetaald aan de producenten van zuivel- en melkprodukten voor zover deze voor uitvoer in aanmerking komen.

[101] Ook boer Koolhaas tobt met het invullen van die enorm-grote, witte weekstaten: de crisis-boekhouding, die door de accountants van de C.Z.C. in elkaar is gezet. Zelfs Jan Hogedooen, die toch handig genoeg is op het gebied van boekhouden en cijferen vergist zich wel eens.

Geen wonder dat de controleurs op bijna ieder bedrijf de behulpzame hand moeten bieden bij het invullen van de gevraagde produktiegegevens. Dit gebeurt allemaal bij het verzamelen van de groene bestelkaarten, waarop de veehouders de eerste crisis-botermerken moeten bestellen.

Dit is geen boekhouding voor de boerderij! Zelfs op de zuivelfabrieken vindt men die onhandig-grote wekrapporten ingewikkeld!

Ir. Huisman, die als technisch-ambtenaar van het Station belast is met de technische beoordeling der weekstaten, heeft al enige weken zitten praktizeren over een vereenvoudigd systeem: een systeem, dat men ook op de boerderij begrijpt. Het ontwerp, dat hij instuurt bij de C.Z.C., vindt zowaar instemming: er komen vereenvoudigde weekstaten!

Dit is een succesje voor de heer Huisman en een compliment voor de heer Van Gulik, die met zulke praktische assistenten werkt!

Hier en daar zijn er niettemin bedrijven geweest die niet de minste last hebben gehad met die wekrapporten, zoals de gebroeders Vrijhoef: zij vullen helemaal geen rapporten in. „Een boer hóórt niet in de bedéling.” Ook deze overheidsbemoeiing wijzen ze af.

Het is niet verstandig bezien. De crisis-maatregelen hebben met „bedéling” niets te maken. Maar consequent is het in ieder geval. „Dat zal geen mins, die eerlijk is, willen ontkunne.”

De geruchtmakende brand in het Rijksdaggebouw te Berlijn heeft de nationaal-socialistische revolutie in een spookachtig licht gezet. Temidden van de verwarring heeft Adolf Hitler, de half-god van driekwart-Duitsland, de macht aan zich getrokken.

In brallende toespraken getuigt hij van zijn bijzondere zending: de Fuhrer voorzegt de wederopstanding van het Groot-Duitse Rijk. In de kortst mogelijke tijd zal hij het Germanendom zijn leidende plaats in Europa teruggeven.

[102] Het Duitse volk moet hem daarvoor echter enige tijd geven! Om deze grootse toekomst te verwezenlijken moet Duitsland zich eerst sterk maken. Het zal evengoed een leger hebben als de vijanden van Duitsland ...

Daarom wenst Duitsland - voorlopig - liever kanonnen dan boter; liever staal dan kaas en liever uniformen dan vlees.

Dit maakt er de toestand voor Nederland alweer niet florissanter op.

Het bestuur van het K.Z. Volvet merkt dat aan allerlei bijkomstigheden; ook aan verzoekschriften zoals die vroeger niet voorkwamen. Verzoekschriften, waaraan echter niet kan worden voldaan!

Er zijn leden die uitstel van betaling vragen op het moment, dat de contributie al moest zijn voldaan. Anderen willen als lid toetreden - de gemerkte kaas brengt nu

eenmaal zoveel meer op dan ongemerkte - maar op voorwaarde van vrijstelling van entreegeld.

Ook blijkt er wel eens onmacht om boete te betalen ...

Op alle gebied komt tot uiting hoe moeilijk ook de veehouderij in Nederland zaken doet.

Niettemin is 1933 voor het K.Z.Volvet ook in ander opzicht een gedenkwaardig jaar geworden: na vele proefnemingen is tenslotte een definitief onderscheidingsmerk voor boerenkaas vastgesteld en officieel gedeponereerd! Het is een hoefijzer-vormig caseïneplaatje, onder andere bedrukt met een koe, een dikke letter B en, als randschrift, het woord „boerenkaas”, zowel in het Engels, Frans als Duits: „farmmade cheese”, „Bauern-Käse”, „fromage de ferme”.

De kaascontrolestations Utrecht en Zuid-Holland hebben hierover, in meerdere gecombineerde vergaderingen, beraadslaagd. De consequenties zijn in allerlei richting overwogen. Tenslotte is men in alle opzichten tot overeenstemming gekomen.

Het wachten is nu nog maar op de toestemming van de minister en onder andere van de Commissie van Toezicht op de vereniging „Het Kaasmerk”.

Verwacht wordt, dat het nieuwe kaasmerk in mei 1934 in gebruik kan worden genomen ...

Tegelijk ook heeft de commissie van onderzoek afgerekend met de geprepareerde kaas! Ook over dit onderwerp hebben het K.C.U. en het K.Z.Volvet overleg gepleegd.

[103] In de praktijk is gebleken, dat geprepareerde kaas nooit als zodanig aan de handel wordt verkocht. Door deze bewerking heeft de aanvankelijk losse kaas uiterlijk het aanzien van normaal gerijpte kaas verkregen. De handel kan van buiten niet of erg moeilijk zien, dat hij geprepareerde kaas koopt.

Wanneer zulke kazen echter na enige weken of maanden in de winkels worden aangesneden, blijkt in een overwegend aantal gevallen welk een abnormaal, in vele gevallen zeer sterk minderwaardig produkt hier is verkocht.

De handel wordt voor schadevergoeding aangesproken of, erger nog, hij raakt zijn markt kwijt.

De vrees is dus gewettigd, dat Nederland zijn goede naam als kaasproducent gaat verliezen wanneer dit bedrog nog langer voortgaat!

Op 10 augustus verzendt het K.Z.Volvet, vrijwel tegelijk met het K.C.U., een krasse circulaire. Het is een bericht met vetgedrukte koppen: „DIT LEZEN!”

„BELANGRIJK BERICHT!” „ERNSTIGE WAARSCHUWING!”

In die circulaire wordt de stand van zaken als gevolg van prepareer-methoden uitvoerig weergegeven:

„Het Hoofdbestuur besluit daarom aan zijn leden te verbieden losse kaas te prepareren, te doen prepareren of een toestel voor het prepareren van kaas in zijn bedrijf aanwezig te hebben.” „Het Hoofdbestuur besluit die leden te schorsen, al of niet gepaard met het opleggen van een geldboete, bij wie geprepareerde kaas of een toestel tot het prepareren van kaas in het bedrijf wordt aangetroffen of wie kaas door een ander laat prepareren.”

Het K.Z.Volvet heeft echter geen zeggenschap over de kaashandel, hoewel ook kaashandelaren zich met dit bedrijf inlaten. Hier is het echter de Crisis Zuivel-Centrale die ingrijpt en zich tot de kaashandel richt:

„Het is de handel bekend, dat onder het z.g. prepareren wordt verstaan de bewerking van kaas, welke ten doel heeft de verwijdering van gassen, die zich daarin eventueel hebben ontwikkeld, waardoor lósse en/of knijperige kaas het aanzien krijgt van een gesloten product.”

[104] „In verband met een en ander verbindt de Crisis-Zuivel-Centrale met ingang van 16 October 1933 aan de inschrijving als kaashandelaar de nadere voorwaarde, dat de handelaar niet in het bezit zij van een toestel of inrichting, met behulp waarvan het hiervoren bedoelde prepareren kan plaats vinden.” „Wanneer door een ambtenaar, belast met de opsporing van overtredingen van de Crisis Zuivelwet, één of meer toestellen of inrichtingen als vorenbedoeld aanwezig zouden worden gevonden in perceelen, zal zulks leiden tot doorhaling der inschrijving als handelaar. Deze doorhaling is onherroepelijk!”

„Verder zal het aan den ingeschreven kaashandelaar verboden zijn handel te drijven in geprepareerde kaas. Overtreding van dit verbod zal eveneens doorhaling der inschrijving tengevolge kunnen hebben.”

In grote meerderheid staan zowel de kaasproducenten als de kaashandelaren sympathiek tegenover deze krasse maatregelen. De enkelingen, die zich met het prepareren van kaas hebben beziggehouden, vinden het geraden daarvan vlug aanmelding te doen, onder opgave van de behandelde kazen, die zij nog in voorraad hebben.

Een ernstig kwaad is bezworen.

MELKPRODUKTIEBEPERKING

[105] MET het voortduren van de economische malaise nemen de crisismaatregelen nog toe. Er is van alles te veel in Nederland! De kranten vullen vele kolommen met de behandeling van strijdvragen. Is er „overproductie” of is er „onderconsumptie”? Moet de produktie beperkt worden of moeten er „koopkrachtinjecties” worden gegeven?

In ieder geval brengt de melk en brengen zuivelprodukten in de verste verte geen lonende prijs meer op. De crisis laat zich niet prepareren. „Aanpassen” is het wachtwoord: ook op het terrein van de produktie.

Wanneer er minder melk komt is er ook minder kaas, minder boter, minder poeder en minder condens. Dan wordt er ook minder op toegelegd, want Nederland kan alles in de verste verte niet kwijt. De „melksteun” vergt enorme offers en ook de melksteun moet beperkt worden.

Er móet iets gebeuren. De melkstroom móet verminderen.

De Crisis-Zuivel-Centrale heeft al sinds enige maanden produktiebeperking in kaasfabrieken bereikt. Thans wordt gezocht naar een uitvoerbaar systeem om tot melkproduktiebeperking te komen.

Er zijn, anno 1935, circa 250.000 melkveehouders in Nederland; onder hen zijn zowel voor- als tegenstanders van beperking. Sommigen menen, dat produktiebeperking tot betere prijzen zal voeren; anderen beweren, dat de kostprijzen nog meer stijgen in verhouding tot de opbrengst; derden willen allereerst de margarine-industrie, die immers allerlei buitenlandse vetten importeert, ingekrompen zien.

In het voorjaar van 1935 heeft de regering een melkproduktiesysteem uitgewerkt. Hierbij zit tevens de bedoeling voor om de melkveehouderij in een positie te brengen die houdbaar is. De regering is hierbij echter grotendeels afgegaan op de argumentatie en richtlijnen van het rapport, dat de margarine-industrie in het begin van 1934 heeft uitgebracht.

[106] De zuivelorganisaties, die het met dat rapport allerminst eens waren, zijn door de regering bij de voorbereiding van een melk produktiebeperking dan ook niet om advies gevraagd. De zuivelorganisaties zouden een uitweg in andere richting gezocht hebben ...

Met vele afgevaardigden van het K.Z.Volvet, samengekomen in „Tivoli” te Rotterdam, luistert Jan Hogedooren op 3 april 1935 naar de toespraak van de heer Van der Koogh. De voorzitter heeft er in zijn inleiding aan herinnerd, dat de minister een onderscheidingsmerk voor boerenkaas, voor zover dat uit caseïne zou bestaan, heeft afgewezen. Proeven, genomen met ander materiaal dan caseïne, zijn helaas mislukt.

Toch zal het bestuur de moed niet opgeven.

Daarna heeft de voorzitter meegedeeld, dat de heer H. J. Huisman in dienst van de Crisis-Zuivel-Centrale is overgegaan, hetgeen een uitgesproken verlies is voor het

K.Z.Volvet. In hem krijgt de C.Z.C. echter een kundige medewerker, die goed op de kaasboerderijen thuis is. In zoverre is zijn vertrek voor de kaasboeren toch niet zonder belang!

Zijn opvolger is intussen reeds benoemd en op deze vergadering aanwezig: de voorzitter heet de heer K. Adema, die voorheen als technisch ambtenaar bij het K.C.U. optrad, in deze vergadering welkom en spreekt, de hoop uit, dat hij met succes onder de Zuidhollandse zelfkazers werkzaam zal zijn.

Dan komt punt 7 van de agenda aan de orde: de melkproductiebeperking.

De heer Van der Koogh merkt allereerst op, dat er in de afdelingsvergaderingen opvallend weinig belangstelling voor dit onderwerp was. Het gaat hier om de vraag of er een nieuw instituut moet komen om de melkbeperking te controleren of dat - voor zover het de zelfkazers betreft - de controleurs van het K.Z.Volvet de controle zullen uitvoeren. De overheid stelt er nl. prijs op, dat de Kaascontrolestations worden ingeschakeld.

[107] „Het K.Z.Volvet is tot medewerking bereid, hoewel het bestuur en de directeur weinig vertrouwen in het welslagen van het ingewikkelde systeem hebben en vooral tegen het principe bezwaren gevoelen. De uitvoering zal velerlei moeilijkheden opleveren: het is voor de boeren een ingrijpende zaak. Wanneer de regeling wordt doorgevoerd en het K.Z.Volvet met de controlewerkzaamheden aanvangt moeten de leden er op rekenen, dat de controle serieus en zonder aanzien des persoons zal worden uitgevoerd.”

Dat de controleurs van het K.Z.Volvet mensen van het vak zijn ziet de voorzitter als enig voordeel.

De afgevaardigde uit Koudekerk onderstreept dit. „Dezer dagen heeft een controleur van de Crisis-Zuivel-Centrale zich bij mij thuis niet ontzien om bij het controleren met zijn vingers in een pan karnemelkse pap te roeren ... Een controleur van het K.Z.Volvet zou, in geval van twijfel, daar een monster van hebben uitgeschept.”

Het is maar een bijkomstig voorbeeld, maar er blijkt toch weer uit dat het voor de boeren zelf ook aangenamer is wanneer de controle op de melkbeperking door de „eigen” ambtenaren wordt uitgevoerd.

Op de vraag van de voorzitter, of de vergadering instemming betuigt met het voorstel, dat het K.Z.Volvet zal trachten de aanstaande regeling zo goed mogelijk te helpen uitvoeren, wordt zelfs met applaus geantwoord. Dit bewijst, hoeveel vertrouwen de boerenkaasproducenten ook zélf in hun controledienst hebben.

De controle op 250.000 boeren blijkt naderhand uitermate ingewikkeld te zijn!

Meer dan 2000 controleurs zijn in het gehele land met de controle bezig ...

Niettemin: „de melkproductie móet beperkt worden,” heeft ir. Louwes volgehouden, „anders gaan we naar de kelder.” Alleen al via K.Z.Volvet komen er wekelijks 3300 weekrapporten bij de CrisisZuivel-Centrale binnen!

Na enkele maanden heeft de C.Z.C. moeten vaststellen, dat de controle op de naleving der beperkingsmaatregelen bij niet-aangesloten boeren een compleet fiasco is geworden: alleen de controle bij de aangeslotenen van de kaascontrole is correct gebleken.

EEN ZELFKAZER IN NOORD-FRANKRIJK

[108] **JAN HOGEDOOREN** en zijn vrouw, Wilhelmina Hogedooren geboren Koolhaas, zijn laat in de avond overgestapt op de trein van Leiden naar Alphen. Ze kunnen terugzien op een emotievolle dag: ze hebben Jan Hogedooren junior en zijn jonge vrouw Ali helemaal tot Brussel weggebracht op hun treinreis naar Noord-Frankrijk, waar Jan gaat boeren in de buurt van het oude Laon. Dit is het nooit gedachte gevolg geworden van een excursie, die Jan met een gezelschap jonge boeren in de nazomer van 1938 naar Noord-Frankrijk gemaakt heeft. Ze hebben daar Hollandse emigranten bezocht in de buurt van Metz, Châlons, Reims en Laon.

Daar bij Laon deed zich de gelegenheid voor om een „ferme” over te nemen en, na enige maanden onderhandelen, is Jan er ingestapt. Aan de emigratie is een bruiloft voorafgegaan: een bruiloft met een weemoedig vooruitzicht, want moeder Hogedooren zal in het vervolg wel erg ver van haar oudste zoon af wonen ...

Vandaag, vrijdag 28 juli 1939 hebben vader en moeder Hogedooren hun oudste zoon en eerste schoondochter tot Brussel begeleid. Ze hebben er, voor het laatst samen, gegeten op het Brouckéreplein, dat misschien wel het drukste punt van Brussel is. Op alle daken van de gebouwen op dat plein hebben ze de ingewikkelde staketsels gezien van bewegende lichtreclames, die, naar iedereen zegt, 's avonds een fantastische illuminatie teweeg brengen.

Op de terugreis hebben ze wél de reclame aan het Gare du Nord, de „Noorderstatie” verlicht gezien: de lichtreclame die het K.Z.Volvet, het K.C.U. en het kaascontrolestation Noord-Holland al vanaf 1935 op dit station in huur hebben. Het is een reclame voor „Echte Gouda Kaas” en „Noord-Hollandsche Edammer”, met daaronder diezelfde woorden in 't Frans: „Vrai fromage de Gouda” et „Fromage d'Edam, Hollande”. De letters en de beide kazen, een Goudse en een Edammer, zijn van 's morgens 10 uur tot 's avonds 12 uur verlicht.

[109] Bijna 4 jaar achtereen is deze reclame al in gebruik. Het echtpaar Hogedooren is er echt wel een beetje trots op! Als ingewijde weet Jan Hogedooren, dat deze reclame over enkele dagen zal worden beëindigd. De kosten zijn, in deze slechte tijden, niet langer verantwoord: 15.000 gulden per jaar is een hele som, al wordt die dan ook door drie kaascontrolestations gezamenlijk gedragen!

Als ze, in de late avond, in de trein naar Alphen sporen is moeder Hogedooren zowaar in slaap. De indrukken en de vermoeienissen van de dag zijn haar te machtig geworden!

Jan laat haar maar. Ze begint zowaar al een beetje grijs te worden, die Mien. Tja, de tijd vliegt. Het is al weer vier jaar geleden dat die wereldtentoonstelling in Brussel gehouden werd. De inzending Goudse kaas was er overigens wel een suc-

ces. De lichtreclame aan het Noorderstation in Brussel is daar nog een overblijfsel van. Heeft die propaganda nut afgeworpen? Het is nooit gemakkelijk daar een afdoend antwoord op te krijgen. Een feit is, dat je het in de tegenwoordige tijd niet zonder propaganda af kunt. De vraag blijft steeds: wat is voor het moment de beste methode.

Zo mijmert Jan Hogedooren voort. Het is nu, op twee maanden na, ook al weer twee jaar geleden dat dr. Van Gulik als directeur van het K.Z.Volvet afscheid heeft genomen, in goede gezondheid weliswaar. Hij heeft de kwade jaren, die hem mogelijk zouden dwingen zijn functie neer te leggen, voor willen zijn: om deze reden heeft hij het bestuur verzocht er niet bij hem op aan te willen dringen langer in functie te blijven dan tot aan de pensioengerechtigde leeftijd. Een paar maanden geleden heeft hij de oud-directeur nog gezien en gesproken: het was bij de begrafenis van de heer Van der Koogh, die in juli 1939 vrij plotseling is overleden.

De nieuwe directeur van het K.Z.Volvet, dr. C. van de Bunt, was voor de heer Van Gulik nu eens geen onbekend gezicht: van 1928 af was dr. Van de Bunt al chef van het laboratorium.

Ook de opvolger van de heer Van der Koogh is een vertrouwde figuur: dat de heer Van Wijnen gekozen is hebben de zelfkazers haast vanzelfsprekend gevonden! Dat hij bovendien al een paar jaar als voorzitter van de Nederlandse Zuivel-Centrale fungeert is een ontwikkeling, die iemand als dr. Swaving overigens niet vermoed zal hebben ...

[110] Nee, de tijden zijn er ook niet rustiger op geworden. Het zijn rumoerige dagen die de wereld beleeft. Er komt geen krant of er wordt in geschreven over nieuwe eisen of dreigementen van Hitler. Er is geen nieuwsuitzending, of je hoort van nieuwe Duitse dreigementen of eisen.

De regering probeert van alles om de nog altijd heersende malaise het hoofd te bieden. Maar het blijft allemaal kunst- en vliegwerk. Net als destijds met de melkproduktiebeperking: binnen vijf maanden werd het hele systeem weer aan de kant gezet!

Even vóór Alphen moet hij moeder Hogedooren zowaar nog wakker maken. Half slaperig stapt ze het stationnetje uit. Het was ook zo warm in de trein!

In de frisse avondwind knapt ze op. De fietsen staan nog bij Toor, opzij van het hotel.

In een dik kwartier kunnen ze thuis zijn.

„Het is tegenwoordig nooit meer zo donker als vroeger,” meent juffrouw Hogedooren, „zelfs niet als de lucht bewolkt is.”

„Dat komt door de lichten van de steden,” onderwijst Jan. Recht voor hen uit, die grote, lichte vlek tegen de wolken, dat is Leiden. „En iets naar rechts zie je Haarlem.”

Overal, waar je rond kijkt, zie je in de verte de steden lichten tegen het wolkendek: naar links de lichten van Den Haag en Rotterdam; rechts achter hen, die grote lichtvlek, daar ligt Amsterdam. Allemaal lichten, die het polderland beschijnen en ... bedreigen. De landhonger van de steden is niet te stillen!

VOLVETTE KAAS IN OORLOGSTIJD

[111] **VROUW** Koolhaas heeft meteen teruggedacht aan die warme, angstige augustusdag in 1914. Nu, op 10 mei 1940, is het haast net zo gegaan.

Maar dit wordt anders. Erger ...

De Duitser is dwars door Nederland gestoten, door erewoord en weerstandslinies heen. Dwars door de economie, dwars door tradities, dwars door plannen en berekeningen.

Dwars door de controle.

Ontreddering is er overal.

Maar de bezetters hebben ervaring. Ze hebben aan alles gedacht en zijn op alles voorbereid. Ook deze chaos zullen ze ordenen.

Bevel volgt op bevel, verordening op verordening. Het bezette gebied moet overschakelen op oorlogseconomie.

Alles en iedereen heeft te gehoorzamen. De weduwe Koolhaas en haar dienstbode evengoed als haar schoonzoon, Jan Hogedooren.

Het bestuur van het K.Z. Volvet is even machteloos als de gebroeders Vrijhoef, die op elke overheidsbemoeiing „tegen” zijn en die destijds, noodgedwongen, merkenkaas zijn gaan maken.

De hele regering zit maar lekker veilig daar in Engeland!

O, het is een massa lelijks wat je nu allemaal over de gevluchte ministers lezen moet.

Maar wat je niet leest, wat je misschien wel nooit lezen zult is, dat diezelfde regering er voor gezorgd heeft dat Nederland kraakt van de voorraden. Vetten, rijst, katoen, koffie, wol, olie, rubber, leer - het ligt alles in enorme hoeveelheden in Nederland opgeslagen.

De regering heeft wel het een en ander zien aankomen. Alleen dit niet ...

Als wolven hebben de bezetters zich van alles meester gemaakt. Maar ze betalen! Ze zijn geen vijanden, wat dacht je? Ze ruilen die Nederlandse voorraden voor bescherming tegen Engeland. De Nederlanders zijn meteen van geweldige kosten af: ze hebben immers geen eigen leger meer te onderhouden?

[112] Alle blokkeringsmaatregelen dienen dan ook in de eerste plaats de doeleinden van de bezetters. De Nederlandse ambtenaren zijn onmachtig daar ook maar iets tegen te doen. Weken, maanden achtereen, dag en nacht duren de transporten in oostelijke richting voort.

En toch ... er zijn nog regeringsmensen, die kans zien door allerlei verschuivingen van voorraden en door allerlei gewaagde manipulaties kleine hoeveelheden van die voorraden te redden.

En nu die enorme voorraden weg zijn, nu moet er blokkering blijven om het weinige dat er nog is, het weinige, dat er nog geproduceerd kan worden, zo eerlijk mogelijk te verdelen.

De lijst van distributiegoederen is als een lawine aangegroeid: ook boter en kaas, produkten van eigen bodem, worden heel schaars toegewezen.

Zelfs de domste mensen zien waar het op aan gaat. Er zijn een massa kleine karns onder het publiek verkocht. Maar alle slimheid ten spijt wordt ook de melk gerantsoeneerd: „om te voorkomen, dat de consumenten zich op de melk zullen werpen.”

Men verbeeldt zich, dat de eerste oorlogswinter moeilijk is. De boeren zien met verlangen uit naar het ogenblik, dat de stallen kunnen worden ontruimd en het kaasmaken kan beginnen. De winter is lang en streng geworden.

=====

De heer Hitler is indertijd, daar in Braunau, niet voor niets huisschilder geweest! Hij heeft gestaan op korte- en op uitschuifladders. Vandaar, dat hij overal kijk op heeft gekregen. En waar zijn kijk uberhaupt niet toereikend mocht zijn, is daar nog altijd zijn onfeilbare intuïtie. Daar profiteert reeds heel het bezette gebied van mee. Hij heeft zich zelfs persoonlijk met de belangen der Nederlanders bemoeid.

Dit staat heel duidelijk in de krant. Hij geeft Nederland geen militair bestuur! Hij zal het baas laten over eigen zaken. Maar het bezette gebied zal zich echter van eigen bodem moeten voeden, want Duitsland heeft momenteel genoeg aan zijn eigen zorgen. In de eerste plaats moet Nederland zuinig zijn. De weermacht kan alleen voor de noodzakelijkste dingen benzine en olie afstaan. Dus geen onnodig gesleep meer met melk van noord- of oost-Nederland naar het westen. Wanneer ook de kaasboeren alle melk afleveren zal er melk voldoende zijn in west-Nederland. Dit hebben de Duitse economen, die aangesteld zijn om de Nederlanders te adviseren, al bekeken!

[113] Reeds kent de voorzitter van de Nederlandse Zuivel-Centrale zijn instructies. De Duitse adviezen moeten stipt worden opgevolgd.

Hij lijkt een dwarse kerel, die Hollandse voorzitter. Het lijkt wel of hij denkt, dat 'ie het béter weet dan de bezetting! Hij begrijpt kennelijk niet dat 'ie in bezet gebied woont en dat zijn Zuivelcentrale niets heeft in te brengen. Hij zou de boeren kaas willen laten maken! Volvette kaas, in oorlogstijd! En dat in omstandigheden, dat er hooguit ondermelk te distribueren valt!

Vandaag is hij, waarachtig, opnieuw bij de autoriteiten geweest. Hij heeft gevraagd, waar straks de melk moet blijven in de maanden van de grootste melkproductie: er kan geen melkbus worden gemaakt zonder toestemming van de weermacht! Wat moeten deze boeren met hun varkens doen als ze geen kaas kunnen maken?

De Duitse adviseurs hebben elkaar aangekeken. Er zit iets in. Zij zullen de suggestie bespreken. Uiteindelijk moet het „Rijkscommissariaat” beslissen!

* * *

Daar is „der Kerl” alwéér! Herr Von Wainen kent de eindbeslissing toch? Er zal geen boerenkaas meer worden gemaakt.

„Maar weten de autoriteiten wel, dat er kaas zal moeten worden opgeslagen? Er zal toch ook in de wintermaanden kaas gedistribueerd moeten worden? Staat het soms al vast dat er geen tweede oorlogswinter zal volgen? Weten de autoriteiten wel, dat die boerenkaas juist zo geschikt is om te worden opgezet? Met name de

zwaardere kazen, de degelijker kwaliteiten worden tijdens het bewaren niet slechter, maar beter! Dit is voor levensmiddelen van enorme betekenis. Die boerenkaas is misschien wel de meest waardevolle vorm, waarin je melk conserveren kunt.” Werkelijk, de voorzitter kan hier uit ervaring spreken. Hij is zelf boerenkaasproducent geweest. Ook was hij directeur van „de Producent”: de bekende exportvereniging voor boerenkaas. Hij kan over kwaliteit van kaas en onderhoud van kaas meespreken.

Tja. Het lijkt de adviseurs nuttig om dit nog eens voor te leggen. Er zit iets in. Uiteindelijk zal het „Rijkscommissariaat” moeten beslissen.

[114] Wat het bestuur van het Kaascontrolestation nauwelijks heeft verwacht, wat de kaasproducenten als iets vanzelfsprekends zien, gaat door. De heer Van Wijnen heeft bereikt dat de zelfkazers, zij het dan ook een beperkte tijd in het seizoen, hun volvette kaas kunnen maken.

Geleidelijk zullen ze in het voorjaar worden ingeschakeld, geleidelijk ook zullen ze in de nazomer weer moeten ophouden.

Als basis voor de regeling zal de toestand gelden, zoals die op de boerderijen in 1938, 1939 en 1940 was.

Op 2 maart zal de eerste groep met kaasmaken mogen beginnen; op 1 april de tweede groep en op 11 mei de laatste groep. Te zijner tijd zal worden bekend gemaakt wanneer de kaasmakerij gestaakt moet worden.

Er is ergernis. Er is verontwaardiging. Hoe kan het bestuur van het Kaascontrolestation nu zo’n regeling in elkaar zetten. Het regent protesten bij het K.Z. Volvet in de Laan van Meerdervoort. Waar ze ... niet thuis horen.

Tja. Wat weten de boeren ook van de voorgeschiedenis af?

=====

Het lijkt er onderhand op, dat half Nederland bij de Centrale Crisis-Controledienst is ondergedoken. Lui van de K.L.M. zitten er ook bij. Je kunt er wel een speciale knecht voor op na houden om al die controleurs te woord te staan. De één heeft de keuen nog niet geteld of er staat al weer een ander voor de deur om de schapen te registreren of de kippen op te schrijven. Naarmate de toestand verergert, verscherpt ook de controle.

„De C.C.D. staat tussen de bevolking en de honger in,” heeft de C.C.D. telkens moeten herhalen. Daarom staat de C.C.D. op je land en op je zolder; tussen je vee en in je kelder.

Je moet ook helemaal niet gek kijken als er ‘s morgens in alle vroegte controleurs bij de koeien staan geposteerd. Niet om je te helpen melken, maar om op je vingers te kijken: om de melk op te nemen en te controleren of alles wel klopt met je produktieboek.

De boer moet alles toelaten.

[115] Het is maar goed dat de controle op de kaas, de kaasmelk, de weiboter, de kaas- en boterbonden en alles wat daar nog bij komt in één hand is en over het Kaascontrolestation loopt. Dit bespaart ook de boeren tijd: kaascontroleurs weten tenminste iets áf van de gang van zaken op de boerderij.

De controleur Jansen vindt het tegenwoordig óók nauwelijks bij te houden. Dat kan trouwens bijna niemand van de kaascontrole. Men fietst nog, maar je moet

niet vragen hoe. Men controleert, maar je moet niet vragen hoe: het lijkt vaak op een doorlopende training in zelfverdedigen of op het verzamelen van klachten en protesten. Gelukkig kun je ook wel eens vlot met een bedrijf klaar zijn, zoals bijvoorbeeld bij Staamer. Dat is een solide bedrijf gebleven, met flinke melkproductie. Het is onmogelijk, dat daar „frauduleuze” handelingen worden verricht, die noemenswaard zijn.

Staamers vrouw heeft het de controleurs telkens met de nodige nadruk verzekerd: zij en haar man willen liever niet in Vught terecht komen. Ze willen graag rustig leven en rustig slapen. Ze hebben zich voorgenomen om zich met geen smokkel-of-wat-dan-ook in te laten. De controleurs mogen vrij zoeken: ze zullen niets vinden.

Vandaag staat ook Staamers bedrijf op de lijst van controlebezoeken.

„Opoe, daar is een controleur om je te controleuren.”

De kleindochter heeft de controleur al gezien en aangekondigd. Die zwarte, dubbele fietstassen zijn overal bekend!

Grootmoeder Staamer zit in het zomerhuis; ze is met de inmaak bezig. Op een, al nat geworden laken, tuimelen duizenden en duizenden snippers uit de snijboonmolen.

Die zwarte fietstassen zijn overal bekend

[116] Nee, er is niemand thuis. De baas en de vrouw zijn vandaag uit. Vroeger gingen ze altijd een dag naar het konkoers hippique. Maar omdat dit niet meer kan tegeswoordig zijn ze op familiebezoek. „Kan de controleur zelf even een monster halen van de pers?” Opoe kan hier zo moeilijk van opstaan. „De controleur weet de weg in huis wel, hé?”

Jansen redt zich wel. De weg is bekend: over de deel, langs de til, waarop altijd die rij omgekeerde, glimmend gelakte kaasvaten staat, de banden mooi-blank geschuurd.

Hé, daar staat één kaasvat een beetje uit het gelid. Dat gebeurt hier nooit. Er zal toch niet ...

Warempel! daar ligt zowaar een kaasje: een lilliputter, zonder kaasmerk. Onder die andere kaasvaten ligt niets.

Eerst dan maar het kaasmonster. Gewichten van de pers, ijzer omhoog, pin eronder, kaasdoek weg. Rand van de kaas, datum op de korst geschreven en dan het kaasdoek er weer glad omheen. Jansen zal laten zien wat deskundig omdoeken is!

De kaas staat alweer onder de pers. Dan volgt het tellen van de kaas in de kaaskamer en in de kelder. Kijk, hier liggen ook al omgekeerde kaasvaatjes. Nee, niets er onder. Maar onder dat aardappelschaaltje wél. Weer zo'n dwerg!
Dit is geen „fraude” van betekenis. Maar het is een overtreding. En het klopt niet met hetgeen de boerin zo dikwijls heeft beweerd ....

Kijk: zo'n anilinepotloodje schrijft erg willig op die blanke, weke kaaskorst. Het staat er op: „foei!”. Op het kaasje op de til, onder het kaasvat, komt ook te staan: „foei!”. Daar laat hij 't voorlopig bij. Staamer is geen gemakkelijk mens; hij houdt het midden tussen een opvliegend en een driftig heerschap ... Jansen zal geen misbruik maken van zijn afwezigheid, noch van het vertrouwen van opoe.
De snijboonmolen siepert nog onafgebroken voort. „Wil grootmoeder tegen de baas zeggen dat er een briefje voor hem in het kaasboek ligt?”

Bij de weduwe Koolhaas zit er iets niet goed. Zij heeft zeven kilogram weiboter te kort. Er is, volgens het produktieboek, in de voorgaande en reeds gecontroleerde periode viermaal 3½ kg weiboter gemaakt. Er is niets meer in voorraad en er is maar voor 7 kilogram boter aan bonnen geplakt.

[117] Nee, vrouw Koolhaas weet niet hoe dat zit. Zoveel boter is er werkelijk niet geweest. Zelf houdt ze het kaasboek niet meer bij: dat doet de dienstbode. Ze zal haar even roepen.

De dienstbode snapt het ook niet. Ze heeft alle bonnen geplakt: ook die van de evakuweezen. Er is 14 pond weiboter in die tijd gekarnd en net zo door haar geboekt. Die is allemaal opgegaan. Er moet ook voor 14 pond boterbonnen zijn. „Pond?” Maar het is een kolom voor kilogrammen die Plonia moet invullen. Jansen is al aan 't cijferen. Zoveel koeien; zoveel kaasmelk verwerkt. Dat is globaal zoveel kaaswei. Normaal kan daar zoveel weiboter van worden gekarnd.

Eerst nog even een paar kazen gewogen om de geboekte kaasmelk te vergelijken. Ja. De praktijk klopt redelijk met hetgeen juffrouw Plonia aanvoert. Maar de perioderapporten met die cijfers heeft het Bedrijfschap al ontvangen: er is alzo een tekort. De instructie schrijft ook in gevallen als deze het proces-verbaal voor. Hetgeen Jansen dan ook opmaakt. Maar de bewijsvoering over de onschuld van „de verdachte” zit er met evenveel woorden in verwerkt.

Zo werkt de kaascontrole voort! Zelfs in oorlogstijd moet de controle op alles én de garantie van het Rijkskaasmerk gehandhaafd blijven.

Het K.Z. Volvet heeft, de oorlog ten spijt, weer een nieuw lid ingeschreven: Ipenburg uit de Wetering.

Het is maar een dwergbedrijf; eigenlijk helemaal niet wat je noemt een kaasboerderij. Hier is iets lelijks gebeurd. De C.C.D. heeft er tien kaasjes van elk 3 kilo weggehaald en proces-verbaal opgemaakt wegens clandestien kaasmaken. Het feit viel niet te ontkennen: ze lagen er open en bloot, op planken midden in de kleine

koestal. Hij heeft gebid en gesmeekt, maar ze hebben de kaasjes subiet meegenomen.

De veehouder, die niet bij een kaascontrolestation is aangesloten, mag nu eenmaal geen kaas maken.

Het is hierom, dat Ipenburg zich nu als lid bij het K.Z. Volvet heeft aangemeld. Controleur Jansen moet naar hem toe voor het contract, voor de Rijkskaasmerken en verdere instructies.

[118] Jansen krijgt de hele geschiedenis te horen: hoe de C.C.D. zo maar binnenkwam en naar z'n kaasboek had gevraagd.

Dat had 'ie natuurlijk niet. Toen hebben ze z'n kaasjes op slag meegenomen. En een proces-verbaal opgemaakt.

Ipenburg moet volgende week voorkomen en dat, terwijl hij helemaal geen clandestiene kaas heeft gemaakt!

Ipenburg heeft een „bewijs van toelating”. Dat is toch een vergunning? Hij heeft alle verkaasde melk netjes in het C.M.C.-boekje verantwoord. Driehonderd ons kaas mocht hij maken volgens de circulaire van het Bedrijfschap: tweeënvijftig maal drie ons en dat tweemaal, want hij is met z'n vrouw samen.

Zo slecht ziet Jansen dat proces-verbaal niet in. Ipenburg moet tegen de tuchtrechter zeggen hoe het allemaal gegaan is. Hij moet die circulaire, het bewijs van toelating, het C.M.C.-boekje én de dagbriefjes meenemen. Dan kan de rechter onmiddellijk vaststellen, dat Ipenburg te goeder trouw is geweest.

Och heden, nee! Dat gaat Ipenburg boven z'n pet. Hij is nog nooit voor het gerecht geweest. Hij kan niet praten ook! Hij kan de vrouw trouwens geen uur alleen laten: ze is ziek.

Ipenburg zou er toch een advocaat voor kunnen nemen? Hij moet straks niet schrikken als 'ie een boete krijgt van drie-, vier- of vijfhonderd gulden!

Och heden, nee! Hij heeft geen gulden te missen. Zou de controleur het niet effe voor Ipenburg willen gaan toelichten? Hij woont toch immers in de stad? Het is voor hem misschien maar een half uurtje werk!

Jansen heeft zich laten bepraten ...

Hij is op de zitting als de naam van Ipenburg wordt afgeroepen. „De beklaagde is niet verschenen,” zegt de bode. Er is iemand anders in zijn plaats.

Zeker! De rechter staat hem toe de situatie te verduidelijken.

De reden, waarom de verdachte niet aanwezig is, wordt door zijn edelachtbare geaccepteerd.

Kijk, dit is de circulaire, die door het Bedrijfschap aan alle veehouders is verzonden. Die circulaire spreekt van een „vergunning tot kaasmaken” en Ipenburg heeft gemeend dat hier het „bewijs van toelating” mee bedoeld werd. Hoewel dat voor de vakgroep geldt.

[119] Reeds uit de omstandigheid, dat Ipenburg alle verkaasde melk in het C.M.C.-boekje heeft geschreven, blijkt, dat hij te goeder trouw is geweest. De bedoeling om op clandestiene wijze kaas te maken, was geenszins aanwezig.

„De beklagde is niet verschenen”

Zelfs de dagbriefjes uit die bewuste periode heeft Ipenburg bewaard en overgelegd. Dat doet iemand niet die van plan is om de helft van z'n melk te verdonkeren.

„Wat zijn dagbriefjes?” De edelachtbare wil dat precies weten.

„Dat zijn die smalle strookjes papier, die de zuivelfabriek aan de melkrijder meegeeft, met de retourbussen. Ze zitten altijd tussen het deksel en de melkbus geklemd.”

Juist! De edelachtbare heeft die dingen wel eens zien zitten ... „Heeft Ipenburg dat C.M.C.-boekje niet naderhand pas ingevuld?” Ook dat niet. De verbalisanten hebben dat in ieder geval persoonlijk kunnen - en toch zeker ook moeten - controleren?

„Zulke zaken horen hier eigenlijk niet,” verzucht de rechter tot de officier. „Hier moest een zuiveldeskundige zitten.” Hij zal eerst nog eens de verbalisanten horen. Veertien dagen later heeft Ipenburg de uitspraak thuis gekregen. Hij is schuldig bevonden, echter zonder oplegging van boete.

[120] Jan en Willem Vrijhoef hebben zo hun eigen opvattingen. Ze zijn huurboertjes gebleven. Controle vinden ze even nuttig als kiespijn. Daarom hebben ze ook nooit willen trouwen. Je kunt de zaken draaien zo je wilt, maar uiteindelijk is het bij alles en altijd om je portemenee begonnen. „Dat zal geen mins, die eerlijk is, kenne ontkunne.”

Zoals het tegenwoordig gaat, heeft de wereld vroeger toch maar nooit beleefd. Controle op je hele hebben en houden. Je hebt vergunning nodig voor nou-letterlijk-álles. Kaasvergunning, karnvergunning, slachtvergunning, kaasdoekvergunning, sodatoewijzing, stremseltoewijzing, brandstoffentoewijzing, petroleumtoewijzing, - een mens gaat er wat van krijgen. De controleurs rekenen precies voor je uit hoe lang je met een flessie strem toe moet. Als ze maar even twijfelen, kun je op huiszoeking rekenen.

Je mag niet aan je eigen kaas komen of eerst moet er een controleur bij staan. Je kunt, met permissie gezegd, niet eens even naar nou-jebegrijpt-me-wel of er loopt een controleur achter je án.

Goed, goed, een boerenmens is nu eenmaal bezet. Maar dit duurt nu al een jaar of vier. De gebroeders Vrijhoef beginnen er onderhand de brui aan te geven ... Nou is er onlangs, per aangetekende, een circulaire gekomen.⁷⁾ Ze zullen de kaasbereiding op 13 augustus al moeten stopzetten.

Nee, daar denken ze niet aan. Ze hebben een kaasboerderij om kaas te maken. Ze hebben wei nodig voor de varkens en voor de kalveren. Dan willen ze liever riske- ren wat er van komt.

Daar is Jansen dan, in het begin van september. Net als bij alle anderen komt hij bij de gebroeders Vrijhoef de Rijkskaasmerken én de karn verzegelen. Maar wat spoken de gebroeders hier uit? Er staan nog kazen op de pers! Er drijft nog room op de weistaren. De heren hebben de desbetreffende aangetekende toch zeker evengoed ontvangen als alle, anderen? Ze zijn al haast een maand te lang doorgegaan met kaasmaken! Niemand heeft meer vergunning.

O niet? Met afgemeten passen loopt Willem Vrijhoef op de schoorsteen toe. Dan stapt hij plechtstatig met het dikke boek op de tafel af. Daar ligt 'ie, de bijbel! Met zijn rimpelige wijsvinger tikt hij heel pertinent op de harde omslag: „dit is onze kaasvergunning! In dit boek staat alles wat we doen en laten magge. En dit is ook onze karnvergunning!”

[121] Daar staat Jansen een ogenblik te kijken ...

„Er staat alles in, wat u doen en laten móet,” verbetert Jansen.

„Er staat bijvoorbeeld in, dat u de overheid moet gehoorzamen.” „U bent de over- heid niet,” troeft Willem. „Daar horen glimmende knopen bij.”

Da's waar. De controleur Jansen draagt geen glimmende knopen. Wél een glim- mende penning. Willen de gebroeders zich overtuigen? Dat hoort zo bij dit soort gang van zaken. De persoonsbewijzen van Jan en Willem moeten er bovendien nog aan te pas komen.

De Rijksmerken worden verzegeld. De karn wordt verzegeld.

Maar bij het proces-verbaal, dat diezelfde avond nog naar Den Haag gaat, wordt een zakelijke toelichting gevoegd op de netelige situatie, waarin deze moeilijke, maar toch wel eerlijke mannekes verkeren.

En van Jan en Willem valt er een fel protest in de brievenbus van een bekend per- ceel aan de Laan van Meerdervoort. Ze weten zeker, dat ze die controleur voor zijn.

Het is een protest temidden van honderd andere protesten, verzoeken en klachten, die aan ... het verkeerde adres zijn.

---

7 eind juli 1944.

Het papier is schaars in die laatste oorlogswinter. Maar aan de correspondentie, die dagelijks bij het bestuur van het K.Z.Volvet binnenkomt zou je dat niet merken!

„Het is een protest temidden van 100 andere ...”

OPBOUW

[122] **DESTIJD**S vol branie en gemotoriseerd gekomen, moeten ze nu te voet vertrekken, de Duitsers. In lange kolonnes marcheren ze oostwaarts: verslagen, vernederd en ontgoocheld. Sinds de meidagen van 1945 gaat de lijn weer naar boven, al zie je dat dan niet direct. Van de boerenkaas zou je geneigd zijn te zeggen, dat er nog minder van wordt geproduceerd dan in 1944. De vervoersmiddelen zijn nog zo gebrekkig, dat er naar het westen maar beperkte hoeveelheden melk getransporteerd kunnen worden.

Aan de zelfkazers kan nog lang niet worden toegestaan vrijelijk gebruik van de kaastobbe te maken. En - voor slechts een paar weken vinden velen het niet eens de moeite waard. Dat gesukkel met versleten kaasdoek, het tekort aan allerlei materialen stimuleert ook niet. Als je niet met plezier kunt werken, stop je er des te eerder mee.

Zelfs in 1944 'is er niet zo weinig boerenkaas gemaakt als in dit seizoen. Aan het eind van 1945 wijzen de productiecijfers het wel uit: in totaal slechts 5 miljoen kilogram boerenkaas, en dat voor Zuid-Holland en Utrecht samen! De handelaren voorspellen het al: voor we vijf jaar verder zijn wordt er niet één boerenkaas meer gemaakt.

De teruggelopen kaasproductie is de laatste tijd overigens niet de enige factor die de kaascontrolestations Zuid-Holland en Utrecht gemeenschappelijk hebben: er is nu ook een gemeenschappelijke directie. Dr. C. Schiere van het kaascontrolestation Utrecht fungeert tegelijkertijd als directeur van het K.Z.Volvet, hetgeen als een verdere grote stap naar samenwerking wordt gezien.

Ook op de boerderijen voltrekken zich veranderingen: veranderingen, die door de oorlogstoestand vaak zijn uitgesteld.

Wat de weduwe Koolhaas betreft, zij kan de kaasmakerij met haar achtenzeventig jaar niet meer aan. Ze heeft het tot nog toe willen en kunnen volhouden, dank zij Plonia, die haar de hele oorlog door als huishoudster is trouw gebleven; dank ook zij Jan Hogedooren, die de kaas geregeld voor zijn schoonmoeder verkocht heeft.

[123] Maar het besluit is nu dan toch gevallen. Plonia gaat volgend jaar trouwen. De melk moet toch al verplicht worden geleverd en zodoende zal de kaasmakerij stopgezet worden tot de voorzomer van 1946, als Jansje Cornelia Hogedooren, de kleindochter, de plaats van Plonia zal innemen. Nee, niet als huishoudster van grootmoeder: Jansje heeft óók trouwplannen. Dat zal overigens wel najaar van 1946 worden. In de zomermaanden zal het woonhuis een beetje verbouwd worden, zodat grootmoeder min of meer zelfstandig kan blijven.

Die verbouwing heeft heel wat hoofdbrekens gekost. Zouden Jans en Wim kaas maken of niet? Daar moet bij de verbouwing terdege rekening mee worden gehouden!

Jans heeft het al herhaaldelijk gezegd: „als we kaas blijven maken dan willen we het ook goed doen. Niet met die ouderwetse inrichting van grootmoeder, maar zo modern, zo gemakkelijk mogelijk.

Op vervanging van oud en slecht gereedschap en modernisering van de kaasmakerij hebben de heren van de voorlichtingsdienst trouwens al aangedrongen op diverse kaaskeuringen. Kaaskeuringen, die er sedert 1939 niet meer gehouden zijn. Gebleken is, dat het produkt er in de oorlogsjaren niet op vooruit is gegaan: kaaskeuringen zijn meer dan ooit wenselijk gebleken! In ieder geval hebben Bergambacht, Reeuwijk, Oud Ade, Alphen, Stolwijk en Hoornaar in 1946 met flinke kaasdagen het goede voorbeeld gegeven.

Veertig jaar bestaat „Het Kaascontrolestation Zuid-Holland” op woensdag 30 oktober 1946. Maar het is niet daarom dat de vlag uithangt op de boerderij van de oude vrouw Koolhaas. Het K.Z. Volvet zelf laat deze dag onopgemerkt voorbijgaan; de economische omstandigheden zijn nog te moeilijk.

De bruiloft van Jans en Wim is, wegens de slechte tijden, overigens al lang genoeg uitgesteld! De hele buurtschap weet dat en leeft mee: vandaag trouwt de kleindochter van de oude vrouw Koolhaas.

Vanochtend is de melk zoet geleverd met het oog op het feest; de avondmalen worden vanaf 16 september al geleverd. Over twee weken zal ook het tweede melkmaal aan de fabriek moeten worden afgestaan. Het blijft maar een raar gescharrel met de boerenkaasbereiding ...

[124] Daarom vinden de gasten Wim zo'n ondernemende bruidegom! Zoveel geld in de kaasmakerij te steken en dat in deze tijd. Je hoort niet bepaald optimistisch spreken over de toekomst van het zelfkazen.

Zodoende komt de boerenkaas niet alleen op de feesttafel, maar ook in het feestgesprek. Wat schiet er van de varkenshouderij over, waar ze geen kaas maken? Als je met de varkenshouderij verdienen wilt, moet je in de eerste plaats wei hebben en in de tweede plaats varkenshouder zijn! Niet het ene jaar wél varkens en het andere jaar niet. Wie achter de markt aanloopt, verdient niet: die heeft varkens als iedereen er teveel heeft en hij heeft er geen als de prijzen lonend zijn.

Vader Hogedooren knikt met overtuiging. „Het is met de kaasmakerij haast net zo. Het ene jaar loont het wel eens meer dan het andere jaar, maar het zelfkazen gaat nu eenmaal prachtig samen met de varkensmesterij. Hij zegt het zijn vader na: „de kaaspers heeft gouden pootjes”. Je moet je ook niet tevreden stellen met een middelmatige kaasprijs! Zolang je de hogere marktprijzen niet haalt moet je de voorlichtingsdienst raadplegen. Niet alleen de koeien uitmelken, maar vooral ook de voorlichtingsdienst. Ook als het gaat om het onderhoud van je land. Je moet nooit een halve varkenshouder zijn en ook niet een halve kaasboer, maar je moet je radicaal op je vak instellen. Dat doet de fabriek óók. Dan moet je als kaasboer niet alleen op dat melkvet staren, maar nog veel meer de melkplas in de gaten houden.”

Moeder Hogedooren, op haar beurt, zou de weiboter ook niet graag missen. Tenminste niet zoals zij ze maakt de laatste tijd en zoals Jans dat nu ook doet. „Nietwaar Jans?”

De bruid kan het bewijzen. Wat zeggen de mensen van de cake? „Die is met onze eigen weiboter gebakken. Vroeger zouden we zoiets niet gedurfd hebben: dan zou je het zo proeven.” Maar met de tegenwoordige bereidingsmethode ...

De bruidegom moet dat toegeven. Wim heeft het ook wel aan andere dingen gezien. De kalveren en varkens van z'n schoonvader zijn in andere conditie dan die van thuis, waar ze geen kaas maken, hoewel het jongvee daar toch best wordt opgepast. Maar nu Willem eenmaal met de kaas begonnen is, zal hij er ook uithalen wat er in zit. „Vandaar ook al die veranderingen in huis.”

[125] Het is waar: in de afgelopen zomermaanden is er ook wel het een en ander aan gespendeerd. Het aanstaande bruidspaar wilde in elk geval beginnen met elektrisch licht. Destijds heeft grootvader niet voor aansluiting gevoeld. Hij vond het te duur. Maar nu is het extra duur. Op dit gebied is er net zo goed een zuinigheid, die de wijsheid bedriegt. Maar ondanks de materialenschaarste zijn de leidingen er gekomen; het kaascontrolestation heeft bij de instellingen-in-kwestie herhaaldelijk op de nodige medewerking aangedrongen.

De vroegere keuken is nu helemaal kaasbereidplaats. Het kleine keukenraam is uitgebroken; daar is een breed, laag kozijn voor in de plaats gekomen. In stee van de oude, bruine verf is het houtwerk roomkleurig geschilderd. Licht dat het geworden is!

In de kaasbereidplaats zie je geen enkel ding meer dat met kaasmaken niets te maken heeft; zo kun je opschieten met het werk. Een emmer water over de tegelvloer en alles is schoon; het water loopt gemakkelijk af.

Van dat enorm grote woonvertrek, waarin de moeder van Jans geboren is, waar grootvader en grootmoeder in 1890 zoveel kou hebben geleden, zijn nu twee ruimten gemaakt. Dat gedeelte met de schouw er in is woonkamer gebleven. De nieuwe tussenmuur heeft ruimte genoeg overgelaten voor een flinke, doelmatige keuken.

Zo gauw ze maar te krijgen zijn, wil Jans ook een heetwaterapparaat hebben; daar kan de huishouding mee van profiteren.

Vrouw Koolhaas kan er zelf niet over uit zoals alles verbeterd is! Dat ze zo oud heeft moeten worden om dat in te zien. Waarom zijn ze daar zelf niet veertig jaar eerder aan begonnen?

Overall waterleiding! Er hoeft haast nergens meer met water gesjouwd te worden, ook niet naar boven, naar de slaapkamers. Makkelijk, hoor!

En al is die winter van 1946 op 1947 tamelijk streng en lang geworden, de woonkamer was warm en gezellig. Je hebt het nu tenminste vóór kunnen stoken.

Er volgt een laat, maar ook een droog voorjaar en een lange, zonnige zomer. Een droge zomer. Een seizoen met veel minder melk. In het hele land is de melkproductie trouwens lager dan in 1946.

[126] De zelfkazers worden al op 21 september verplicht om 7 melkmalen per week af te leveren.

Op die manier raakt de aardigheid van het kaasmaken af! Je kunt de varkens ook niet 7 keer met de slobber overslaan in een week. Dat betekent weer extra bijvoeren. Iets, waar je niet op gerekend hebt.

Voor sommigen is er echter een bruikbare compensatie gevonden door het Bedrijf. Bepaalde zelfkazers kunnen elkaar, onder zekere voorwaarden, „kaasmaakrecht” overdoen. De bevoordeelden kunnen dan tot 7 december doorgaan met kazen.

Zowel Willem van Berkel als vader Hogedooren zullen daar een dankbaar gebruik van weten te maken.

PERIODIEKE BERICHTGEVING

[127] **ZATERDAG** 11 oktober 1947 heeft de post aan elke kaasboerderij een krantje bezorgd. Wéér een nieuw blad. Daaraan kun je toch zien, dat de tijden normaler worden ...

Ditmaal is er toch wel iets bijzonders aan de hand: het is een uitgave van de controlestations. Elke veertien dagen zullen daarin de mededelingen te lezen zijn van het K.Z.Volvet, van het K.C.U. of van het Bedrijfschap voor Zuivel. Ook zullen er artikelen in worden geschreven die verband met de kaasbereiding houden.

„We gaan er op vooruit,” is de gevolgtrekking van Willem van Berkel. Zelfs de oude vrouw Koolhaas is nieuwsgierig. Waar heeft ze nu toch haar bril gelaten?

Zal Wim haar dan maar iets voorlezen? „De landjuffrouw heeft het maar voor het zeggen! De pachter zal haar wel inlichten.” En zo hoort ze, dat dr. Boekel, de directeur van het Zuivelwezen, deze uitgave erg nuttig vindt. En boven een ander artikel staat, dat kaasmaken bij het melken begint. Dat heeft de heer Jongert ook altijd beweerd. In Stolwijk is een grote kaaskeuring geweest: één van de kazen kreeg zelfs 100 punten. „Toch maar knap werk, hoor!”

De landelijke rijverenigingen hebben een groot defilé in Soestdijk gehouden. De Utrechtse zelfkazers, die daar bij waren, hebben na afloop het prinselijk paar een grote volvette boerenkaas aangeboden. „Wel, dat zou ik wel eens hebben willen zien,” meent grootmoeder hartgrondig.

Dan zijn er ook nog een paar publikaties van het Bedrijfschap voor Zuivel: in plaats van ondermelk zullen de zelfkazers ondermelkpoeder teruggeleverd krijgen. Voor het laatste kwartaal komt er nog een extra toewijzing brandstoffen en opnieuw 3 kilogram soda ...

Op het bedrijf van de familie Hogedooren hebben de bewoners met bijna dezelfde woorden gereageerd. „Wel, we gaan er op vooruit,” heeft ook juffrouw Hogedooren gezegd. „Van zo’n krantje zouden we wel eens gemak kunnen hebben,” vindt vader Hogedooren. Hij blijft praktisch, die grijs-geworden Jan Hogedooren senior.

[128] Er is sprake van, dat ze het bedrijf aan Kees zullen overdoen, volgend jaar of in 1949. Vader Hogedooren heeft dan ook al weer bijna veertig jaar - en profijtelijk - geboerd! Dan hoopt hij het er eens van te nemen! En in ieder geval hopen ze in dat verre Laon te gaan kijken.

Op woensdagmiddag 21 april 1948 groepen er honderden mensen samen op de begraafplaats „Nieuw Eikenduinen” in Den Haag.

Onder de wachtenden zijn veehouders, ambtenaren en bestuursleden van verschillende instellingen. Daar zijn de heren Van Wijnen, dr. Boekel, Boer, dr. Schiere, dr. Van de Bunt, heel het personeel van het K.Z.Volvet.

Ook Jan Hogedooren. Verder nog mensen van de krant.

Zij allen wachten op dezelfde rouwstoet: op de begrafenis van Herman van Gulik, doctor in de farmacie; oud-directeur van het „Botercontrolestation Zuid-Holland”; oud-directeur van „Het Kaascontrolestation Zuid-Holland voor volvette kaas”; oud-directeur van het „Kaascontrolestation Zuid-Holland/Brabant”, officier in de Orde van Oranje Nassau; officier in de Orde van Leopold II, laatste figuur uit het merkwaardig driemanschap Korteweg-Den Hertog-Van Gulik.

Herman van Gulik, de strenge directeur, die streng was voor anderen en voor zichzelf. De man, die niettemin eens bekend heeft „het K.Z. Volvet zijn leven lang in de armen te hebben gedragen”. De man, voor wie de reputatie van het kaasmerk altijd nummer één was omdat de kaasboerderij juist daardoor sterk zou staan.

De baar is in de aula gedragen. Zwijgend stellen de vele belangstellenden zich achter de familie op.

Dr. Boekel, directeur van het Zuivelwezen, tevens Rijkszuivelinspecteur, verbreekt de stilte om als vertegenwoordiger van de minister en de Directeur-Generaal van de Landbouw, enkele woorden aan de nagedachtenis van de ontslapene te wijden, die aan zijn hoofdfunctie nog het directoraat wist te verbinden van verschillende controlestations, opgericht om de hoogste kwaliteit te waarborgen en daardoor zo heel veel heeft verricht in het belang en in dienst van het zuivelwezen. „Met hem is een hoofdfiguur uit het Nederlandse zuivelwezen heengegaan.”

De heer Van Wijnen getuigt, dat Van Gulik pionierswerk heeft [129] verricht, waarbij hij vaak vechten moest tegen wanbegrip en het eigenbelang van derden. „Als een pionier heeft hij zijn weg gezien en is hij die zonder aarzeling gevolgd. Het mooie van pionierswerk is dat men bouwt en het zware ervan is dat men moet worstelen, want men stoot ook op andere persoonlijkheden.”

Het valt de heer Veeren, die de tolk is van alle ambtenaren der samenwerkende Stations, moeilijk om afscheid te nemen van zijn oud-directeur, die hem zesenvieftig jaar kende. „Uw arbeidzaam leven op aarde is geëindigd. Strengheid en rechtschapenheid waren de deugden die u sierden.”

Ir. Visman spreekt namens het college van Directeuren en de Centrale Commissie der Botercontrolestations. „Laat ons hem herdenken zoals wij hem eerst in Leiden en later in Den Haag in zijn werk gezien hebben: een man van groot initiatief en van snelle besluiten, die zijn mening niet onder stoelen of banken stak, die daarom hoekig kon zijn, maar toch ook mensen in zijn buurt kon velen die geen wassen beelden waren.”

De laatste spreker is dominee Meihuizen. Hij meent, dat het beste in een mens gewoonlijk niet gemakkelijk voor een ander kenbaar is. „Dat ene, kleine Christusbeeld in zijn woonkamer typeerde Van Gulik: het meest wezenlijke in hem was zijn vergaande bescheidenheid, die voortkwam uit het geloof, dat de achtergrond was van zijn leven. Dat heeft hem mogelijk gemaakt pionier te zijn. Van Gulik deed meer dan schrijven, werken en spreken: hij geloofde in de genade van Christus.”

Het zijn woorden van troost en verwachting die samenlinken in een bekende koraal: „Harre, meine Seele” ...

Tot Alphen toe reizen de heren Boer en Hogedooren op de terugweg samen. Ze hebben menige herinnering opgehaald uit die eerste jaren van het K.Z. Volvet. Ook over dr. Swaving hebben ze gesproken: dr. Swaving, die in de bezettingsjaren gestorven is.

Dan komt het gesprek op de jonge generatie en op de moeilijkheid voor zoveel jonge boeren om een bedrijf te krijgen. Hoeveel jonge boeren willen er niet weg naar Canada, Australië of Frankrijk? Jan Hogedooren junior maakt het toch maar goed daar helemaal in Laon!

„Moeder had in oktober jl. weer de beste kaas van de keuring”

[130] Over Laon gesproken. Tot nog toe heeft vader Hogedooren de correspondentie met Jan trouw volgehouden. Alleen in de oorlogsjaren heeft de wederzijdse berichtgeving natuurlijk gestagneerd.

Hogedooren senior houdt zijn zoon geregeld op de hoogte van het nieuws uit Holland. Zo nu en dan stuurt hij een nummer van „de Zelfkazer” op als hij denkt dat er iets in staat wat speciaal Jan interesseert. Want het gaat maar wat goed met z’n bereiding van „Franse Goudse boerenkaas”.

Er is al een winkelier geweest, helemaal uit Parijs. Die moet daar een enorm grote kaaszaak hebben. Hij houdt alle buitenlandse kaassoorten in voorraad! Jan heeft z’n naam niet goed onthouden. Kan hij Androuet heten? Hij heeft een paar kazen bij Jan gekocht, maar hij vond de *originele* Hollandse kaas toch belangrijker voor zijn zaak. Hij hield dat garantiemerk altijd maar in de gaten, zei hij, met die letters U en Z. „C’est une garantie, la plus sure du monde”⁸⁾ was zijn ervaring. Hij vond het lastig, dat die Hollandse kaasmerken zo slecht te onderscheiden zijn: er wordt nogal eens gescharreld met kaas ...

Op zijn beurt heeft vader Hogedooren weer geschreven, dat het kaasmerk in 1948 een beetje veranderd is. „Volvet-Holland”, is nu in hoofdzaak de opdruk. Dit jaar

8 „Dat is de zekerste garantie van de wereld.”

pas, op 1 juli, is de melkrantsoenering opgeheven. En in „de Zelfkazer” heeft een verslag gestaan over het aftreden van de heer Van Wijnen als voorzitter van het Bedrijfschap: dat is op 1 november gebeurd; tegelijk is hij geridderd.

De brief, die met Kerstmis 1948 naar Laon gaat is echter langer dan ooit. Waar hij het over de kaasmakerij heeft schrijft vader:

[131] „Het loopt met de rantsoeneering meer en meer op een eind. Op 2 December is bijvoorbeeld de soda vrijgegeven. Maar de boter en kaas zijn nog steeds op de bon. De kaascontrôlestations hebben weer nul op rekest gekregen bij hun pogen om ook de nietinwonende arbeiders in de zelfvoorziening kaas betrokken te krijgen.

De heer Huisman, de zuivelconsulent in Gouda, is begin van de maand gestorven. Je herinnert je nog wel hoe vaak hij bij ons is wezen kijken of alles goed ging en of er nog iets te moderniseeren viel. Zonder hem zouden we misschien nooit zo'n reputatie als kaasmakers hebben gekregen. Moeder had in October jl. weer de beste kaas van de keuring. Ik zou de heer Huisman nog graag eens gesproken hebben. Hij is in Groningen begraven.

Intusschen is er een Bond van kaasproducenten opgericht. Alle zelfkazers zijn er lid van. Eigenlijk is het een reorganisatie van de oude bond van kaasproducenten die destijds nog door de Heer Van Wijnen is opgericht, in 1914 geloof ik. Er was van de zomer weer geharrewar met de kaashandel over opzetbriefjes. We kregen van het Bedrijfschap opzetrecht, maar dat is door de handel genegeerd. Er waren overigens nog meer motieven voor de oprichting. In de oorlog is wel gebleken, dat de zelfkazers op economisch terrein meer belangen hebben dan de Kaascontrôle eigenlijk rechtstreeks wel behartigen kan. Bovendien is er bij de ontwikkeling van vandaag behoefte aan een organisatie, die namens de heele zelfkazerij spreken kan.

Nu, Jan en Ali, dit weten jullie dus weer. Wat het trouwen van Kees en Ans betreft staat het plan nu wel zoo goed als vast om dat eind juni of begin juli van 1949 te doen.”

[132] De tijd vliegt gewoonweg! Het is nu al weer twee jaar geleden dat Kees en Ans getrouwd zijn. Nog denken vader en moeder Hogedooren met genoegen terug aan dat grote feest, toen ‘t hele gezin weer samen was. Gelukkig, dat de boterdistributie kort tevoren opgeheven was.⁹⁾ Niet, dat ze over een paar pond boter gestruikeld zouden zijn: natuurlijk niet! Maar het was alweer bonnenrompslomp minder voor de jonge boerin.

Dat reisje met Jan en Ali, helemaal naar Laon, zullen ze niet gauw vergeten. Wat heeft die Jan daar een mooi bedrijf van gemaakt. En wat is dat een aardige stad boven op die heuvel!

---

9 23 juni 1949.

Ze hopen zo iets nog eens te kunnen doen: daar is nu tijd en gelegenheid voor. Soms wordt het rentenieren vader Hogedooren wel eens wat te gemakkelijk. Niet voor niets heeft hij z'n benoeming in het hoofdbestuur van het K.Z.Volvet aangenomen. Nu hoopt hij de gelegenheid waar te nemen zijn bezwaren tegen het Rijkskaasmerk opnieuw te berde te brengen ... Het buitenland wéét nu eenmaal, dat Goudse boerenkaas een heel apart produkt is. Maar dan moet Nederland er ook voor zorgen, dat men die kaassoort gemakkelijk kan onderkennen.

En de kaasmakers op hun beurt, liever gezegd: de kaasmaaksters moeten zorgen, dat men de boerenkaas blijft zien als iets bijzonders. Daarom vindt Hogedooren die kaaskeuringen ook zo belangrijk. En het reinheidsonderzoek van kaas, dat de controlestations in de loop van 1951 zijn gaan toepassen, heeft hij iets vanzelfsprekends gevonden. Heimelijk heeft hij daar schik van! Tot nu toe hebben de watjes, die de Hogedoorens toegezonden kregen, steeds het cijfer 1 gehad: hier blijkt wel uit, dat de inspan van de kaasmakerij, zoals moeder en hij die destijds hebben aangekocht en aangevuld, ook vandaag nog mee kan!

Over dingen als deze hoeft hij Jan en Ali niet te schrijven. Ze zullen het veel aardiger vinden om te lezen, dat moeder en vader met de reisclub van de zelfkazers een reisje van drie dagen naar de Moezel hebben gemaakt. Móói dat het daar is tussen die wijnbergen ...

VAN OUDE EN JONGE KAASMAAKSTERS

- [133] **WIM VAN BERKEL** heeft een auto aangeschaft: daar markt hij de kaas mee en daar gaan Jans en hij 's avonds wel eens een keertje mee op bezoek. Zo'n stationcar is een gemak! Wim heeft anders wel gemerkt dat het eenvoudiger is om een auto aan te schaffen dan er mee te blijven rijden ...
Als het echter zo door blijft gaan met de kaasmakerij en de varkenshouderij dan kunnen ze zich wel iets veroorloven.

Vanavond rijden ze naar vader en moeder Hogedooren. Het is haast de moeite niet om er de auto voor te nemen, maar grootmoeder Koolhaas gaat méé; op een andere manier zou ze er nooit kunnen komen.

Het is vandaag een drukke dag geweest. Er was bezoek van een gezelschap Duitse winkeliers. Ze kwamen met een grote reiswagen uit Düsseldorf en ze wilden wel eens zien, hoe men nu in Holland die echte Goudse boerenkaas maakt.

Hoewel Jans wel een uur later met stremmen is begonnen, was ze de kaasvaten al aan 't stoppen toen dat grote gezelschap binnenkwam. Alles hebben ze willen zien: ook de kaaskelder.

De voorzitter van die vereniging was aardig goed op de hoogte met de eigenschappen van de boerenkaas. Wim en Jans hebben wel niet alles verstaan, maar hij vertelde, dat de winkeliers nu hadden kunnen zien hoe men kaas maakt uit volle melk. Doordat praktisch al het melkvet in de kaas overgaat, kunnen de kaasboeren in Holland zelfs 48 % vet garanderen. Maar gemiddeld komt deze kaas ver boven de 50 procent vet! Die bodemgesteldheid of, zo men wil, die bijzonder aromatische melk, het onmiddellijk verwerken van deze melk en de combinatie met dat hoge vetgehalte zijn oorzaken van het heerlijke aroma van deze kaas.

Die meneer vond het „schade”, dat het zo moeilijk is om de Hollandse boerenkaas te onderscheiden. Maar wie dat onderscheid kent, zo besloot hij zijn toespraak, weet, dat dit kaasmerk een begrip is voor Hollandse degelijkheid en kwaliteit.

- [134] Voor ze vertrokken, hebben ze allemaal een portie belegen boeren kaas gehad. „Wunderbar”, zeiden ze. Er was precies een halve kaas opgesneden. Maar Wim heeft wel eens minder voor z'n kaas ontvangen dan vanmorgen!

In ieder geval is deze drukte weer achter de rug. Vanavond willen ze er eens even tussenuit. Ze zijn zo gelukkig geweest een dienstbode te krijgen, hoewel ze dat woord haast niet durven te gebruiken ... Niets voor niets heeft Jans, destijds al bij de verbouwing, de logeerkamer boven zo aardig laten inrichten. De olijkerd heeft toen kennelijk al aan komende jaren gedacht en op een praktische manier rekening gehouden met toekomstige, noodzakelijke hulp in de huishouding. Een boer moet zich net zo goed aanpassen aan de tijd als de fabriek! „Zelf zou ik ook liever in een fabriek werken dan op een boerderij alleen maar het vuile werk opknappen en ergens op een benauwd zolderkamertje te moeten huizen.” Ja, dat zijn woorden van Jans zélf geweest. „Op de boerderij hoort zéker zoveel gerief te zijn als in de huizen van de stad en minstens zoveel als in de fabriek.”

Daarom zijn Jans en haar assistente samen een keer naar Zegveld geweest, naar de proefkaasboerderij. Ze wilden eens neuzen en kijken, hoe je nu eigenlijk op de meest doelmatige manier kaas kunt maken: hoe je zo mogelijk „gauw” en „goed” kunt combineren!

Grootmoeder Koolhaas zit daar stil en warmpjes ingepakt achter in de auto. Vóór haar zit de jonge Jans van Berkel, de kaasboerin van negentienhonderdzesenvijftig.

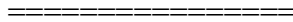
Ze wordt al negentig jaar, vrouw Koolhaas. Als ze eens vergelijkt hoe er vroeger op de kaasboerderij werd gewerkt en tegenwoordig, dan zou ze ook daarom al met mevrouw Van Berkel willen ruilen.

Merkwaardig, dat er weer een Jansje van Berkel op de boerderij woont. Toch is Wim niet uit de familie van de weduwe Koolhaas geboren Van Berkel. Niet bij hun weten ten minste. Maar als je het eens goed ging uitpluizen? Want als je in een gezelschap van zelfkazers komt - het doet er haast niet toe waar - en ze gaan de wederzijdse betrekkingen eens na, wel, dan zijn die zelfkazers in de verte of dichterbij toch familie van elkaar.

Wat zei Wim ook weer? Vandaag, 30 oktober 1956, bestaat het kaascontrolestation Zuid-Holland al vijftig jaar! Waar zijn de jaren gebleven!

[135] Zelf heeft grootmoeder Koolhaas een eeuwwisseling en twee wereldoorlogen meegemaakt. Ze herinnert zich nog goed die boycot van de merken-kaas, voor ze zich ook bij het kaascontrolestation aansloten. Ze herinnert zich nog best, hoe ze in 1914 dat eerste pakje Rijkskaasmerken ontvingen. Ze denkt aan dat feest in Oudshoorn, waar minister Posthuma heeft gesproken en waar Paul den Hertog zo gehuldigd is. Paul den Hertog!

Hij was een goeie buurman. Het was toch maar goed dat Kees naar hem geluisterd heeft. Vandaag wordt er al niet eens meer kaas zonder Rijksmerken gemaakt. Eigenlijk is dat kaasmerk de geschiedenis van de kaasboerderij! De geschiedenis van boeren en boerinnen, die kaas willen maken uit volle melk, voor de eerlijke handel. Een kaasmerk, dat een wereldreputatie kreeg en nog altijd wacht op wind in de zeilen ...

„Zou je niet uitstappen, grootmoeder?”

Zijn ze er al? Warempel, daar staat haar dochter al aan het portier. Die Mien! Ze wordt óók al een grijs moedertje ... „Dat we er al zo gauw zijn!”

Alles gaat ook zo snel tegenwoordig ...

Kaascontrolestation Zuid-Holland

rood = aanvulling ZHN.

Voorzitter	S. C. Korteweg,	Den Haag	1906-1916 † 1916
	F. B. Löhnis,	Scheveningen	1916-1922 † 1927
	J. v. d. Koogh,	Rijswijk Z.-H	1922-1939 † 1939
	A. van Wijnen, '57-'59	Gouda	1939- ca. 1960
	Ir. D. S. Tuynman '61-'77		ca. 1960 – 19xx
Ondervoorzitters:	H. Le Coultre,	Bodegraven	1906-1927 † 1927
	W. Boer,	Bodegraven	1927-heden
Secretaris:	A. Bos,	Den Haag	1906-1911
Directeur:	Dr. H. van Gulik,	Den Haag	1906-1911
Directeur/secretaris:	Dr. H. van Gulik,	Den Haag	1911-1937 † 1948
	Dr. C. v. d. Bunt,	Den Haag	1937-1947
	Dr. ir. C. Schiere, '57-'73	Den Haag	1947 – ca. 1974
	Ir. J. M. v.d. Bas '75-'77		ca. 1974 – 19xx
	??		
Vestigingen:	Nieuwe Havenstraat 60	Den Haag	1906-1908
	Zwarte weg 75	Den Haag	1908-1911
	Prinsegracht 59	Den Haag	1911-1921
	Laan van Meerdervoort 56	Den Haag	1921- 1977
	Kastanjelaan 7	Leusden	1977 – heden

